

אוניברסיטת תל-אביב
בית הספר לחינוך
ע"ש חיים וג'ואן קונסטנטינר

תפיסות עתיד של מתבגרים עם וללא ליקויי שמיעה- תרומתם של משתנים אישיים וסביבתיים

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת
רינת מיכאל

הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב

אוקטובר 2012

אוניברסיטת תל-אביב
בית הספר לחינוך
ע"ש חיים וג'ואן קונסטנטינר

תפיסות עתיד של מתבגרים עם וללא ליקויי שמיעה תרומתם של משתנים אישיים וסביבתיים

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת
רינת מיכאל

הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב

אוקטובר 2012

עבודה זו נעשתה בהדרכת

פרופ' טובה מוסט ופרופ' רחל גלי צינמון

תודות

"העתיד שייך לאלו המאמינים ביופיים של חלו מותיהם" (אלינור רוזוולט).
תודה והוקרה לכל משתתפי המחקר אשר ניאותו לתרום מזמנם וממרצם ולשתף אותי בתפיסות עתידם.

בנוסף, ברצוני להודות לכל מי שעזר, עודד ותמך בי בכתיבת עבודה זו.

בראש ובראשונה למנחות שלי – פרופ' טובה מוסט ופרופ' רחל גלי צינמון – על הארותיהן והערותיהן המקצועיות והמקדמות, על ההדרכה אשר דרבנה אותי להעמיק את חשיבתי ואת טיעוניי, ולצד כל אלה – על היחס האישי והחם, על הפתיחות ואורך הרוח ועל היותן דמויות משמעותיות ומעוררות השראה ברמה האישית והמקצועית.

אסירת תודה אני לאורית בונה, אורלי ארז, דורית יסקרוביץ וריקי צור על נכונותן לסייע לי ועל עזרתן בהפצת השאלונים.

ולבסוף, תודתי העמוקה למשפחתי ובעיקר לבן-זוגי, רוני, שליוו בהבנה, עידוד ועניין לכל אורך הדרך.

תוכן העניינים

עמוד

IV-V

תקציר

VI

רשימת לוחות

1-24

1. רקע תיאורטי

1-6

1.1 צעירים עם ליקויי שמיעה

2-4

1.1.1 זוגיות והורות בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה

4-6

1.1.2 תעסוקה בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה

6-13

1.2 תפיסות עתיד

8-9

1.2.1 אוריינטציית עתיד

9-11

1.2.2 החלטות קריירה

11-13

1.2.3 ציפיות ליחסי עבודה-משפחה

13-17

1.3 מסוגלות עצמית בקריירה

17-22

1.4 תפיסות עתיד בגיל ההתבגרות – תרומתם של משתנים משפחתיים

20-22

1.4.1 תרומת המשפחה להתפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של מתבגרים עם לקויי שמיעה

22-24

1.5 מטרת והשערות המחקר

25-35

2. שיטה

25-26

2.1 משתתפים

26-32

2.2 כלים

33

2.3 הליך

33-35

2.4 ניתוח הנתונים

36-47

3. ממצאים

36-42

3.1 ממצאים מקדימים - תיאור משתני המחקר

42-47

3.2 בדיקת השערות המחקר

42-43

3.2.1 תפיסות עתיד

43-46

3.2.2 מסוגלות עצמית בקריירה

עמוד	
46-47	3.2.3 הבדלים בין מתבגרים במשתנים משפחתיים
46	3.2.3.1 ציפיות הורים
46-47	3.2.3.2 אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה
48-58	4. דיון
48-50	4.1 תפיסות עתיד
50-53	4.2 מסוגלות עצמית בקריירה
53-55	4.3 הבדלים בין מתבגרים במשתנים משפחתיים
53-54	4.3.1 ציפיות הורים
54-55	4.3.2 אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה
58-77	5. ביבליוגרפיה
76-90	6. נספחים
76	נספח 1 : שאלון תפיסות עתיד
77	נספח 2 : שאלון מסוגלות עצמית להתמודדות עם תפקידי בית וקריירה
78	נספח 3 : שאלון מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה
79	נספח 4 : שאלון תמיכה הורית בקריירה
80-81	נספח 5 : שאלון דמוגרפי לתלמיד
82	נספח 6 : שאלון תמיכה הורית בקריירה – גירסה להורים
83	נספח 7 : שאלון הערכת יכולות תעסוקתיות
84-85	נספח 8 : שאלון הערכת יכולות משפחתיות
86-87	נספח 9 : שאלון דמוגרפי להורה
88	נספח 10 : מתאמים בין ציפיות ההורים למתבגרים עם ליקויי שמיעה לבין תחושת המסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים בקרב כלל ההורים ובקרב ההורים לחירשים וההורים לכבדי השמיעה
89	נספח 11 : מתאמים בין דיווחי הורים באשר לאינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה לבין דיווחי המתבגרים באשר למסוגלות העצמית שלהם בקריירה על פי קבוצות המחקר השונות – הורים לשומעים, הורים לחירשים וההורים לכבדי שמיעה

עמוד

90 נספח 12 : ממוצעים וסטיות תקן של משתני האינטראקציות המשפחתיות
מכוונות הקריירה על פי דיווחי הורים למתבגרים שומעים, הורים למתבגרים
חירשים והורים למתבגרים כבדי שמיעה

תקציר

תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית טוענת כי גורמים אישיים, כגון ליקוי או מצב בריאותי, מנבאים את תחומי העניין הקשורים לקריירה ואת תהליך בחירת הקריירה של צעירים, וכי גורמים סביבתיים, כגון ההזדמנויות והמחסומים הניתנים על ידי הורים, משפיעים על המסוגלות העצמית בקריירה שלהם (Lent, Brown, & Hackett, 1994). מטרת המחקר הנוכחי היתה לבחון את מקומה של לקות בשמיעה ואת תרומתם של היבטים משפחתיים לתפיסות הקריירה העתידיות של מתבגרים. לצורך זה נבחנו הקשרים שבין אינטראקציות משפחתיות העוסקות בקריירה וציפיות הורים לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם והמשתנה של סטאטוס שמיעתי (שמיעה תקינה, חירשות וכבדות שמיעה) לבין תפיסות העתיד התעסוקתיות והמשפחתיות של מתבגרים.

הנחה מרכזית של המחקר היתה שתפיסת עתיד היא מושג רחב הכולל משתנים רבים. המחקר הנוכחי התמקד בתפיסות עתיד בתחום הקריירה תוך התייחסות למשתנים הקשורים לאוריינטציית עתיד, קבלת החלטות קריירה וציפיות לשילוב בין תפקידי חיים. הנחה נוספת היתה שתפיסת העתיד קשורה בצורה משמעותית לתחושת המסוגלות של הפרט. לצורך כך, נבחנו הקשרים שבין תפיסות העתיד לבין המסוגלות העצמית בתחום הקריירה. השערות המחקר המרכזיות היו: א) ככל שהמסוגלות העצמית של מתבגרים תהיה גבוהה יותר, תמונת העתיד תהיה בהירה יותר לדידם והם יטו לחשוב יותר על עתידם, לתכננו ולחוות פחות לחץ מפניו. ב) ככל שציפיות הורים לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם תהינה גבוהות יותר, תחושות המסוגלות העצמית של המתבגרים תהינה גבוהות יותר. ג) מתבגרים ממשפחות בהן תמצא מידה רבה יותר של אינטראקציות מכוונות קריירה ידווחו על מסוגלות עצמית גבוהה יותר. ד) הורים למתבגרים כבדי שמיעה ידווחו על ציפיות גבוהות יותר לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם בהשוואה להורים למתבגרים חירשים. ה) בקרב מתבגרים שומעים ידווחו הרמות הגבוהות ביותר של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה, תחושת מסוגלות עצמית בקריירה ותפיסות עתיד, ואילו בקרב מתבגרים חירשים ידווחו הרמות הנמוכות ביותר של משתנים אלו.

במחקר השתתפו 191 תלמידי כיתות יא'-יב' ו-79 מהוריהם. 96 מהתלמידים היו עם ליקוי בשמיעה (60 חירשים ו-36 כבדי שמיעה) ו-95 היו בעלי שמיעה תקינה. כל התלמידים מלאו שאלונים העוסקים בתפיסות עתיד תעסוקתיות ומשפחתיות, מסוגלות עצמית בקריירה ותמיכת הורים בקריירה. ההורים מלאו שאלונים העוסקים בתמיכתם בקריירה העתידית של ילדיהם ובהערכת היכולות התעסוקתיות והמשפחתיות של אנשים עם ליקויי שמיעה.

באופן כללי, תוצאות המחקר הצביעו על קשרים חיוביים בין המסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים לבין תפיסות העתיד שלהם ובין האינטראקציות המשפחתיות בתחום הקריירה לבין המסוגלות העצמית של המתבגרים בתחום זה. לא נמצאו קשרים מובהקים בין ציפיות הורים של מתבגרים עם לקוי שמיעה לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי לבין המסוגלות העצמית של מתבגרים אלו בקריירה. סטאטוס שמיעתי נמצא משמעותי בהסבר חלק מתפיסות העתיד, האינטראקציות המשפחתיות בתחום הקריירה וציפיות ההורים של המשתתפים.

ממצאי המחקר מעידים על כך כי הגורם האישי של סטאטוס שמיעתי והגורם המשפחתי של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה תורמים לתפיסות העתיד של מתבגרים: הסטאטוס השמיעתי – ככל הנראה, באופן ישיר – והאינטראקציות המשפחתיות – באמצעות המשתנה

המתווך של מסוגלות עצמית בקריירה. הידע שהצטבר במסגרת מחקר זה מעשיר את המודלים התיאורטיים בתחום תוכניות העתיד והתפתחות הקריירה אשר התבססו ברובם על מתבגרים ומבוגרים צעירים בעלי שמיעה תקינה והתמקדו בתחום התעסוקתי ופחות בתחום המשפחתי ובקשרים שבין שני התחומים.

רשימת לוחות

עמוד		
25-26	לוח 1 :	נתוני המשתתפים על פי השתייכות לקבוצות המחקר
26	לוח 2 :	משתני רקע של התלמידים עם הלקוי בשמיעה
28-29	לוח 3 :	ממצאי ניתוח גורמים של שאלון תפיסות העתיד
29	לוח 4 :	ערכי המתאמים בין שני סוגי המסוגלות להתמודדות עם קונפליקט עתידי
36	לוח 5 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב כלל מדגם המתבגרים
37	לוח 6 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים השומעים
38	לוח 7 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים החירשים
38-39	לוח 8 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים כבדי השמיעה
39	לוח 9 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב כלל מדגם ההורים
40	לוח 10 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים בעלי שמיעה תקינה
40-41	לוח 11 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים חירשים
41	לוח 12 :	ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים כבדי שמיעה
42-43	לוח 13 :	רגרסיות לינאריות המנבאות בהירות ותכנון עתיד
44-45	לוח 14 :	רגרסיות לינאריות המנבאות מסוגלות עצמית בקריירה
46-47	לוח 15 :	ממצאי ניתוחי שונות לבחינת הבדלים באינטראקציות משפחתיות על פי דיווחי מתבגרים שומעים, חירשים וכבדי שמיעה

1. רקע תיאורטי

סוגיית מקומן של לקויות בהבנת תהליכי התפתחות קריירה לא זוכה להתעניינות מחקרית מספקת. עקב כך, קיים מחסור תיאורטי המשפיע על היכולת לספק שירותי ייעוץ בהתפתחות קריירה המכוונים לאנשים עם צרכים מיוחדים. המחקר הנוכחי מתמקד במתבגרים עם לקויות שמיעה ובוחן את תרומתו של הסטאטוס השמיעתי ואת תרומתם של תמיכה וציפיות הוריות להתפתחותן של מסוגלות עצמית בקריירה ותפיסות עתיד של מתבגרים. המחקר מתבסס על התיאוריה החברתית-קוגניטיבית לקריירה (Lent, Brown, & Hackett, 1994), ונשען על ההגדרות התיאורטיות הקיימות לאוריינטאציית עתיד ולמסוגלות עצמית תוך התמקדות בתחום הקריירה.

1.1 צעירים עם ליקויי שמיעה

אוכלוסיית לקויי השמיעה הינה הטרוגנית ביותר. באופן קטגורי, ניתן לחלקה לשתי קבוצות עיקריות: חירשים וכבדי שמיעה. אולם, ההבחנה בין אנשים חרשים לכבדי שמיעה אינה ברורה ופשוטה. נהוג להתייחס לשלוש הגדרות חלופיות: הגדרה אודיולוגית, הגדרה תפקודית והגדרה חברתית (סלע וויזל, 1992). על פי ההגדרה האודיולוגית, מי שסף השמיעה הממוצע שלו במבחן שמיעה סטנדרטי של צלילים טהורים הוא 85-90 דציבלים (dBHL) או גרוע מזה נחשב לחירש, ומי שסף השמיעה שלו טוב יותר נחשב לכבד שמיעה (אף על פי שהגדרות אודיולוגיות שונות עשויות להגדיר ספים מעט שונים). ההגדרה התפקודית טוענת כי מי ששמיעתו לקויה, אך הוא יכול להשתמש בשפה מדוברת – בשמיעה ובדיבור – לצורך תקשורת יומיומית, הינו כבד שמיעה, ומי שנזקק לתקשורת ידנית הינו חירש. ההגדרה חברתית, לעומת זאת, קובעת כי מי ששייך לקהילת החירשים, על פי תפיסתו או על פי תפיסתם של חברי הקהילה, הוא חירש, ומי שאינו – נתפס ככבד שמיעה. אף על פי שיש קשר בין שלוש ההגדרות האלה, הן אינן חופפות (ויזל, 1995).

למרות העדר הגדרה אחת מוסכמת, קיימים על פי רוב הבדלים מובחנים בין החירשים לכבדי השמיעה הנמצאים בהלימה עם ההגדרות התפקודית והחברתית. לדוגמה, בעוד שלחירשים ישנה תחושת קהילתיות וזהות חירשת מגובשת (דהיינו, הם תופסים את עצמם לא כפרטים בודדים עם ליקוי אלא כמיעוט חברתי לכל דבר) (Anderson & Leigh, 2011; Weisel & Reichstein, 1990), כבדי השמיעה, שמהווים את מרבית האוכלוסייה עם לקויי השמיעה, נוטים להשקיע מאמצים בהשתלבות בעולם השומע שמסביבם.

הבדל נוסף בין חירשים לכבדי שמיעה מתבטא בהשמה החינוכית שלהם. ככלל, רוב התלמידים עם לקות בשמיעה, כולל כאלו עם ירידות חמורות ועמוקות בשמיעה, משולבים כיום בכיתות החינוך הרגיל ומשתמשים בשפה הדבורה (פלאוט, 2007). בכיתות המיוחדות לתלמידים לקויי שמיעה לומדים בעיקר תלמידים המשתמשים בתקשורת הכוללת סימנים (שפת סימנים או שפה מדוברת המלווה בסימנים), ועל כן, על פי ההגדרה התפקודית, ניתן להגדירם כחירשים. כתוצאה מכך, תלמידים אלו, החל מגיל צעיר מפתחים יכולות חברתיות המותאמות יותר לתקשורת עם חירשים אחרים (Weisel & Reichstein, 1990).

בשל החסך השמיעתי שלהם, הן כבדי השמיעה והן החירשים נוטים להפסיד מידע על ערכים, ציפיות וכללים חברתיים שהנם רלוונטיים לחברה השומעת. מידע זה מתקבל, על פי רוב, מלמידת אגב באמצעות האזנה להורים ולדמויות משמעותיות אחרות. כתוצאה, תשתית התפתחות המיומנויות החברתיות שלהם (בעיקר עם העולם השומע) לוקה בחסר (לדוג', Most,

1994), דבר שעלול להוביל לקשיים עתידיים נוספים בבגרות בתחומים המצריכים מיומנויות כאלו (Meadow-Orlans, 1996), כגון זוגיות, הורות ותעסוקה.

1.1.1 זוגיות והורות בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה

חוקרים מעטים בחנו את נושא הזוגיות וההורות בקרב אנשים עם צרכים מיוחדים בכלל ובקרב אנשים עם לקוי שמיעה בפרט ומרבית המחקרים הללו אינם עדכניים. לטענת אליוט ושותפיו (Elliot, Herrick, & Witty, 1992; Elliot, MacNair, Yoder, & Bryne, 1991) אנשים עם לקויות מעוררים יותר תגובות שליליות מהזולת. תגובות שליליות אלה עלולות לחזק ציפיות מוקדמות לגבי דחייה חברתית, וציפיות אלה עלולות להשפיע על האינטראקציות של אנשים אלו עם אחרים ועלולות להמשיך ולעורר דחייה, בידוד ואף דיכאון (Coyne & Whiffen, 1995). מכאן, אנשים עם לקויות עלולים להיתקל בקשיים רבים יותר ביצירת קשרים חברתיים, כולל קשרים אינטימיים.

אלמגור (Almagor, 1991), שהתייחס למשפחות בהן אחד ההורים הנו בעל מוגבלות פיסית, טען שקיומו של ליקוי עשוי להביא לשינוי בתפקידים המשפחתיים המסורתיים. בן זוגו וילדיו של הפרט בעל המוגבלות נאלצים לקחת על עצמם אחריות רבה יותר לגבי חיי המשפחה בהשוואה למתרחש בקרב משפחות ללא מוגבלויות. עם זאת, השינוי בחלוקת התפקידים במשפחה לא בהכרח מביא לבעיות בחיי הנישואין. עניין זה קשור יותר למידה שבה הליקוי משפיע על התפקוד מאשר לחומרת הליקוי עצמו.

באק והוהמן (Buck & Hohmann, 1983) התייחסו להשפעות האפשריות שיכולות להיות על ילדים להורים עם לקויות. ראשית, ילדים אלו עלולים להיות בסיכון מוגבר לקשיים רגשיים. קשיים אלה עשויים לבוא לידי ביטוי בחרדה, דיכאון, תת-הישגיות בבית-הספר, התנהגות אגרסיבית ובדידות. שנית, ההורה בעל הליקוי עלול להתקשות בהפעלת סמכות ושליטה על ילדיו. הליקוי עלול להיתפס כחולשה ועקב כך עיקר הסמכות במשפחה מועברת להורה שאינו סובל מליקוי. השפעה נוספת יכולה להתבטא בסוג המחויבויות, האחריות והמטלות המוטלות על הילד. העומס המוגבר בתחום זה עלול להוביל לעייפות ולדיכאון לנוכח חוסר המוכנות של הילד להתמודד עם עול האחריות הרובץ על כתפיו. בנוסף לכך, הסטיגמה של חוסר אונים המקושרת לאדם עם לקויות עלולה להיות מוכללת גם על לילדיו.

ספציפית ללקויי שמיעה, הספרות המחקרית הקיימת בנושא הזוגיות וההורות בקרב אוכלוסיה זו מעטה ביותר וברובה ישנה. פימנטל (Pimentel, 1978) בחן את הסטאטוס השמיעתי של בני זוגם של אנשים עם ליקויי שמיעה. במחקר זה נמצא כי מבין האנשים עם לקויי שמיעה שהנם נשואים, ל-79.5% יש בני זוג עם ירידה חמורה עד עמוקה בשמיעה, ל-6.9% יש בני זוג עם ירידה בינונית עד קלה בשמיעה ורק ל-13.6% יש בני זוג בעלי שמיעה תקינה. מכאן, שאנשים עם ליקויי שמיעה נוטים להנשא לבני זוג שלא רק שסובלים מירידה בשמיעה, אלא שירידה זו היא משמעותית לתפקודם. עם זאת, נמצאו הבדלים בין חירשים לכבדי שמיעה – כבדי השמיעה נוטים יותר להינשא לבני זוג שומעים בהשוואה לחירשים. לייזר ואברמס (Leyser & Abrams, 1982) חקרו, בין השאר, את מוכנותם של מורים שומעים בחינוך הכללי להנשא לאנשים עם צרכים מיוחדים, כולל כבדי שמיעה וחירשים. הם מצאו, שהמורים העדיפו באופן מובהק להנשא לאדם ללא מוגבלויות או לאדם מחונן בהשוואה לאדם עם מוגבלות. עם זאת, כאשר נבדקה מידת

הקבלה הכללית של המורים את קבוצות האוכלוסייה השונות, הציון הגבוה ביותר (לאחר אנשים ללא מוגבלויות ואנשים מחוננים) ניתן לכבדי השמיעה.

הנושא של סטאטוס שמיעתי בזוגיות של אנשים עם ליקויי שמיעה נמצא משמעותי גם במחקר של עדי-בן סעיד ושות' (Adi-Bensaid, Michael, Most, & Cinamon, in preparation). החוקרות בחנו, בין היתר, את הערכת המסוגלות הזוגית של אנשים חירשים וכבדי שמיעה על פי הסטאטוס השמיעתי של בן-הזוג. הן מצאו כי משתתפים העריכו את המסוגלות הזוגית העצמית שלהם בהתייחס לבן-זוג חירש כגבוהה יותר בהשוואה לבן-זוג שומע.

על פי ריס (Rice, 1984), הסטאטוס השמיעתי של בני הזוג אינו כל כך משמעותי בזוגיות של אנשים עם ליקויי שמיעה, כפי שעשוי להתפרש מהממצאים שלעיל. לטענתה, בין אם שני בני הזוג הם לקויי שמיעה ובין אם רק אחד מהם הוא לקוי שמיעה, אם הם מצליחים לתקשר האחד עם השני בקלות ואם הם באים מדפוס התפתחותי ומשפחתי דומה, קשיי ההסתגלות שלהם יהיו מינימאליים והם יוכלו לבסס יחסים משפחתיים חיוביים. זה, כמובן, לא יכול למנוע לחלוטין חיכוכים ותסכולים, אך הם יצטמצמו בצורה משמעותית במידה ובני הזוג ינסו יחד להגיע לפתרונות.

גם בתחום ההורות בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה הסטאטוס השמיעתי נמצא משמעותי. עדי-בן סעיד ועמיתותיה (Adi-Bensaid et al., in preparation), לדוגמה, מצאו כי צעירים חירשים וכבדי שמיעה העריכו את המסוגלות ההורית שלהם בהתייחס לילד חירש כגבוהה יותר בהשוואה לילד שומע. אולקין ושות' (Olkin, Abrams, Preston, & Kirshbaum, 2006), אשר השוו בין הורים בעלי מוגבלויות שונות לבין הורים ללא מוגבלויות, מצאו כי הורים חירשים, על פי רוב, היו עם בני זוג חירשים. כמו כן, הם נטו לדווח על בעיות בתקשורת מחוץ למשפחה, וזו, ככל הנראה, הסיבה לכך שהם נטו פחות לקחת חלק בפעילויות קהילתיות, דיווחו על קשיים רבים יותר בתקשורת עם בתי-הספר של ילדיהם ונטו יותר להגביל את פעילויותיהם למסגרת המשפחתית. עם זאת, הורים חירשים דיווחו על מידה מעט גדולה יותר של שמחה משפחתית וילדיהם דיווחו על מידה רבה יותר של הגנה ותמיכה. מחקר זה לא עשה הבחנה בין הורים חירשים לילדים חירשים לבין הורים חירשים לילדים שומעים.

לטענת ליי, ברייס ומדו-אורלנס (Leigh, Brice & Meadow-Orlans, 2004), נוכחותו של ילד חירש הנה דבר טבעי עבור הורים חירשים ויש להם את היכולת לגדלו על סמך הניסיון החברתי שלהם. עם זאת, כאשר להורים חירשים יש ילד שומע, התפקוד המשפחתי והסתגלותו של הילד תלויים יותר בתחושת המסוגלות של ההורים ובבריאותם הנפשית מאשר בנושאים של סטאטוס שמיעתי. נראה, אם כן, כי הן לסטאטוס השמיעתי והן לתחושת המסוגלות האישית יש תפקיד מרכזי ביכולתם של אנשים עם ליקויי שמיעה ליצור זוגיות ומשפחה.

הסקירה שלעיל מצביעה על כך כי עשויים להיות הבדלים בתפקוד בתחומי זוגיות והורות בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה לבין זו הקיימת בקרב אנשים בעלי שמיעה תקינה, וכי משתנה משמעותי בהקשר זה הוא הסטאטוס השמיעתי של בני-הזוג והילדים. כאשר לאדם עם ליקוי בשמיעה יש בן-הזוג וילדים בעלי שמיעה תקינה, עלולים להופיע קשיים שונים, כגון מסוגלות עצמית נמוכה יותר. לטענת צינמון וריץ' (2004), תפקידים משפחתיים הינם חלק משמעותי מן הקריירה של הפרט וככאלו הם עשויים להיות קשורים ביניהם ולהשפיע על האופן שבו הפרט מתפקד בשאר תחומי החיים. לאור הקשיים הפוטנציאליים בתחומי הזוגיות וההורות בקרב

אנשים עם ליקויי שמיעה, נראה כי ישנה חשיבות מיוחדת בבחינת הקשרים שבין תפקידים משפחתיים ותעסוקתיים כחלק מחקירת נושא הקריירה בקרב אוכלוסייה זו.

1.1.2 תעסוקה בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה

באופן כללי, אנשים עם לקויי שמיעה מתקשים יותר למצוא מקומות עבודה (Wolfe, 1980), נוטים להרוויח פחות מעמיתיהם השומעים ונוטים פחות להתקדם בעבודתם (Capella, 2000; Luft, 2003). מחקרים שעסקו בסטאטוס התעסוקתי של אנשים עם לקויי שמיעה מצביעים על ריכוז יתר במשרות של צווארון כחול ועל תת-ייצוג במקצועות ניהוליים וטכניים (לדוג', (Capella, 2003; El-Khiami, 1990; MacLeod-Gallinger, 1992). בנוסף לכך, אחוז גבוה מתוכם מתמודד עם בעיות של אבטלה ותת-תעסוקה (לדוג', (Johnson, 1993). במדינת ישראל, למשל, הנתונים המעודכנים ביותר שנמצאו מדווחים על כ-32% אבטלה בקרב מבוגרים עם לקויי שמיעה, שיעור שהינו גבוה פי שלושה מאחוז האבטלה באוכלוסייה הכללית. בנוסף לכך, 40% מהמועסקים לקויי השמיעה נמצאו בתת-תעסוקה (זנדברג ושטרן, 2005).

ההסבר העיקרי לקשיים התעסוקתיים של אנשים עם ליקויי שמיעה הוא שקשיי תקשורת בשילוב עם מחסומי סביבה ועמדות שליליות עלולים להוביל לקשיים פוטנציאליים בהגעה להישגים בתחומי ההשכלה והקריירה (Punch, Hyde, & Creed, 2004). בנוסף לכך, משרות בעלות סטאטוס גבוה מצריכות, על פי רוב, השכלה גבוהה ו/או הכשרה ממושכת. פעמים רבות הן גם דורשות רמות גבוהות יותר של הישגים לימודיים על מנת לבצע כראות את התפקיד. תחום ההשכלה וההישגים הלימודיים הנו תחום שבו אנשים לקויי שמיעה נמצאים, על פי רוב בפער משמעותי מהאוכלוסייה הכללית (Capella, 2003). במקום העבודה עצמו נמצא כי מכשולי התעסוקה העיקריים של אנשים עם ליקויי שמיעה, כפי שהם נתפסים על ידי מעסיקים, הם קשיי תקשורת, העדר מיומנויות ניהול ותמיכת עמיתים וליקויים במיומנויות ספציפיות (כגון מיומנויות קריאה וכתביה דלות) (Arkansas Rehabilitation Services RT-31 20th summative report, 2002).

למעשה, החל מן השלבים המוקדמים של לימודיהם בבית-הספר, ניכרים פערים לימודיים בין תלמידים עם ליקוי שמיעה לבין תלמידים בעלי שמיעה תקינה. ילדים לקויי שמיעה רבים אינם זוכים לנגישות למודלים שפתיים במהלך שנות חייהם הראשונות וכתוצאה הם מתחילים את חינוכם הפורמאלי עם מיומנויות שפתיות ותקשורתיות דלות, כמו גם ידע מושגי מצומצם (Marschark & Wauters, 2008; Mayberry, Locke, & Kazmi, 2002). חסך זה במיומנויות שפה ובאוצר מילים ובסיס הידע המוגבל עלולים לפגוע בהתקדמותם הלימודית של התלמידים (Luckner, 2010) ולהיות בעלי השלכות משמעותיות על אפשרויות ההשכלה הגבוהה שלהם ובעקבות זאת על היכולת שלהם להתחרות בשוק העבודה (Arkansas Rehabilitation Services RT-31 20th summative report, 2002). בנוסף לכך, לאחר סיום בית-הספר הם אינם יכולים עוד להיסמך על שירותי התמיכה שקיבלו במסגרת החינוכית. הם נדרשים לקחת אחריות בזיהוי צרכיהם וההתאמות הדרושות להם (English, 1997; Luckner, 2002).

בנוסף לקשיים שצוינו לעיל, המחקר מראה שלמתבגרים עם ליקויי שמיעה אין את אותן מיומנויות קדם-תעסוקתיות כמו של בני גילם השומעים (לדוג', (Farrugia, 1982), כגון חקירה ותכנון תעסוקתי. החסך במיומנויות אלו גורם לקשיים בזמן חיפוש עבודה. ראשית, מתבגרים אלו

עלולים להתקשות יותר ברכישת מידע על עולם העבודה. בשונה מהצעיר השומע, המתבגר לקוי השמיעה אינו מקבל מידע רב מלמידה אקראית באמצעות הקשבה להורים המשווחים על עבודתם, האזנה, כמו גם צפייה, לטלוויזיה והקשבה לרדיו – חשיפה שמאפשרת ספיגה, כמעט בלתי מודעת, של מידע על הסביבה ומקומו בה. הוא אינו קולט די אינפורמציה ולכן יש לו בסיס מידע קטן יותר.

קושי תעסוקתי נוסף נובע מן העובדה כי משרות רבות, בעיקר אלו הנושאות אופי חברתי או ניהולי, דורשות רמות גבוהות של יכולת שכנוע ותקשורת. כאמור, כבדי שמיעה עלולים להתקשות ברכישה של מיומנויות מסוג זה. לחירשים רבים, לעומת זאת, יש את המיומנויות הללו, אך הן בדרך כלל אינן כלליות, אלא מתאימות ספציפית עבור עולם החירשים. למתבגרים עם לקויי שמיעה יש מעט מודלים לחיקוי שהנם בעלי משרות הדורשות מיומנויות כאלו. כמו כן, למתבגרים אלו יש יחסית מעט הזדמנויות המעודדות מיומנויות כאלו בעולם השומעים (Furlonger, 1998).

החשיפה המועטה לשותפים לתקשורת והמחסור הכללי באינטראקציות חברתיות משמעותיות, יחד עם מגבלות ברכישת מידע אקראי, עלולים לגרום למיומנויות שיח דלות, אוצר מילים מוגבל וידע מושגי מצומצם (Luckner, 2002). כמו כן, עלולים להיווצר בעיות בנגישות לתקשורת או העדר תקשורת (Bonds, 2003); אי למידה או הוראה של מיומנויות חברתיות; העדר ידע הנחוץ כדי להפיק תועלת מהכשרה ולאחר מכן מציאה ושמירה על מקום עבודה; העדר ידע לגבי ההתאמות הנחוצות לביצוע משרות מסוימות; ומיומנויות קריאה, מתמטיקה וחשיבה לא מספקות לשוק העבודה התחרותי (Allen, Rawlings, & Schildroth, 1989). כל אלה עלולים להפוך למחסומים לקראת תעסוקה מספקת ומשמעותית. כתוצאה, המעבר מבית-הספר לעולם העבודה עשוי להפוך למשימה שאינה נגמרת עבור צעירים עם ליקויי שמיעה (Bonds, 2003).

חשוב לציין כי ההתפתחויות הטכנולוגיות בשנים האחרונות בתחום מכשירי השמיעה בכלל והשתל הקוכלארי בפרט, מאפשרות כיום נגישות למידע שמיעתי רב יותר בהשוואה לזה שהתאפשר בעבר. מצב זה הביא לשיפור ניכר בתפקוד השמיעתי והתקשורתי באמצעות השפה המדוברת בקרב אנשים רבים עם ליקוי שמיעה חמור ועמוק (Marschark, Rhoten, & Fabich, 2007). יחד עם זאת, הממצאים באשר לקשר שבין תרומה זו לבין הישגים בתחומי חיים שונים אינם עקביים. לדוגמה, בעוד שמחקרים אחדים הצביעו על תרומת השתל להישגים לימודיים, מחקרים אחרים לא מצאו זאת (לסקירה, Marschark et al., 2007). באשר לתחום התעסוקתי, מחקר אשר בחן רטרופקטיבית את תרומת השתל לתפקוד התעסוקתי של אנשים לקויי שמיעה דיווח על עליה בשיעור המועסקים ובשביעות הרצון מהעבודה (Fazel & Gray, 2007). יחד עם זאת, במחקרים עדכניים שונים מדווח על גורמים העלולים להגביל את התפתחות הקריירה של אנשים עם לקוי בשמיעה כגון מצבים הדורשים אינטראקציות חברתיות במקום העבודה (לדוג', Punch, Hyde, Power, 2007) וחוסר ההבנה של הזולת את השפעת הליקוי בשמיעה (Punch, Creed, & Hyde, 2006). בנוסף, נמצא כי אנשים לקויי שמיעה בעצמם תופסים את עצמם כפחות מתאימים למקצועות הדורשים תקשורת רבה (Most, Weisel, & Cinamon, 2008).

כתוצאה מקשיים אלו ואחרים, ההתפתחות התעסוקתית בפרט והתפתחות הקריירה בכלל של מתבגרים עם ליקויי שמיעה עלולה להיות בסיכון. מכאן, שישנה חשיבות רבה להבנת הגורמים השונים העשויים לסייע לתהליכי התפתחות אלה. מחקר אשר יעמיק את הבנתנו בכל

הנוגע לגורמים אישיים וסביבתיים הקשורים עם תהליכי התפתחות קריירה של מתבגרים עם לקויות שמיעה עשוי להיות בסיס להתערבויות חינוכיות-ייעוציות אשר יצמצמו החסרונות הפוטנציאליים הללו ולהימנע ממעגל האבטלה ותת-התעסוקה שמאפיינים את חייהם של רבים מהחירשים ומכבדי השמיעה (Schildroth, Bullis, Bull, Freeburg, & Sendelbaugh, 1990; Rawlings, & Allen, 1991; Luft, 2000).

קיים מחסור במחקרים אמפיריים העוסקים בהתפתחות הקריירה בכלל ובתפיסות העתיד בתחום זה בפרט בקרב צעירים עם לקוי שמיעה, בייחוד אלו המוגדרים ככבדי שמיעה. מרבית המחקרים הקיימים התבססו על מדגמים בהם המשתתפים למדו במסגרות מיוחדות (בתי-ספר לחירשים וכיתות של תלמידים עם לקוי שמיעה בתוך בתי-ספר רגילים) והתמקדו במיומנויות תעסוקתיות בלבד. באופן כללי, הספרות מראה כי מתבגרים חירשים וכבדי שמיעה חסרים מידע תעסוקתי (Fitzsimmon & Butson, 1986) ושהליקוי בשמיעה נתפס כמתערב בתהליך של התפתחות הקריירה (McHugh, 1975). המחקר הנוכחי מתבסס על גישות התפתחותיות בתחום הקריירה המדגישות את החשיבות בחקירת התחום המקצועי בזיקה לתפקידי חיים נוספים, בעיקר התחום המשפחתי, ויבחן את התפתחות קריירה של מתבגרים כבדי שמיעה וחירשים תוך התייחסות הן לתחום התעסוקתי והן לתחום המשפחתי, כאשר המוקד יהיה על תפיסות העתיד שלהם.

1.2 תפיסות עתיד

גיל ההתבגרות מאופיין בנכונות וביכולת של המתבגר לרכוש את המיומנויות הנדרשות להשתלבות בתרבותו (Erikson, 1988). בסוף גיל ההתבגרות ולקראת המעבר לבגרות הפרט ניצב בפני שני מעברים מרכזיים: המעבר לשוק העבודה (Ryan, Solberg, & Brown, 1996) ויצירת זוגיות מחייבת (Seiffge-Krenke, Shulman, & Klessinger, 2001) לקראת הקמת משפחה. החברה בכלל והמשפחה בפרט מעודדים את המתבגר להתמקד במעבר העתידי לבגרות (Nurmi, 1996; Malmberg, 1993). במהלך שלב זה המתבגר מתחיל לרקום תוכניות לגבי חיי התעסוקה העתידיים שלו (Kracke, 1997). במקביל, הוא מרבה לצאת לבילויים חברתיים (Padgham & Blyth, 1991), כאשר המוקד שלהם הופך בהדרגה ליצירת יחסים רומנטיים (Arnett, 2000). תיאורטיקנים וחוקרים בתחום הקריירה מדגישים את חשיבות ההתפתחות של בשלות תעסוקתית ושל עמדות ומיומנויות של חקירה תעסוקתית בקרב מתבגרים על מנת שיוכלו לצלוח את המעבר מבית-הספר לשוק העבודה ולהגיע להישגי קריירה אופטימאליים (Blustein, 1997; Patton, 2000; Savickas, 1999; Super, 1957; Sweet, 1998). לעולם העבודה הנו תקופה קריטית, שבמהלכה הפרט מקבל החלטות קריירה חשובות המשפיעות על חייו (לדוג', Savickas, 1999).

ההתכונות לקראת קריירה נושאת אופי של תהליך התפתחותי ארוך טווח המתחיל הרבה לפני סיום בית-הספר. לאור העובדה שכיום טווח החיים של מקצועות משתנה מהר מאוד, ונדרשים תהליכי הכשרה לאורך כל החיים בשל התפתחויות טכנולוגיות וכלכלה משתנה, הרי שתהליכי הסתגלות, יזמות ותכנון אישיים מקבלים משנה חשיבות. המתבגר נדרש לזהות את

תחומי העניין והיכולות שלו, לאזן ביניהם לבין ההזדמנויות הקיימות בשוק העבודה ולפתח בהדרגה העדפה תעסוקתית (Super, Savickas, & Super, 1996).

המשתנה של תפיסות עתיד הינו אחד המשתנים המרכזיים של המחקר הנוכחי. על פי סג'נר (Seginer, 1988a), תפיסה של העתיד מורכבת מתוכניותיו, שאיפותיו, ציפיותיו וחששותיו של הפרט באשר לאירועים אפשריים בתחומי חיים שונים בעתידו הקרוב והרחוק. היבטים שונים של התייחסות אל העתיד זכו להתעניינות תיאורטית ומחקרית כגון אמונה בעתיד (Catalano, Seginer, 2009; Sulimani-) וציפיות כלפיו (Berglund, Ryan, Lonczak, & Hawkins, 2004; Aidan & Benbenishty, 2011). המחקרים השונים, אשר התמקדו במתבגרים (לסקירה, ראה Nurmi, 1991), בחנו אוכלוסיות בגילאים, מגדר, מעמדות סוציו-אקונומיות, מגמות לימוד ותרבויות שונים. ככלל, נמצא שמטרותיהם של מתבגרים היו קשורות להשכלה, תעסוקה, זוגיות או חיי משפחה, פנאי ורכוש (Malmberg, Ehrman, & Lithén, 2005; Nurmi, Poole, & Seginer, 1995).

אחד המושגים הנחקרים ביותר בהקשר לתפיסות עתיד הינו המושג של אוריינטציית עתיד (Seginer, 2000; Nurmi, 1991) - הדימוי שהפרט מבנה לגבי עתידו. מחקרים אחרים התמקדו בהיבטים ספציפיים של תפיסות עתיד בתחום הקריירה כגון קבלת החלטות קריירה (Gati, Krausz, & Osipow, 1996; Furlonger, 1998) וציפיות ותפיסות לשילוב בין תפקידי עבודה ומשפחה (Cinamon, 2006; Cinamon & Hason, 2009). במחקר הנוכחי המושג "תפיסות עתיד" נגזר מתוך ההמשגה המקיפה שמציע המונח של אוריינטציית עתיד. יחד עם זאת, הוא אינו עוסק בעתיד הכללי של הפרט, כי אם מתמקד בתחום הקריירה (בהגדרתו הרחבה, תוך התייחסות הן לתפקידים תעסוקתיים והן לתפקידים משפחתיים). בניגוד להמשגות קודמות בתחום זה, במחקר הנוכחי מוצעת התייחסות אנטגרטיבית יותר הכוללת הן היבטים של קבלת החלטות קריירה והן היבטים של ציפיות לשילוב בין תפקידי עבודה ומשפחה.

המושג של תפיסות עתיד במחקר הנוכחי נשען על סדרת מחקרים של צינמון ועמיתיה (לדוג', Michael, Most, & Cinamon, 2011a) שבחנו את תפיסות העתיד של צעירים. מחקרים אלו מצאו כי תחומי החיים העיקריים שקיבלו התייחסות היו תחום העבודה ותחום המשפחה. כמו כן, תפיסות העתיד של המשתתפים אופיינו הן במאפיינים קוגניטיביים של חשיבה על העתיד והן במאפיינים רגשיים של לחץ וחשש מכישלון. היבטים נוספים שנמצאו היו מידת בהירות תמונת העתיד, דפוסי הפעולה שתוארו להשגתה, מידת העיסוק בעתיד והמקורות שמהם המשתתפים שאבו מידע בכדי לתכננה. מכאן, שהמושג "תפיסות העתיד", העומד בבסיס המחקר הנוכחי, כולל התייחסות רחבה לתהליך ההתכוננות וההבניה של העתיד בקרב מתבגרים. התייחסות זו כוללת את **התכנים** באמצעותם נבחן העתיד (עבודה, משפחה ומערכת היחסים ביניהם), את **האופן** בו נבחן העתיד (העצמה, מידת הבהירות), **האמונות** המלוות את התהליך (אמונה בהצלחה), **והרגשות** (מידת הלחץ וההתרגשות) המעורבים בו.

ישנה חשיבות רבה בבחינת תפיסות הקשורות לקריירה העתידית של צעירים בעלי מאפיינים שונים, כולל צעירים בעלי צרכים מיוחדים, שכן יהיה זה לא נכון להכליל עליהם את המודלים התיאורטיים הקיימים בתחום הקריירה, אשר התבססו ברובם על מדגמים של סטודנטים בעלי התפתחות תקינה וממעמד סוציו אקונומי בינוני-גבוה (לדוג', Blustein, 2001).

במחקרים אשר נעשו על צעירים עם ליקויי שמיעה דווח כי תלמידים שלמדו בכיתות מיוחדות קיבלו ציונים נמוכים יותר באופן מובהק מבני גילם השומעים בכל הקשור ליכולתם לתכנן את עתידם המקצועי (Furlonger, 1998). לעומת זאת, במחקר אחר (Punch, Creed, & Hyde, 2005), תלמידים כבדי שמיעה, המשולבים באופן אינדיבידואלי בחינוך הכללי, לא נבדלו מבני גילם השומעים בכל הקשור לחשיבה ולתכנון של פעילויות הקשורות למקצוע ולנכונותם וליכולתם למצוא ולהשתמש במקורות מידע טובים לתכנון תעסוקתי. לאור ההבדלים הקיימים בתחומי חיים שונים בין חירשים וכבדי שמיעה (לדוג', Weisel & Reichstein, 1990), ישנה חשיבות לבחון בצורה ישירה הבדלים בתפיסות העתיד של מתבגרים חירשים ומתבגרים כבדי שמיעה. המחקר הנוכחי יחקור את שתי הקבוצות הללו תוך השוואתן למתבגרים בעלי שמיעה תקינה.

הפרקים הבאים ידונו בהיבטים מרכזיים של תפיסות עתיד: אוריינטציית עתיד, קבלת החלטות קריירה וציפיות לשילוב בין עבודה ומשפחה ובקשרים שביניהם. ההנחה היא כי כל אחד מהמשתתפים הללו הינו אלמנט מרכזי בתפיסות העתיד של הפרט וכי התייחסות לשלושתם יחד תציג תמונה רחבה ומקיפה יותר של מושג זה.

1.2.1 אוריינטציית עתיד

ההגדרה הבסיסית של אוריינטציית עתיד מתמקדת בהיבטים קוגניטיביים ומתארת אותה כדימוי שהפרט מבנה לגבי עתידו (Seginer, 2009; Seginer & Mahajna, 2004). אוריינטציה זו כוללת הצבת מטרות עתיד, קביעת מסלולי פעולה למימוש המטרות והערכת היכולות האישיות להגשמתן. לאחר-מכן, מתבצעות פעולות, בין אם מוצלחות ובין אם לאו, שלאחריהן המתבגר עשוי להציב מטרות חדשות, לשנות מטרות קיימות או לשנות את האמצעים להשגתן (Nurmi, 1989; Pulkkinen, 1990).

נורמי (Nurmi, 1991, 2005) וסג'ינר (Seginer, 2000, 2009) הציעו הגדרות רחבות יותר של אוריינטציית עתיד. על פי נורמי, הקשר חברתי (לדוגמא, אירועי חיים נורמטיביים) וסכמות (לדוגמא, הציפיות הקיימות לגבי התפתחות מסלול החיים) הינם גורמים המשפיעים על בנייתו של אוריינטציית עתיד ועל האוריינטצייה העתידית עצמה. לתפיסתו, אוריינטציית עתיד מורכבת מהמוטיבציה להצבת מטרות, מיכולת התכנון ומהיכולת להעריך תוכניות. הערכת הסבירות למימוש המטרות קשורה לשני מאפיינים עיקריים. המאפיין הראשון הוא הסטנדרטים הרווחים להתפתחות מוצלחת בגילאים שונים. דהיינו, היכולת של הפרט להגשים את מטרותיו קשורה לשלב ההתפתחותי שבו הוא מצוי. לדוגמא, מתבגר שעודנו תלוי כלכלית בהוריו, יטה להעריך את הסבירות להתגורר בגפו כנמוכה. המאפיין השני הוא מבנה החברה. מבנה חברתי בתקופה נתונה עשוי לאפשר או להגביל את שוויון ההזדמנויות בחינוך ובכניסה לכוח העבודה, וכתוצאה להציע טווח מסוים של בחירות בכל הקשור לבן-זוג, אורח חיים ויצירת משפחה. למשל, ציפיות חברתיות נמוכות מאנשים עם צרכים מיוחדים עלולות להביאם למצב של אבטלה או תת-תעסוקה (Nurmi, 1989).

אוריינטציית עתיד על פי סג'ינר (Seginer, 2000, 2009; Seginer & Lilach, 2004) כוללת משתנים מוטיבציוניים, קוגניטיביים והתנהגותיים. המאפיינים המוטיבציוניים מעוררים את הייצוגים הקוגניטיביים של האני העתידי ואת הנטיות ההתנהגותיות הקשורות לעתיד. סג'ינר מתייחסת לשלושה משתנים מוטיבציוניים: ערכם של תחומי החיים העתידיים; הציפיות, דהיינו,

הסיכוי הסובייקטיבי הספציפי שהפרט מעריך שיש לו בכל תחום חיים להגשים תקוות, שאיפות, תוכניות ורגשות חיוביים כלליים; ותחושת השליטה הפנימית ביחס לתוכניות הספציפיות בתחומי חיים שונים ולמימושן. הייצוגים הקוגניטיביים, לתפיסתה, באים לידי ביטוי בתקוות ובחששות שהינם תלויי תחום חיים. כשם שהחשיבות הסובייקטיבית של כל תחום היא יחסית לחשיבות של שאר תחומי החיים העתידיים של הפרט, התקוות והחששות תלויי התחום הינם יחסיים גם הם. המשתנים ההתנהגותיים של אוריינטציית העתיד, על פי סגינר, כוללים את החקירה של הזדמנויות עתיד באמצעות ייעוץ, איסוף מידע ובחינת התאמת ההזדמנויות; ואת המחויבות לפעול למימושה של הזדמנות אחת ספציפית. אוריינטציית העתיד הינה יכולת פנימית אשר באה לידי ביטוי החל מהינקות. עם זאת, צורתה, תוכנה ותפקודה משתנים עם הגיל והיא מתחילה לכלול אלמנטים של הכוונה עצמית באופן משמעותי יותר בגיל ההתבגרות, תקופה אשר בה המעבר לבגרות ותפקידי מבוגרים נעשים מוחשיים יותר וההכנה לקראתם הופכת לציפיה נורמטיבית (Seginer, 2009). יש לציין כי הציפיה החברתית שמתבגרים יעסקו בעתידם ובתכנונו מבוססת על שתי הנחות הקיימות בעיקר בחברות מערביות: א) המתבגר הינו אוטונומי בבחירת האופן שבו יבצע את המעבר לבגרות ו-ב) בחירה זו נתמכת על ידי זמינותם של מודלים לחיקוי ושל הזדמנויות למידה משמעותיות (Seginer & Halabi-Kheir, 1998). ישנה, אם כן, חשיבות רבה בבחינת הנושא בקרב מתבגרים מתרבויות ורקעים שונים.

המחקר על אוריינטציית עתיד בחן הבדלים בין מתבגרים עם משתני רקע שונים כגון מתבגרים בעלי סטאטוס חברתי שונה ותרבות שונה. מחקרים אלה הראו כי מתבגרים הנבדלים במשתנים מסוג זה שונים במידת האוריינטציה שלהם כלפי תפקידי חיים שונים. לדוגמה, סגינר וחאלבי-קהאיר (Seginer & Halabi-Kheir, 1998) מצאו כי מתבגרים ממוצא דרוזי נטו לעסוק יותר בתחומים אקזיסטנציאליים (כגון ה"אני" – להיות מאושר, לא לעשות טעויות משמעותיות וכדו') ופחות בתחומים הקשורים למסלול חייהם העתידי (כגון השכלה גבוהה, עבודה וקריירה) בהשוואה למתבגרים יהודים. לאור ההבדלים זאת, ובשל העובדה כי קיומו של ליקוי עלול להביא להתייחסות חברתית שונה (Read, 1994), ובמקרה של אנשים עם ליקויי שמיעה – גם ליצירת תרבות נפרדת, לפחות אצל חלקם (Weisel & Reichstein, 1990), קיימת חשיבות גם בחקירתם של מתבגרים עם לקויות בכלל ובאופן ספציפי – עם ליקויי שמיעה.

כך או כך, האופן שבו הפרט חושב על עתידו, מספק מסגרת התייחסות לבחירת נתיביו בבגרות. מכאן, שכאשר עוסקים בתפיסותיו של הפרט באשר לעתידו, יש לקחת בחשבון לא רק את האוריינטציה שלו כלפי העתיד, אלא גם את האופן שבו הוא מקבל החלטות הקשורות אליו. לאור התפיסה כי קריירה הינה מושג רחב הכולל מספר תפקידי חיים, נראה כי ישנה חשיבות בבחינת הקשרים שבין החלטות תעסוקתיות לבין החלטות הקשורות לתחומי חיים נוספים, כגון התחום המשפחתי. הפרק הבא ידון בנושא של החלטות קריירה, תוך התייחסות גם להחלטות משפחתיות, כחלק מתפיסת העתיד של מתבגרים בכלל ושל מתבגרים עם ליקויי שמיעה בפרט.

1.2.2 החלטות קריירה

גיל ההתבגרות מאופיין בתהליכים של בירור הזהות התעסוקתית (Erikson, 1963). במהלך תקופה זו הפרט ניצב בפני החלטות לגבי השכלה ועליו לגבש העדפה תעסוקתית. עניין זה דורש מהמתבגר להיות מודע לתחומי העניין, לערכים, ליכולות שלו, ולידע שיש לו בהקשר למקצועות שונים, דרישות קבלה למקצוע והדרך לרכישת הכשרה (Niles & Her, 1989;).

(Schroedel, 1992). הנושא של קבלת החלטות קריירה נקשר למושג של חקירת קריירה. פלום ובלושטיין (Flum & Blustein, 2000), לדוגמה, טענו כי הן הרחבה והן הבהרה של אפשרויות הקריירה של הפרט מתאפשרות באמצעות חקירת קריירה.

התהליך של קבלת החלטות קריירה הינו תהליך מאומץ ומורכב הזוכה להתעניינות מחקרית רחבה (לדוג', Constantine, Wallace, & Germeijs & Verschuren, 2006; Kindaichi, 2005). אף על פי שישנם אנשים שמקבלים החלטות קריירה בקלות יחסית, רבים אחרים נתקלים בקשיים לפני או במהלך תהליך קבלת ההחלטות. קשיים אלו עלולים למנוע מהם לקבל החלטות או להפחית את סיכוייהם להגיע להחלטה אופטימאלית (Gati et al., 1996).

גישות תיאורטיות שונות התייחסו לנושא של חוסר החלטיות בקריירה. הגישה ההתפתחותית (לדוג', Osipow & Fitzgerald, 1996; Super, 1953), לדוגמא, טוענת שהקשיים האופייניים לתהליך קבלת ההחלטות תואמים את השלבים הנורמטיביים של התפתחות קריירה (חקירה, יסוד, ביסוס ודעיכה). גישת תחומי העניין התעסוקתיים (לדוג', Holland, 1985; Roe, 1956) הציעה כי תחומי עניין שאינם מגובשים דיים הם בין הגורמים העיקריים המונעים מן הפרט להגיע לכלל החלטה. בשל העובדה שכל אחת מן הגישות התיאורטיות הללו (כמו גם גישות נוספות) התמקדו בפן מרכזי אחד של תהליך קבלת החלטות הקריירה, הן מוגבלות לאותו פן, ובכך מגבילות את יכולת ההבנה של קשרים בין היבטים שונים.

גטי ועמיתיו (Gati et al., 1996) הציעו גישה מקיפה יותר לתיאור תהליך קבלת החלטות בקריירה. גישה זו מבוססת על תיאוריית ההחלטה שטוענת כי ההחלטה הטובה ביותר היא זו שמסייעת בצורה הטובה ביותר להשיג את מטרותיו של מקבל ההחלטות, וכי מקבל החלטות קריירה נבון יבחר בחלופה היעילה ביותר עבורו. גטי ושותפיו תיארו שלוש קטגוריות מרכזיות של קשיים בקבלת החלטות קריירה: חוסר מוכנות, חוסר אינפורמציה ומידע שאינו עקבי. קטגוריות אלה מחולקות ל-10 תת-קטגוריות נוספות הכוללות 44 קשיים ספציפיים.

התיאוריה והמחקר בתחום קבלת החלטות קריירה התמקדו רובם בתחומי התעסוקה וההשכלה והתעלמו מתחומי חיים נוספים כמו התחום הזוגי והמשפחתי (צינמון וריץ', 2004). כמו כן, לא נבחנו הקשרים שבין קבלת החלטות בתחום חיים אחד לבין קבלת החלטות בתחום חיים אחר. במחקרים שבחנו היבטים תעסוקתיים בקרב מתבגרים נמצאו, לדוגמא, עליה עם הגיל בהשתתפות במשימות של קבלת החלטות קריירה, כגון חקירה ומחויבות, ושונות רבה בין מתבגרים ברמות הראשוניות של משימות קבלת ההחלטות ובקצב השינוי שלהם (Germeijs & Verschuren, 2006) ותפיסת מחסומים תעסוקתיים כמנבאת קשיים בקבלת החלטות קריירה (Constantine et al., 2005). בהתאם לטענתם של צינמון וריץ', ביחס לחשיבות של חקירת החלטות תעסוקתיות ומשפחתיות בו זמנית, יש צורך לבדוק האם עליה במסוגלות העצמית לקבל החלטות מקצועיות קשורה גם עם המסוגלות העצמית לקבל החלטות משפחתיות ולהיפך.

מחקרים שבחנו את הגורמים המשפיעים על קבלת החלטות תעסוקתיות מצאו כי המשפחה נתפסה כמקור משמעותי (Bright, Pryor, Wilkenfeld, & Earl, 2005; Constantine et al., 2005), אם כי השפעה זו הלכה ופחתה ככל שגילו של המתבגר עלה (Bright et al., 2005). גורמים נוספים שנמצאו כמשפיעים היו משתנים כגון תחושת השליטה של המתבגר בחייו

(Bright, Pryor, & Harpham, 2005) והכוונה מקצועית על ידי גורמים מוסמכים (לדוג', Rowland, 2004).

כך או כך, הגעה להחלטה בתחום התעסוקתי מצריכה הן מיומנויות חברתיות והן מיומנויות מילוליות. המתבגר מגיע להחלטה באמצעות הערכה עצמית ואינטראקציה עם אחרים משמעותיים, כגון חברים או הורים, שמעריכים מאפיינים שונים שלו כגון יכולות, אינטליגנציה ותפקוד לימודי, ומבטאים ציפיות שמשפיעות על השאיפות והפעולות שלו. כאשר מדובר במתבגר לקוי שמיעה, לעיתים קרובות הוא עלול להימצא בעמדת נחיתות בכל הקשור ליכולות בין-אישיות ושפתיות (Schroedel, 1992). עקב כך הוא עלול לחוות קשיים רבים יותר בקבלת החלטות קריירה בהשוואה למתבגר בעל שמיעה תקינה.

מחקרים מעטים עסקו בקבלת החלטות מקצועיות של מתבגרים עם ליקויי שמיעה. במחקר שבו מורים ויועצים העריכו את מיומנויות קבלת ההחלטות הקריירה של תלמידים חירשים ממסגרות ומכיתות מיוחדות ללקויי שמיעה הלומדים בכיתה י"ב, 61% מהם הוגדרו כחסרי ידע בנושאים תעסוקתיים ו-40% הוגדרו כחסרי מודעות לכישורונותיהם התעסוקתיים ולתחומי העניין שלהם (Schroedel, 1991, 1992). לטענת החוקר, מתבגרים חירשים אינם מוכנים לקבל החלטות קריירה או שהנם חסרי מסוגלות בתחום. ציונים דומים בעמדות כלפי התפתחות קריירה נמצאו גם במחקרו של King (1990a, 1990b, 1992), שהשווה בין תלמידים לקויי שמיעה ממסגרות או כיתות מיוחדות לבין תלמידים שומעים. לטענת מקהיו (McHugh, 1975), עניין זה קשור לכך שבמערכת החינוך נוטים להכין את התלמידים החירשים למקצוע עצמו ולא לבחירת מקצוע. באשר לתלמידים כבדי שמיעה, נמצא כי הם הצליחו, אף יותר מבני גילם השומעים, לרכוש ידע על עולם העבודה וליישם עקרונות ושיטות של קבלת החלטות לתהליך בחירת הקריירה שלהם (Punch et al., 2005).

כאמור, המשתנה של החלטות קריירה נחקר רבות בהקשר לתחום התעסוקתי בלבד ובעיקר בקרב מתבגרים בעלי שמיעה תקינה. בכדי לבחון תפיסת עתיד רחבה יותר בקרב מתבגרים, יש צורך להתייחס הן לתחומי חיים נוספים והן לקשרים שבין התחומים השונים. כמו כן, חשוב להתייחס לא רק למתבגרים בעלי התפתחות תקינה אלא גם למתבגרים עם צרכים מיוחדים כגון צעירים עם ליקוי שמיעה, במיוחד לאור קשייהם החברתיים והתעסוקתיים. המחקר הנוכחי יבחן הן החלטות תעסוקתיות והן החלטות משפחתיות כחלק מתפיסת העתיד של מתבגרים עם וללא ליקוי בשמיעה. בנוסף לכך, יבדקו תפיסות העתיד באשר לקשרים שבין תחומי עבודה ומשפחה ובאופן ספציפי - הציפיות ליחסי עבודה ומשפחה עתידיים.

1.2.3 ציפיות ליחסי עבודה-משפחה

הגידול בשיעור הנשים העובדות מחוץ לבית והמספר הגדל של משפחות כפולות-קריירה עוררו עיסוק תיאורטי ומחקרי רב סביב השאלה כיצד בני אדם מאזנים בין דרישותיהם של תפקידי חיים שונים. תשומת לב מיוחדת הוקדשה להבנת הקונפליקטים המתעוררים כתוצאה מדרישותיהם של תפקידי העבודה והמשפחה (Allen, Herst, Bruck, & Sutton, 2000; Grzywacz & Marks, 2000).

קונפליקט בית-קריירה מוגדר כסוג של קונפליקט בין-תפקידי, הנובע מדרישות סותרות המוצבות בו זמנית מתפקיד בעבודה ומתפקיד במשפחה (Greenhaus & Beutell, 1985).

מחקרים בשנים האחרונות הראו, כי קיימים שני סוגים מובחנים של קונפליקט בית-קריירה: קונפליקט עבודה המפריעה למשפחה (לדוגמא, לאחר לקחת את הילד מהחוג עקב עומס בעבודה) וקונפליקט משפחה המפריעה לעבודה (לדוגמא, לאחר לפגישת עבודה בעקבות מחלה של אחד הילדים) (Bellavia & Frone, 2005; Frone, 2003). באופן כללי, נמצא כי אנשים נוטים לחוות יותר קונפליקט עבודה-משפחה מקונפליקט משפחה-עבודה (Frone, 2003; Eagle, Miles & Icenogle, 1997).

בנוסף ליחסים הקונפליקטואליים שבין תפקידי עבודה ומשפחה, קיימים גם היבטים חיוביים הטמונים בשילוב בין שני תפקידים כה מרכזיים, היבטים המכונים "העשרת בית-קריירה". העשרה זו מתקיימת כאשר מקורות הקשורים לתפקיד חיים אחד מגבירים או מקלים על ההשתתפות בתפקיד חיים אחר (Voydanoff, 2004). מעורבות הן בעבודה והן במשפחה, עשויה לתרום לשתי מערכות אלה באמצעות העשרת חייו של הפרט (Grzywacz & Butler, 2000; Grzywacz & Marks, 2005). בדומה לקונפליקט בית-קריירה, גם העשרה יכולה לפעול הן מהעבודה למשפחה והן מהמשפחה לעבודה. העשרת עבודה-משפחה מתרחשת כאשר המעורבות התעסוקתית של הפרט מקנה לו מיומנויות, התנהגויות או מצבי-רוח המשפיעים באופן חיובי על משפחתו. העשרת משפחה-עבודה מתקיימת כאשר מעורבותו המשפחתית של הפרט גורמת לו למצב-רוח חיובי, תמיכה או תחושת הישג שמאפשרים לו להתמודד טוב יותר בתפקידו בעבודה (Wayne, Musisca, & Fleeson, 2004).

חקר ציפיות ליחסי עבודה משפחה והשפעתן של ציפיות אלה על החלטות תעסוקתיות ומשפחתיות הוא חדש יחסית ומבוסס ברובו על תפקידים המרכזי של ציפיות בהתנהגות האנושית (Cinamon, 2006). המחקר הקיים בתחום התייחס בעיקר לציפיות לגבי קיומו של קונפליקט בית-קריירה. מושג זה הוגדר כאמונה של הפרט כי השתתפותו בתפקיד תעסוקתי עתידי תפריע להשתתפותו בתפקיד משפחתי עתידי ולהיפך (Cinamon, 2006; Westring & Ryan, 2011). בהקשר זה נמצאו עדויות שמצביעות על כך שציפיות לקונפליקט משפיעות על תוכניות קריירה על ידי צמצום השאיפות התעסוקתיות לטובת תוכניות משפחתיות או זניחת תוכניות משפחתיות לטובת שאיפות תעסוקתיות דורשניות (Barnett, Gareis, James & Steele, 2003; Lundgren & Weer, Greenhaus, Colakoglu, & Foley, 2006; Barnett, 2000). ממצאים אלו מצביעים על האפשרות כי לציפיות ליחסי עבודה-משפחה ישנו תפקיד מרכזי בתפיסות העתיד של צעירים.

מרבית המחקרים שעסקו בציפיות ליחסי עבודה-משפחה בחנו צעירים בעלי שמיעה תקינה. לדוגמא, נמצא כי מבוגרים צעירים מודעים לאפשרות של קונפליקט עתידי בין תפקידי עבודה ומשפחה (Barnett et al, 2003) ומבחינים בין שני סוגי הקונפליקט (דהיינו, הם מכירים בכך כי עבודה יכולה להפריע למשפחה וכי משפחה יכולה להפריע לעבודה) (Cinamon, 2006). מחקרים אחרים, אשר בחנו נוער בסיכון (טל, 2007; נצר-רוסו, 2007; Cinamon & Rich, in press), דיווחו על ציפיה רבה יותר ליחסים מעשירים בין תפקידי עבודה ומשפחה מאשר ליחסים קונפליקטואליים. כמו כן, נמצאו קשרים חיוביים בין ציפיות אלו לבין המידה שבה נטו בני הנוער לתכנן את עתידם.

צינמון ועמיתותיה (Cinamon et al., 2008) היו בין הבודדות שחקרו את הנושא בקרב צעירים לקויי שמיעה. ממצאיהן הראו כי, בדומה למדגמים בעלי שמיעה תקינה, גם אנשים עם

ליקוי בשמיעה מודעים לאפשרות של קונפליקט אפשרי בין שני התחומים. עוד נמצא כי סטאטוס שמיעתי הינו משתנה משמעותי בניבוי של ציפיות ליחסים קונפליקטואליים. המשתתפים החירשים במחקרן היו בעלי הציפיות נמוכות יותר לקונפליקט בית-קריירה בהשוואה למשתתפים כבדי השמיעה. יש לציין כי מחקר זה בחן מבוגרים צעירים ולא ידועים מחקרים שבחנו את הנושא בקרב מתבגרים עם ליקויי שמיעה.

נוכח השפעתן המכרעת של ציפיות על התנהגותו של הפרט (Carvajal, Evans, Nash, & Getz, 2002) ולאור ההשפעה האפשרית של הסטאטוס השמיעתי בתחום הציפיות ליחסי עבודה-משפחה, קיימת חשיבות רבה בחקירת ציפיותיהם של צעירים בכלל וצעירים עם לקויות בפרט לגבי יחסי עבודה-משפחה והמשתנים הקשורים להן. מחקרים מסוג זה עשויים לתרום להבנת ההתפתחות של שאיפות ותוכניות עתיד בתחומי העבודה והמשפחה של צעירים אלו, לאתר את מקורות הקושי שלהם ולקדם תוכניות התערבות שיקטינו את ההשפעות המזיקות של קונפליקט בית-קריירה על המימוש של מטרות משפחתיות ותעסוקתיות. כמו כן, נראה כי חשובה במיוחד בחינת ציפיותיהם של מתבגרים, לאור העובדה כי גיל ההתבגרות הינו תקופה משמעותית בהתפתחות הקריירה של הפרט (לדוג', Kracke, 1997; Erikson, 1963).

המחקר הנוכחי, לפיכך, משלב את חקר הציפיות ליחסי עבודה ומשפחה כחלק מהמחקר על תפיסות עתיד. ניתן להניח כי צעירים הצופים קושי בשילוב בין עבודה ומשפחה שונים בתפיסות ובתכנון העתיד שלהם מאלה הצופים הצלחה ואף קשרים מעשירים. בעקבות זאת, עולה השאלה מה מבחין בין צעירים הצופים לקונפליקט לבין צעירים הצופים להעשרה. אחת ההשערות של המחקר היא שתחושת המסוגלות העצמית בקריירה עשויה להיות קשורה לכך.

1.3 מסוגלות עצמית בקריירה

מסוגלות עצמית הנה מושג מרכזי בתיאוריה החברתית-קוגניטיבית של בנדורה (Bandura, 1986) ומתואר כאמונה ביכולתו של הפרט לבצע משימות מסוימות, הנכונות לזיום התנהגויות מסוימות וההתמדה נוכח מחסומים וקונפליקטים. כמות הפעולות שהפרט בוחר לבצע, מידת המאמץ שהוא משקיע, העמידה אל מול מכשולים וכישלונות, יכולת ההתמודדות אל מול מצוקות, רמת הדחק והדיכאון שהוא חווה אל מול דרישות הסביבה והמידה שבה הוא מגשים את עצמו – כל אלה מושפעים מהמסוגלות העצמית (Bandura, 1997).

התפתחותן הראשונית של ציפיות למסוגלות עצמית מושפעת מארבעה מקורות עיקריים: ניסיון העבר, חיקוי דמויות הנתפסות כקרובות לנו, שכנוע חברתי ומצב פסיכולוגי. ניסיון עבר מוצלח, דהיינו, חוויות של הצלחה אישית במטלה נתונה, נוטות להעלות את הערכת המסוגלות, בעוד שכישלונות חוזרים ונשנים נוטים להנמיכה; צפייה בהצלחותיהם או בכישלונותיהם של אחרים דומים בפעילות ספציפית עשויה גם היא להשפיע על המסוגלות העצמית, בייחוד אם לפרט לא היה ניסיון ישיר רב שעל פיו הוא יכול היה להעריך את מסוגלותו האישית; שכנוע חברתי יכול להיות יעיל בהבאת הפרט לאמץ או לשמר התנהגויות מסוימות; והמצב הפסיכולוגי שבו מצויים כאשר מבצעים משימה יכול אף הוא להעיד על שיפוט המסוגלות. לדוגמה, מדדים של חרדה, עייפות או דיכאון במהלך ביצוע משימה עלולים להפחית את המסוגלות העצמית, בעוד שתחושות של רוגע, חוזק או מצב-רוח מרומם עשויים להגבירה (Lent et al, 1994).

ככלל, הספרות מצביעה על קשרים חיוביים בין מסוגלות עצמית לבין משתנים של תפיסות עתיד. קרפלמן ועמיתותיה (Kerpelman, Eryigit, & Stephens, 2007), לדוגמה, מצאו שמסוגלות עצמית הינה מנבא מובהק של אוריינטציה כלפי השכלה עתידית בקרב מתבגרים. לטענת סקינר ועמיתיו (Skinner, Zimmer-Gembeck, & Connell, 1998) מתבגרים בעלי מסוגלות עצמית רבה יטו יותר להציב לעצמם מטרות שאפתניות וקונקרטיות, לתכנן תוכניות מציאותיות ולאתגר את יכולותיהם בהשוואה למתבגרים בעלי מסוגלות עצמית מועטה. גם בנדורה וחוקרים נוספים (Bandura, Barbarenelli, Caprara, Pastorelli, 1996) הציעו כי תפיסה של מסוגלות עצמית רבה קשורה לשאיפות עתיד גבוהות יותר ולמחויבות רבה יותר למימוש שאיפות אלו. עוד נטען כי תחושת המסוגלות העצמית מתפקדת כמנגנון קוגניטיבי אשר באמצעותו תפיסות של שליטה מפחיתות תגובות של לחץ (Bandura, 1986). מכאן, שבניגוד להיבטים אחרים של תפיסות עתיד, כגון חשיבה על העתיד ותכנונו, ניתן לשער כי רמות גבוהות של מסוגלות עצמית תהינה קשורות לרמות נמוכות יותר של תחושות לחץ מפני העתיד.

תיאוריה שמתייחסת באופן מפורש למושג של מסוגלות עצמית בתחום הקריירה היא תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית (Lent, Brown, & Hackett, 1994, 2000). תיאוריה זו מהווה מסגרת מתאימה לבחינת התפתחות הקריירה בקרב מתבגרים (Punch et al., 2005). על פי התיאוריה, אמונותיו של הפרט ביחס למסוגלותו לבצע משימות של קבלת החלטות קריירה קשורה לציפיותיו לגבי הרלוונטיות שלהן להצלחת החלטות קריירה עתידיות; לכוונותיו לחקור אפשרויות קריירה, החלטותיו ומטרותיו; ולהתנהגויות הקריירה שלו כגון תכנון וחקירה. המושג של מסוגלות עצמית משולב בשלושה מודלים של התפתחות קריירה שמציעה התיאוריה והקשורים זה בזה: התפתחות תחומי עניין, בחירות קריירה וביצוע (Lent et al., 1994).

תחומי עניין תעסוקתיים מוגדרים כדפוסים של חיבה, הסתייגות או אדישות כלפי מקצועות ופעילויות הקשורות לקריירה. במהלך תקופת הילדות וגיל ההתבגרות, הסביבה חושפת בפני הפרט טווח רחב של פעילויות שעשויות להיות רלוונטיות לקריירה שלו. כמו כן, הוא מקבל חיזוקים מן החברה לעסוק ולהגיע להישגים בפעילויות מסוימות. באמצעות השתתפות בפעילויות, מתן דוגמא אישית ומשוב מאחרים משמעותיים, ילדים ומתבגרים מלטשים את מיומנויותיהם, מפתחים סטנדרטי ביצוע אישיים מתוך תחושת מסוגלות במשימות ספציפיות ובונים ציפיות לגבי תוצאות הביצוע שלהם. תפיסות אלו של מסוגלות עצמית וציפיות אחראים ליצירת תחומי העניין. תהליך זה קיים, לטענת לנט ועמיתיו (Lent et al., 1994), לכל אורך החיים, אך הוא נזיל יותר עד לגיל ההתבגרות המאוחרת או הבגרות המוקדמת, כאשר תחומי העניין הקשורים לקריירה מתחילים להתייצב.

המודל השני של תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית, מודל בחירות הקריירה, הוא למעשה הרחבה של התהליך הבסיסי של יצירת תחומי העניין. שלב בחירת הקריירה מורכב ממספר תהליכים: א) ביטוי של יעד בחירה ראשוני מתוך תחומי העניין העיקריים בקריירה של הפרט. ב) ביצוע פעולות ליישום הבחירה (לדוג', הרשמה ללימודים מקצועיים). ג) הישגים נוספים (לדוג', כישלון בלימודים, קבלה ללימודים) שיוצרים לולאת משוב המשפיעה על התנהגות קריירה עתידית. יש לציין כי לנט ועמיתיו (Lent et al., 1994) אינם רואים בבחירות הקריירה פעולה סטטית. גם לאחר שיושמו, הבחירות עשויות לא פעם לעבור שינויים בעקבות תוצאות הביצוע.

המודל השלישי, מודל הביצוע, מגדיר ביצוע כרמת ההישגים (לדוג', ציון בקורס) וההתמדה ההתנהגותית (לדוג', יציבות לימודית). הישגי ביצוע מושפעים, בחלקם, מיעדי של הפרט שתורמים להנעה ולשימור של פעולות משימה. על פי לנט ועמיתיו (Lent et al., 1994), המסוגלות העצמית משפיעה ישירות על הביצוע (באמצעות תפקידה בסיוע בארגון ובתיאום בין מיומנויותיו של הפרט) ובעקיפין דרך היעדים והפעולות. בנוסף, קיים קשר מעגלי בין הישגי הביצוע ובחירותיו והתנהגותו של הפרט. לדוגמא, ביצוע מוצלח יטה להגביר את תפיסת האני (ה-self) ואת התוצאות הנצפות ובכך לחזק את תחומי העניין ואת מטרותיו של הפרט.

נוסף על שלושת המודלים שלעיל, תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית מציעה רמת ניתוח המתייחסת למרכיבים אישיים וסביבתיים. על פי התיאוריה, גורמים אישיים (כגון גזע, מגדר, לקות / מצב בריאותי ומוצא אתני) מנבאים ישירות את תחומי העניין הקשורים לקריירה ואת תהליך בחירת הקריירה של צעירים על ידי מתן אפשרות או הגבלת הגישה להכנה תעסוקתית והזדמנויות תעסוקה (Lent et al., 1994). גורמים סביבתיים (כגון התמיכה הסביבתית, ההזדמנויות והמחסומים הניתנים על ידי הורים, מורים ויועצים חינוכיים), על פי התיאוריה, משפיעים באופן מתון יותר באמצעות סיפוק התנסויות למידה על המסוגלות העצמית הקשורה לקריירה ועל ציפיותיהם של צעירים (Lent et al., 1994).

הגורמים האישיים והסביבתיים עשויים לבוא לידי ביטוי במחסומים שעלולים לחבל בהתפתחות הקריירה של הפרט. תיאוריית הקריירה החברתית-קוגניטיבית מדגישה היבט זה וטוענת כי תפיסת מחסומי הקריירה, דהיינו, האירועים או התנאים אצל האדם או בסביבתו הנתפסים על ידיו כמקשים על התפתחות הקריירה שלו, קשורים לתחושת המסוגלות העצמית של הפרט בתחום הקריירה (Lent et al., 2000). מחקרים הראו כי צעירים הנמצאים בעמדת נחיתות (כגון בני מיעוטים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך) עשויים לייחס משקל רב למכשולי השכלה וקריירה שעלולים להופיע בדרכם ולחוות מידה מועטה יותר של תחושת מסוגלות עצמית בקריירה (לדוג', Hird & Gloria, 1999; Luzzo & Mcwhirler, 2001). יש לציין כי מרבית המחקרים שעסקו בתפיסות של מחסומי קריירה נערכו בקרב מיעוטים והצביעו על משתנים שהם ייחודיים לקבוצה הנחקרת כמו עמדות ונורמות משפחתיות, אפליה ומצב כלכלי כמחסומים בהתפתחות קריירה (לדוג', Gomez, Fassinger, Prosser, Cooke, Mejia, & Luna, 2001; Pearson & Bieschke, 2001).

המחקרים האמפיריים שחקרו מסוגלות עצמית בקריירה הצביעו על קשרים חיוביים בין מסוגלות עצמית לקבל החלטות קריירה לבין משימות והתנהגויות של קבלת החלטות קריירה ותכנון עתיד בקרב צעירים. לדוגמא, מחקרים הראו שמסוגלות עצמית גבוהה במקצוע מסוים בקרב מתבגרים הייתה קשורה באופן חיובי לנכונותם לבחור במקצוע זה (Tang, Foad, & Smith, 1999) ולשאיפות קריירה גבוהות לגביו (Nauta, Epperson, & Kahn, 1998). כמו כן, נמצא כי מתבגרים בעלי רמות גבוהות של מסוגלות עצמית לקבל החלטות קריירה נטו יותר לעסוק בפעילויות של חקירת קריירה בהשוואה למתבגרים בעלי רמות נמוכות יותר של מסוגלות מסוג זה (Gushue, Clarke, Pantzer, & Scanlan, 2006; Gushue, Scanlan, Pantzer, & Clarke, 2006).

בדומה למשתנים אחרים בתחום הקריירה, מרבית המחקר על מסוגלות עצמית התמקד בתחום התעסוקתי תוך התעלמות מהתחום המשפחתי ומהקשרים שבין שני תחומים אלו. אחת

החוקרות היחידות שהתייחסה להיבטים אלו היא צינמון אשר הדגישה את החשיבות שבחקירת המסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה (Cinamon, 2006). היא הגדירה מסוגלות מסוג זה כאמונה של הפרט ביכולתו להתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידי עבודה ומשפחה או במילים אחרות – מידת בטחונו ביכולתו להצליח להתמודד עם הפרעות מהעבודה למשפחה ועם הפרעות מהמשפחה לעבודה.

המחקר על מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה מצא כי צעירים שייחסו לעבודה תפקיד מרכזי בחייהם נטו לדווח רמות נמוכות יחסית של מסוגלות מסוג זה (Cinamon, 2010). כמו כן, מסוגלות זו נמצאה במתאם שלילי עם ציפיות לקונפליקט בית-קריירה (Cinamon, 2006) ובמתאם חיובי עם המידה שבה נטו מתבגרים לתכנן את עתידם (רוסו-נצר, 2007; Cinamon & Rich, in press).

באשר לצעירים לקויי שמיעה, באחד המחקרים הבודדים שבוצעו (Michael, Most, & Cinamon, 2011b), לא נמצאו הבדלים מובהקים בינם לבין צעירים שומעים במסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה, אם כי הבדלים מובהקים כן נמצאו כאשר נלקחו בחשבון משתנים של מגדר, מצב תעסוקתי וסטטוס זוגי. משתתפים שומעים וחירשים דיווחו על רמות דומות של מסוגלות עצמית כאשר הם הושאו על פי מגדר ומצב תעסוקתי. בניגוד לכך, המשתתפים כבדי השמיעה והחירשים דמו זה לזה במסוגלות העצמית כאשר הושאו על פי הסטטוס הזוגי שלהם (יש / אין בן-זוג).

יש לציין כי המחקרים שעסקו במסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה נעשו ברובם בקרב מבוגרים צעירים ובחנו את הקשרים שבין מסוגלות זו לבין היבטים ספציפיים בלבד של תפיסות עתיד כמו ציפיות ליחסי עבודה-משפחה ותכנון עתיד. אולם, לאור ממצאיהם ובשל העובדה כי תחושת מסוגלות זו הינה בהקשר לקונפליקט עתידי, ניתן לשער כי היא קשורה גם להיבטים נוספים של תפיסות עתיד כגון מידת מידת העיסוק בעתיד והלחץ מפניו. המחקר הנוכחי יבחן הן את תחושת המסוגלות לקבלת החלטות קריירה והן את תחושת המסוגלות לשלב בין תפקידי עבודה ומשפחה בקרב מתבגרים עם וללא ליקוי בשמיעה, מתוך השערה כי שני הסוגים רלוונטיים להיבטים שונים של תפיסות העתיד שלהם.

על אף המחסור במחקר על המסוגלות העצמית בקריירה של מתבגרים עם ליקויי שמיעה, קיימות עדויות למרכזיותה בהתפתחות הקריירה שלהם. ראשית, תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית מתייחסת לגורמים אישיים, כגון ליקוי או מצב בריאותי, כמנבאים את תחומי העניין הקשורים לקריירה ואת תהליך בחירת הקריירה של צעירים (Lent et al., 1994). מכאן, שניתן לשער כי גם לליקוי בשמיעה עשויה להיות השפעה על התפתחות הקריירה של הפרט. בנוסף לכך, התיאוריה מדגישה את מחסומי קריירה של הפרט כמשתנה בתחושת המסוגלות העצמית שלו בתחום זה. מחקרים שונים אכן הראו כי לקויי שמיעה רבים מתמודדים עם מחסומי קריירה שונים הנובעים מהיבטים של סביבת העבודה שלהם ומעמדות חברתיות, סטיגמות ואפליה (Foster & Macleod, 2003; Laroche, Garcia, & Barrett, 2000; Punch et al., 2004; Scherich & Mowry, 1997). מחסומים אלו כוללים היבטים כגון רעשי רקע בסביבת העבודה והדרישה לשימוש בטלפון במסגרת העבודה (DeCaro, Mudgett-DeCaro, Dowaliby, 2001; Laroche et al., 2000; Winn, 1997). אולם, הקושי הרב ביותר בהקשר זה שמדווח על ידי לקויי השמיעה קשור לסיטואציות קבוצתיות כגון פגישות צוות, הדרכה קבוצתית ותפקוד חברתי

בעבודה (Laroche et al., 2000; Punch et al., 2007; Scherich, 1996; Scherich & Mowry, 1997). במחקר אחר שבחן מתבגרים לקויי שמיעה נמצא שחוסר ההבנה של הזולת את ליקוי השמיעה נתפס כמחסום הקריירה הפוטנציאלי העיקרי בפני הגשמת יעדי ההשכלה והקריירה של אותם תלמידים (Punch et al., 2006). יש לציין כי מדגמי המחקרים הללו כללו, על פי רוב, הן משתתפים חירשים והן משתתפים כבדי שמיעה, כאשר לא נעשתה הבחנה בין שתי הקבוצות. מחקרים בודדים התייחסו רק לאחת הקבוצות (לדוג', DeCaro et al., 2001; Punch et al., 2006), שוב, ללא השוואה לקבוצה השנייה.

אחד המחקרים הבודדים אשר השווה בין תפיסת מחסומי הקריירה בין חירשים לבין תפיסת מחסומי הקריירה של כבדי שמיעה הוא המחקר של פונץ' ועמיתיה (Punch et al., 2007). במחקר זה נמצא כי מצבים הכוללים פגישות והכשרות קבוצתיות היו בעיתיים יותר עבור חירשים אשר השתמשו בשפת הסימנים לעומת כבדי שמיעה אשר השתמשו בשפה המדוברת. במחקר קודם, שבדק תפיסת מחסומי הקריירה בקרב כבדי שמיעה בלבד, נמצא שתפיסה מועטה יותר של מכשולים הקשורים לשמיעה ניבאה ציון גבוה יותר בגישה כלפי התפתחות קריירה. תלמידים כבדי שמיעה שהאמינו שאובדן השמיעה שלהם הציג מכשולים רבים לניסיונות הקריירה שלהם נטו פחות להיות פעילים בחקירה ובתכנון קריירה מאלו שהיו בעלי תפיסה מועטה יותר של מכשולים (Punch et al., 2005). מכאן, שייתכן כי תפיסת השפעת הליקוי על הקריירה העתידית של המתבגרים השפיעה על תחושת המסוגלות העצמית שלהם ותחושה זו השפיעה על מידת מעורבותם בפעילויות של תכנון קריירה.

נשאלת השאלה מה משפיע על המסוגלות העצמית בקריירה ובעקבות זאת על התפתחות הקריירה ותפיסות העתיד בקרב מתבגרים עם ליקויי שמיעה. לאור המחקרים שמצאו הבדלים בעיקר בין תלמידים עם ליקוי שמיעה ממסגרות מיוחדות לתלמידים שומעים ממסגרות רגילות, ניתן לשער כי לחומרה האובייקטיבית של הירידה בשמיעה יש מקום מרכזי. כמו כן, נראה כי גם תפיסת השפעת הליקוי משמעותית. בנוסף לכך, בהתייחס למקורות ההשפעה שמציע בנדורה (Bandura, 1986), יש לשער כי המקור של ניסיון העבר משפיע אף הוא, שכן מדובר באוכלוסייה רווית קשיים עוד מגיל צעיר (לדוג', Weisel et al., 2005).

בשל החשיבות הרבה שנמצאה לחוסר ההבנה של הזולת את הליקוי בשמיעה בהקשר של התפתחות קריירה בקרב מתבגרים עם ליקויי שמיעה (Punch et al., 2006), ניתן לטעון כי גם גורמים סביבתיים ובאופן ספציפי – הדמויות שעמן נמצא המתבגר במגע – משפיעים. למעשה, גם בנדורה (Bandura, 1986) מתייחס לכך בטענתו כי חיקוי דמויות הנתפסות כקרובות ושכנוע חברתי משפיעים על תחושת המסוגלות העצמית, וגם תיאורית הקריירה החברתית-קוגניטיבית טוענת להשפעה של גורמים סביבתיים, כגון ההזדמנויות והמחסומים הניתנים על ידי הורים, על המסוגלות העצמית הקשורה לקריירה ועל ציפיותיהם של צעירים (Lent et al., 1994). לאור העובדה כי אחד הגורמים הסביבתיים המרכזיים והמשמעותיים בחייו של כל מתבגר הוא המשפחה, ניתן להניח כי לתפיסות ולמסרים שמעבירה המשפחה יש השפעה על התפתחות הקריירה ותוכניות העתיד שלו.

1.4 תפיסות עתיד בגיל ההתבגרות – תרומתם של משתנים משפחתיים

המשפחה משמשת מקור לחיקוי, הדרכה, וויסות רגשי (Steinberg, 1990) וליצירת ערכים, נורמות ועמדות חברתיים לאורך הדורות (Baumrind, 1989; Nurmi, 1991). כמו כן, היא משמשת גורם השפעה משמעותי בכל הקשור לתפיסת העצמי, למוטיבציה, למיומנויות החברתיות וליכולת ההסתגלות של הילד (Ferrari & Sussman, 1987; Wright, 1983). הרבה מהידע שיש למתבגרים על המסוגלות העצמית שלהם נרכש דרך הוריהם וסביבתם הביתית (Schunk & Miller, 2002; Keller & Whiston, 2008). השפעות משפחתיות שמעודדות אינטראקציות יעילות עם הסביבה מגבירות אמונות של יכולות ומסוגלות עצמית. הורים מסייעים בבניית תחושת מסוגלות אצל הילד כאשר הם מספקים לו סביבה המציעה אתגרים מסוימים, מעודדת, מציבה שאיפות גבוהות אך מציאותיות, מכילה מודלים חיוביים לחיקוי, מספקת ותומכת בחוויות של הצלחה ומלמדת כיצד להתמודד עם קשיים (Schunk & Meece, 2006).

במהלך גיל ההתבגרות, הקשר הורה-ילד משתנה מיחסים חד-כיווניים ליחסים שהם יותר שיתופיים, הדדיים או שיויוניים (DeGoedge, Branje, & Meeus, 2009; Grotevant & Cooper, 1987; Youniss & Smollar, 1985). כתוצאה מבשלות פיסית וקוגניטיבית, המתבגר שואף יותר ויותר לאוטונומיה, מנסה להרחיק את עצמו רגשית מהוריו (Finkenauer, Frijns, & Engels, & Kerkhof, 2005) ומתחיל לדרוש את מקומו בקבלת ההחלטות במשפחה (Steinberg, 1986; Silverberg, & Johnson, 1997). יחד עם זאת, בו-זמנית הוא נותר מחובר רגשית להוריו (Kracke, 1997). בגיל ההתבגרות, הפרט עודנו נסמך במידה לא מבוטלת על משפחתו בקבלת ייעוץ והכוונה, דבר המשפיע על תהליך תכנון המעבר שלו מבית-הספר לחיים הבוגרים (Bullis, Davis, Bull, & Johnson, 1997). למשפחה יש חלק באוריינטציית העתיד של המתבגר באמצעות העברת מסרים של ציפיות ומגבלות זמן והשפעה על הגשמת מטרותיו דרך תמיכה ומשוב (Nurmi, 1991).

תיאורטיקנים שונים התייחסו להשפעת המשפחה על התפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של מתבגרים. כבר לפני כ-50 שנה, סופר (Super, 1957) טען שמשתנים משפחתיים, כגון עמדות ויחסים בין-אישיים, משפיעים על בחירות קריירה והסתגלות לקריירה, ורו (Roe, 1956; 1957) שיערה שדפוסי אינטראקציה משפחתיים תורמים משמעותית לתעסוקה. בהמשך, גישת המערכות המשפחתיות (The family systems approach) לתהליכי התפתחות קריירה הציעה שהיכולת של אדם צעיר לחקור ולשקול אפשרויות קריירה ולקבל החלטות תעסוקתיות מתאימות עשויה להיות מושפעת ישירות על ידי איכות האינטראקציות, הגבולות והקשרים הרגשיים שבמשפחה (Lopez & Andrews, 1987; Zingaro, 1983). אסטין (Astin, 1984) ציינה שהורים משמשים כ"סוכני חיברות ערכיים" המעצבים את תפיסות ילדיהם לגבי החשיבות של החלטות תעסוקתיות. מאוחר יותר, יאנג (Young, 1994) תיאר את ההורים כמעודדים העיקריים של ילדיהם בכל הקשור להגעה למטרות תעסוקתיות, הן באמצעות התנהגותם האישית המכוונת למטרות קריירה והמשמשת מודל לחיקוי והן באמצעות סיפוק התנסויות למידה הקשורות לקריירה; ובלושטין (Blustein, 1997) הציע שהתנסות במערכות יחסים בטוחות במשפחה הנה גורם מקדים חשוב לפעילות של חקירת קריירה.

קיימים תימוכין רבים לקשר שבין משתנים משפחתיים שונים ותוצאות של התפתחות קריירה ותוכניות עתיד תעסוקתיות. משתנים אלו כוללים היקשרות הורית (parental

attachment) (לדוג', Ketterson & Blustein, 1997), תמיכה הורית (לדוג', Wall, Covell & Hargrove, Inman, & MacIntyre, 1999), האיכות הנתפסת של מערכות היחסים במשפחה (Crane, 2005) ודינאמיקות משפחתיות נוספות (לדוג', Penick & Jepsen, 1992), וכן משתנים תלויים כגון שאיפות והישגים תעסוקתיים של ילדי המשפחה (Rainey & Borders, 1997), חקירת קריירות (Felsman & Blustein, 1999; Krack, 1997) ומסוגלות עצמית בקריירה (O'Brein, 1996). במחקר של קראק (Kracke, 1997), לדוגמה, נמצא שיחסי הורה-מתבגר שהם יותר ממוקדים בילד, תומכים והדדיים קשורים לחקירת קריירה פעילה יותר מצד המתבגר. באשר לתוכניות עתיד משפחתיות, המבנה התעסוקתי של המשפחה נמצא כבעל השפעה. לדוגמה, נמצא שצעירים ממשפחות כפולות-קריירה, שבהן שני ההורים עובדים, שאפו להקים משפחות כפולות-קריירה משלהם בהשוואה למתבגרים ממשפחות שבהן רק האב עבד (Stephan & Corder, 1985) ונטו פחות לחשוש מקונפליקט בית-קריירה (Barnett et al., 2003). ממצא דומה לאחרון נמצא גם בקרב צעירים שבאו ממודל משפחתי שוויוני בגידול ילדים (Cinamon, 2006). המחקרים השונים, לפיכך, מראים שקיים טווח רחב של משתנים משפחתיים המשפיע על היבטים שונים בתהליך התפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של צעירים. אולם, למרות ההנחות התיאורטיות המדגישות את תפקידה המכריע של המשפחה בהתפתחות קריירה ותוכניות עתיד, טבעו המדויק איננו ברור והממצאים המחקריים אינם עקביים. טורנר ולפן (Turner & Lapan, 2002), לדוגמה, דיווחו כי ציפיות של מתבגרים לתמיכה הורית לא ניבאו באופן ישיר את תחומי העניין שלהם בקריירה. לפן, הינקלמן, אדמס וטורנר (Lapan, Hinkelman, Adams, & Turner, 1999), לעומת זאת, מצאו כי משתנים משפחתיים היו משמעותיים לתחומי העניין התעסוקתיים של תלמידי תיכון. המחקרים השונים שבחנו את תרומת המשפחה להתפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של מתבגרים התמקדו בהיבטים משפחתיים כלליים שאינם בהכרח מכווני קריירה. למעשה, המחקרים הבודדים שאכן בדקו היבטים משפחתיים הקשורים בקריירה (לדוג', Alliman-Brisset, Turner, & Skovholt, 2004) דיווחו על קשרים מובהקים בינם לבין תחושת המסוגלות העצמית של ילדיהם. כמו כן, רובם נערכו בקרב צעירים בעלי התפתחות תקינה. אחד הגורמים שנמצא משמעותי בהקשר של הבניית קריירה הוא האינטראקציות בין הורים לילדיהם, אם כי המחקרים שעסקו בכך בחנו אינטראקציות מכוונות ולא ספונטניות (לדוג', Young, Paselukho, & Valach, 1997). משתנה נוסף שנמצא משמעותי להתפתחות הקריירה של צעירים הוא ציפיות הורים. לדוגמה, במחקר של וונטזל (Wentzel, 1998) דווח שציפיות הורים בתחום הלימודי היו מנבא לשאיפותיהם עבור ילדיהם וכי שאיפות אלה השפיעו על שאיפות הילדים עצמם. על פי קריד ועמיתיו (Creed, Conlon, & Zimmer-Gembeck, 2007), הורים משדרים לילדיהם את שאיפותיהם התעסוקתיות עבורם. תימוכין לכך ניתן למצוא במחקר של זליגמן ועמיתים (Seligman, Weinstock, & Heflin, 1991) שהראה כי ילדים כבר בגיל 10 יודעים לציין את השאיפות התעסוקתיות של הוריהם עבודם. רשמי ושות' (Rashmi, Kauppi, Lewko, & Urajnik, 2002) טענו כי לאמונות ולשאיפות שיש להורים עבור ילדיהם יכולה להיות השפעה

משמעותית על בחירות הקריירה וההשכלה של הילדים. גם במקרה של ציפיות קריירה של הורים המוקד היה בתחום התעסוקתי ללא התייחסות לתחום המשפחתי.

המחקר הנוכחי יבחן היבטים משפחתיים ספציפיים הקשורים להתפתחות קריירה ותוכניות עתיד, דהיינו, האינטראקציות המשפחתיות העוסקות בכך (כגון עידוד להצליח בלימודים והכוונה בבחירת מקצוע לעתיד) וציפיות הורים לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם, מתוך השערה כי היבטים אלו קשורים למסוגלות העצמית בקריירה ולתפיסות העתיד של המתבגרים. בדיקת המשתנים תעשה הן על באמצעות דיווחי המתבגרים והן באמצעות דיווחי הוריהם. בנוסף לכך, המחקר יתמקד במתבגרים עם וללא ליקוי בשמיעה במטרה לבדוק האם קיימים הבדלים בין שתי קבוצות אלו בתפיסות העתיד, המסוגלות העצמית והיבטים משפחתיים הקשורים לקריירה שלהם.

1.4.1 תרומת המשפחה להתפתחות הקריירה ותפיסות העתיד של מתבגרים עם לקויי

שמיעה

כאמור, התפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של מתבגרים מושפעת ממשתנים משפחתיים שונים. כאשר מדובר במתבגרים עם צרכים מיוחדים, תפיסות משפחתיות לגבי המקור והמשמעות של הליקוי מועברות לילד ומשפיעות על ההתנסויות הניתנות לילד ועל תפקידי החיים שמצפים ממנו שימלא (Westbrook & Legge, 1993), כולל תפקידי עבודה ומשפחה. באשר למתבגרים עם לקוי שמיעה, קיים מחסור במחקרים עדכניים באשר לתרומת המשפחה להתפתחות הקריירה ותפיסות העתיד. באופן כללי, חשוב לזכור כי ליותר מ-90% מהם יש הורים שומעים ושכשנותיו הראשונות מקור המידע החשוב ביותר של הילד לקוי השמיעה הוא משפחתו הגרעינית, בייחוד הוריו (King, 1990b). למרבית ההורים השומעים, בטרם הולדת ילדם לא היה מגע קודם עם אנשים לקויי שמיעה וההבנה שלהם לגבי לקות שמיעה לעיתים קרובות מוגבלת לרשמים ולמידע שהם מקבלים מאמצעי התקשורת (Rice, 1984). הניסיון המועט, אם בכלל, עם לקות שמיעה מביא למצב שבו התקשורת בין ההורים השומעים לבין ילדיהם לקויי השמיעה אינה קלה, וציפיותיהם לגבי הקריירה של ילדים אלו אינן גבוהות (DeCaro, Dowaliby, & Maruggi, 1983). יש לציין כי התקשורת שבין הורה לילדו לקוי שמיעה היא אחד הגורמים המשמעותיים ביותר להעברת האמונות והידע של ההורה, כאשר הכוונה לא רק לשיטת התקשורת (לדוג', שפה מדוברת או שפת סימנים) אלא גם לאיכות הנתפסת של התקשורת (מפשוטה ועד מורכבת) ולמשך שלה (Schroedel, 1992).

הורים רבים לילדים עם לקוי שמיעה מאמינים שחירשות מגבילה הזדמנויות תעסוקה וכי אנשים חירשים אינם יכולים להצליח באותה מידה בתחום התעסוקתי כמו אנשים בעלי שמיעה תקינה (Schroedel & Carnahan, 1991). קיימת טענה כי ציפיות ושאיפות של הורים כלפי ילדיהם משפיעות ומעצבות את ציפיות הילדים עצמם (Polat, Kalambouka, & Boyle, 2004). מכאן, שתפיסות שליליות של הורים לילדים לקויי שמיעה עלולות לפגוע בהתפתחות התעסוקתית של ילדיהם. גם בתחום החברתי והזוגי ניכרת ההשפעה של תפיסות ההורים. ההתפתחות החברתית המעוכבת של מתבגרים רבים עם ליקוי שמיעה נמצאה קשורה להגבלות של הורים להשתתף בפעילויות מחוץ לבית בשל חשש מקשיי תקשורת ודאגה לביטחונם האישי של ילדיהם (Calderon & Greenberg, 2003; Greenberg & Kusche', 1993). התנהגות מעין זו עלולה להקשות על השתלבותם של צעירים עם ליקוי שמיעה בחברת השומעים, ביצירת קשרים

חברתיים וזוגיים בין צעירים עם לקוי שמיעה וצעירים בעלי שמיעה תקינה, ובעתיד – גם על הקמת משפחה.

בנוסף לציפיות הנמוכות שהורים שומעים עלולים להפגין כלפי ילדיהם לקויי השמיעה, בין אם בתחום התעסוקתי או החברתי, המצב שבו מרבית ההורים למתבגרים לקויי שמיעה הנם שומעים עלול לגרום לאותם מתבגרים לחוש לכודים בין עולם החירשים לעולם השומעים. כאמור, הסביבה המשפחתית משפיעה על יכולתו של הפרט לתפקד בעולם, ומתבגר לקוי שמיעה שלא למד להתמודד עם מצבים משפחתיים עלול להיתקל בקשיים בהשתלבות בעולם השומע. העמדות וההתנהגות של המשפחה כלפי המתבגר לקוי השמיעה יכולות לקבוע האם יוכל להתמודד עם לקותו. ככל שיזכה ביותר אהבה, קבלה, חום, ביטחון, הבנה, חופש ותמיכה, כך יצליח יותר ללמוד להתמודד עם הלקות ועם חיים בעולם השומע (Rice, 1984).

המחקרים שעסקו בתרומת המשפחה להתפתחות הקריירה של מתבגרים עם לקוי שמיעה התמקדו, גם הם, בתחום התעסוקתי תוך התעלמות מהתחום הזוגי והמשפחתי ומהקשרים שבין שני התחומים. מחקרים אלו מצאו שההורים לילדים חירשים יש השפעה אינסטרומנטלית בלימוד של מיומנויות וערכים בסיסיים בתקשורת, עצמאות, מוטיבציה לעבודה ויחסים בין-אישיים החיוניים להצלחה במקצוע (Schroedel, 1992). יחד עם זאת, הורים נוטים לעודד יותר מתבגרים שומעים לעסוק במגוון רחב של מקצועות ממתבגרים חירשים בעלי הכשרה זהה. הסיבות שניתנו לכך היו קושי בתקשורת בין-אישית וסוגיות של בטיחות. המקצועות שצוינו כמתאימים ביותר לחירשים היו מקצועות המתמקדים בנתונים ובחפצים ולא מקצועות העוסקים באנשים (DeCaro et al., 2001; Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996). ייתכן כי הורים לילדים לקויי שמיעה מגוננים יותר על ילדיהם מהורים לילדים שומעים, וכתוצאה מגבילים את ההזדמנויות של ילדיהם לחקור את העולם ואת יכולותיהם (Punch et al., 2004).

ממצאי המחקרים שלעיל מציגים תמונה שבה האופן שבו הסביבה, ובמקרה זה – ההורים והמשפחה, תופסת את הליקוי של הילד משפיע על התנהגותה כלפיו. כתוצאה, התפתחותו של הילד מושפעת לא רק מתפיסותיו האישיות אלא גם מתפיסותיהם של האנשים שבסביבתו, בייחוד בכל הקשור לדימוי העצמי שלו ולעמדות כלפי אחרים עם ליקוי דומה. הדימוי העצמי והעמדות באים לידי ביטוי במסוגלות העצמית של הילד בנוגע להיבטי חיים שונים, כגון שאיפות חינוכיות וציפיות תעסוקתיות, שעשויה להשפיע על תפיסת העתיד שלו. לדוגמה, רמת ההשכלה שאליה ישאף, המקצוע שבו יצפה לעבוד והמידה שבה יאמין ביכולתו להצליח במקצועות שונים, הנם גורמים מכריעים בבחירות התעסוקתיות ובהתפתחות הקריירה שלו (Read, 1994).

לטענת פרסניס ושות' (Parasnis, Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996), עמדות של הורים, שהם דמויות סמכות המייצגים את החברה השומעת הכללית, עשויות להיטמע בקרב ילדים לקויי שמיעה. ואכן, המחקרים המעטים שבחנו את תפיסותיהם של צעירים לקויי שמיעה בנוגע ליכולתם של אנשים עם ליקוי בשמיעה להצליח במקצועות שונים מצאו, בדומה למחקרים שבחנו עמדות הורים, כי ציפיותיהם היו יחסית נמוכות (Hurwitz, Weisel, Parasnis, DeCaro, & Savir, 1997; Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996; Parasnis, Samar, & Mandke, 1996; Weisel & Cinamon, 2005). בדומה לכך, פארוגיה (Farrugia, 1982) מצא שבעוד שתלמידי תיכון חירשים היו בעלי שאיפות דומות לבני גילם השומעים בכל הקשור למצב סוציו-אקונומי, הם נטו להיות בעלי שאיפות נמוכות יותר בכל הקשור לקריירה ולפיתוח מיומנויות. ממצאים אלו

עשויים להצביע על מסוגלות עצמית נמוכה בקשר לקריירה. בנוסף לכך, עמדות שליליות מסוג זה עלולות להשפיע על האפשרויות והיכולת להתקדם בתחום הקריירה בקרב אנשים עם ליקויי שמיעה (Hurwitz et al., 1997).

על אף האמור לעיל, המספר המועט יחסית של מחקרים שבחנו את הנושא של ציפיות תעסוקתיות בקרב לקויי שמיעה והעובדה כי מרביתם בני למעלה מ-20 שנה מגבילים את היכולת להסיק מסקנות מרחיקות לכת בתחום זה. כמו כן, במחקרים אלו לא נעשתה הבחנה בין חירשים לכבדי שמיעה ולכן קיים מחסור בידע לגבי הנעשה בתוך אוכלוסיית לקויי השמיעה. באשר לציפיות בתחום המשפחתי, לאור הקשרים שנמצאו בין התנהגויות הוריות והתפתחות חברתית מעוכבת של מתבגרים רבים עם ליקויי שמיעה (Greenberg & Calderon, 2003; Greenberg & Kusche', 1993) ובהתאם לממצאי המחקרים שבחנו ציפיות בתחום התעסוקתי, ניתן בזהירות לשער כי גם בהקשר לתפקוד משפחתי, ציפיותיהם של הורים לילדים עם לקוי שמיעה תהיינה נמוכות יותר מציפיותיהם של הורים לילדים ללא לקוי שמיעה, וכתוצאה גם ציפיותיהם של הילדים עצמם לגבי עתידם תהיינה נמוכות יותר מילדים ללא ליקוי בשמיעה. באשר להבדלים בתוך לקויי השמיעה, אחד המחקרים הבולטים שהשווה בין ציפיותיהם של הורים לילדים חירשים לבין ציפיותיהם של הורים לילדים כבדי שמיעה בתחומי חיים שונים, כולל נישואין וחיי משפחה, היה מחקרם של מוטואה ואלהווריס (Mutua & Elhoweris, 2002). במחקר זה נמצא כי ציפיותיהם של ההורים לילדים כבדי שמיעה היו גבוהות יותר מציפיותיהם של ההורים לילדים החירשים. מכאן, שניתן לשער כי גם במחקר הנוכחי ציפיות ההורים ובעקבותיהם האינטראקציות המשפחתיות שיקיימו ותפיסות העתיד של ילדיהם תהיינה גבוהות יותר בקרב מתבגרים כבדי שמיעה בהשוואה למתבגרים חירשים.

לסיכום, המחקרים השונים על התפתחות הקריירה של מתבגרים עם ליקויי שמיעה בחנו משתנים שונים. אולם, כמעט ולא נבחנה תרומת המשפחה לנושא. בנוסף לכך, בדומה למחקרים שנערכו על מתבגרים ללא צרכים מיוחדים, מחקרים אלו נסבו כמעט לחלוטין סביב התחום התעסוקתי תוך התעלמות מתחומי חיים נוספים כמו זוגיות ומשפחה. לאור ממצאים קודמים המצביעים על תרומת המשפחה להתפתחות הקריירה של מתבגרים בעלי שמיעה תקינה, הציפיות הנמוכות של הורים לילדים עם ליקויי שמיעה שנמצאו בהתייחס ליכולות התעסוקתיות של הילדים והטענות בדבר קיומו של קשר בין ציפיות הורים לתפיסות ילדיהם, נראה כי ישנה חשיבות בחקר התרומה של המשפחה בכלל וההורים בפרט להתפתחות הקריירה של צעירים עם לקויי שמיעה תוך התייחסות הן לתפקיד התעסוקתי והן לתפקיד המשפחתי. המחקר הנוכחי יבחן את תפיסות העתיד של מתבגרים עם ליקויי שמיעה באשר לקריירה העתידית שלהם, כאשר המוקד יהיה על תפקידי עבודה ומשפחה ועל הקשרים שביניהם. בנוסף, יבחנו את הקשרים שבין תפיסות אלו לבין ציפיות הוריהם והאינטראקציות מכוונות לקריירה המתרחשות במשפחותיהם.

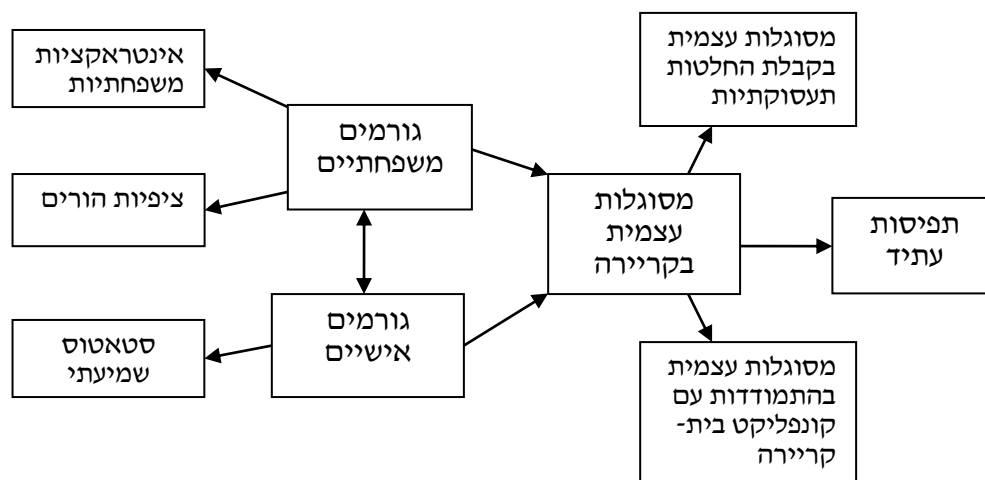
1.5 מטרות והשערות המחקר

מטרת המחקר היתה לבחון את תרומתם של הסטאטוס השמיעתי (גורם אישי) ושל היבטים משפחתיים (גורם סביבתי) להתפתחותן של תפיסות עתיד של מתבגרים. לצורך כך, נבחנו הקשרים שבין הסטאטוס השמיעתי (שמיעה תקינה, חירשות או כבדות שמיעה), האינטראקציות המשפחתיות המכוונות לקריירה ולתוכניות עתיד וציפיות הורים לגבי עתידם המקצועי

והמשפחתי של ילדיהם לבין תפיסות העתיד התעסוקתיות והמשפחתיות של מתבגרים. תרשים מס' 1 מציג את מודל המחקר.

תרשים 1:

מודל המחקר

לאור האמור לעיל, שוער כי:

תפיסות עתיד:

1. מסוגלות עצמית לקבלת החלטות מקצועיות ולהתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה תנבאנה באופן מובהק את תפיסות העתיד של כלל המתבגרים המשתתפים במחקר. ככל שהמסוגלות העצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ולהתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה תהיה גבוהה יותר, תמונת העתיד תהיה בהירה יותר והם יטו לחשוב יותר על עתידם, לתכננו ולחוות פחות לחץ מפניו.

2. סטאטוס שמיעתי יהיה מנבא מובהק של תפיסות העתיד של המתבגרים. מתבגרים חירשים ידווחו על הרמות הנמוכות ביותר של בהירות עתיד, עיסוק בעתיד, ותכנון שלו ועל הרמה הגבוהה ביותר של לחץ מפניו ואילו מתבגרים בעלי שמיעה תקינה ידווחו על הרמות הגבוהות ביותר של בהירות עתיד, עיסוק בעתיד, ותכנון שלו ועל הרמה הנמוכה ביותר של לחץ מפניו.

מסוגלות עצמית בקריירה:

3. ציפיות הורים למתבגרים עם ליקויי שמיעה לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם תנבאנה באופן מובהק את המסוגלות העצמית של מתבגרים אלו לקבל החלטות תעסוקתיות ולהתמודד עם קונפליקט בית-קריירה. ככל שציפיות ההורים תהינה גבוהות יותר, תחושות המסוגלות העצמית של המתבגרים תהינה גבוהות יותר.

4. אינטראקציות משפחתיות המכוונות לקריירה תנבאנה באופן מובהק את המסוגלות העצמית של מתבגרים לקבל החלטות תעסוקתיות ולהתמודד עם קונפליקט בית-קריירה. מתבגרים ממשפחות בהן תמצא מידה רבה של אינטראקציות מכוונות קריירה ידווחו על מסוגלות עצמית גבוהה יותר.

5. סטאוס שמיעתי ימצא מנבא מובהק של תחושת המסוגלות העצמית של המתבגרים בקריירה (לקבל החלטות תעסוקתיות ולהתמודד עם קונפליקט בית-קריירה). מתבגרים שומעים ידווחו על המידה הרבה ביותר של מסוגלות עצמית ומתבגרים חירשים ידווחו על המידה המועטה ביותר שלה.

גורמים משפחתיים :

6. ימצאו הבדלים בציפיות של הורים למתבגרים חירשים לבין ציפיותיהם של הורים למתבגרים כבדי שמיעה באשר לעתידם התעסוקתי והמשפחתי. הוריהם של מתבגרים חירשים ידווחו על ציפיות נמוכות יותר בהשוואה להוריהם של מתבגרים כבדי שמיעה.

7. ימצאו הבדלים בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) במשתנה של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה. בקרב המתבגרים השומעים ידווחו על המידה הרבה ביותר של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה ובקרב המתבגרים החירשים ידווחו על המידה המועטה ביותר של אינטראקציות מסוג זה.

2. שיטה

2.1 משתתפים

במחקר השתתפו 191 תלמידי כיתות יא'-יב' ו-79 הורים. 60 מן התלמידים היו תלמידים עם לקויי שמיעה הלומדים בכיתות מיוחדות המשולבות בבתי-ספר רגילים, 36 היו תלמידים עם לקויי שמיעה הלומדים בשילוב אישי במסגרות החינוך הרגיל ו-95 היו תלמידים בעלי שמיעה תקינה הלומדים במסגרות החינוך הרגיל.

מבין ההורים, 38 מההורים היו הורים לילדים לקויי שמיעה (20 הורים למתבגרים בשילוב כיתתי ו-18 הורים למתבגרים בשילוב אישי) ו-41 מהם היו הורים למתבגרים בעלי שמיעה תקינה. מרבית ההורים למתבגרים עם לקויי שמיעה (76.67%) היו בעלי שמיעה תקינה. שיעור ההחזר של שאלוני ההורים עמד על 41.36%.

חלוקת התלמידים לחירשים ולכבדי שמיעה נעשתה על סמך שיטת התקשורת העיקרית שלהם (שפה מדוברת לעומת תקשורת ידנית, הכוללת שימוש בשפת סימנים או בשפה מדוברת בליווי סימנים). חלוקה זו מתבססת הן על ההגדרה התפקודית המבחינה בין כבדי שמיעה לחירשים על פי שיטת התקשורת שלהם (ויזל, 1995) והן על מחקר קודם שנעשה בקרב מבוגרים צעירים והראה ששיטת התקשורת הייתה המבחין העיקרי בין שתי הקבוצות (Cinamon et al., 2008). יש לציין כי חלוקה דומה דווחה גם אצל חוקרים אחרים (Israelite, Ower, & Warick, 1994; Goldstein, 2002; Laszlo, 1994; Punch et al., 2006). כל התלמידים הלומדים בכיתות מיוחדות דיווחו כי הם משתמשים בתקשורת ידנית או בשפה מדוברת בליווי סימנים (=תקשורת סימולטנית) וכל התלמידים הלומדים בשילוב אישי דיווחו על שימוש בשפה מדוברת. לוח 1 מציג נתונים דמוגרפיים של התלמידים בכל אחת משלוש קבוצות המחקר.

לוח 1:

נתוני המשתתפים על פי השתייכות לקבוצות המחקר

המשתנה		חירשים (n=60)	כבדי שמיעה (n=36)	שומעים (n=95)
תלמידים	מגדר	בנים 52.5% בנות 47.5%	בנים 51.6% בנות 48.4%	בנים 27.4% בנות 72.6%
	כיתה	יא' 64.2% יב' 35.8%	יא' 67.6% יב' 32.4%	יא' 75.8% יב' 24.2%
	ארץ לידה	ישראל 84.3% חבר העמים 9.8% אפריקה 3.9% אמריקה 2.0%	ישראל 97.0% חבר העמים 3.0%	ישראל 95.8% אמריקה 4.2%
	מספר מסגרות הלימוד	2	21	6
	השכלת אב	--	6.3% יסודית 37.5% תיכונית 43.8% אקדמאית 12.5% מקצועית	7.3% יסודית 41.5% תיכונית 31.7% אקדמאית 19.5% מקצועית
		40.0% תיכונית 40.0% אקדמאית 20.0% מקצועית		

המשתנה	חירשים (n=60)	כבדי שמיעה (n=36)	שומעים (n=95)
תלמידים	--	6.3% יסודית 37.5% תיכונית 56.3% אקדמאית --	-- 39.0% תיכונית 48.8% אקדמאית 12.2% מקצועית
השכלת אם	40.0% תיכונית 40.0% אקדמאית 20.0% מקצועית	13.3% גברים 86.7% נשים	25.0% גברים 75.0% נשים
מגדר	40.0% גברים 60.0% נשים	13.3% גברים 86.7% נשים	25.0% גברים 75.0% נשים
הורים	100% ישראל	86.7% ישראל 13.3% חבר העמים	80.5% ישראל 2.4% חבר העמים 4.9% אפריקה 4.9% אמריקה 7.3% אסיה
ארץ לידה	100% ישראל	86.7% ישראל 13.3% חבר העמים	80.5% ישראל 2.4% חבר העמים 4.9% אפריקה 4.9% אמריקה 7.3% אסיה

באופן כללי, שלוש קבוצות המחקר היו דומות בנתוני הרקע שלהן, להוציא הבדלים מובהקים שנמצאו בהתייחס למגדר המתבגרים ($\chi^2=11.28$, $p<.01$) וארץ הלידה שלהם ($\chi^2=16.97$, $p<.01$). עיון בלוח 1 מלמד כי בעוד שבקרב המתבגרים החירשים וכבדי השמיעה שיעור הבנים היה דומה לשיעור הבנות, בקרב המתבגרים השומעים היה אחוז גבוה יותר של בנות. באשר לארץ הלידה של המתבגרים, בכל אחת מקבוצות המחקר מרבית המשתתפים היו ילידי הארץ, אך בקרב כבדי השמיעה והשומעים שיעורם היה גבוה יותר בהשוואה למתבגרים החירשים. לאור הבדלים אלו, המשתנים של מגדר המתבגרים וארץ הלידה שלהם נכללו בעיבודים השונים שבוצעו במסגרת מחקר הנוכחי.

בלוח 2 מופיעים המשתנים הרלוונטיים לתלמידים עם הליקוי בשמיעה.

לוח 2:

משתני רקע של התלמידים עם הלקוי בשמיעה

המשתנה	חירשים (n=60)	כבדי שמיעה (n=36)
טווח גיל גילוי הליקוי (בחודשים)	0-18	0-84
טווח חומרת הירידה בשמיעה באוזן הטובה (ב-dB)	65-120	0-100
הרכבת עזר שמיעה (מכשיר שמיעה או שתל)	93.2% כן 6.8% לא	77.1% כן 22.9% לא
קיומם של בני משפחה לקויי שמיעה נוספים	54.2% יש 45.8% אין	54.3% יש 45.7% אין

2.2 כלים

לתלמידים המשתתפים במחקר הועברו חמישה שאלונים. יש לציין כי כל השאלונים עברו שכתוב והותאמו לרמה שפתית של תלמידים עם לקוי בשמיעה. השכתוב וההתאמה נעשו על ידי עורכת המחקר, תוך היוועצות עם פרופסור מתחום החינוך של תלמידים עם לקויי שמיעה.

השינויים התמקדו בביטול מילים הכוללות שייכות (לדוגמה, במקום "הוריי" נכתב "ההורים שלי"), בשימוש במילים ממשלב נמוך יותר (לדוגמה, במקום "לבחור במקצוע שבו רוב העובדים הם מהמין השני" נכתב "לבחור במקצוע שבו רוב העובדים הם נשים") ובהכנת שאלונים נפרדים בלשון זכר ובלשון נקבה.

1. שאלון תפיסות עתיד

שאלון תפיסות עתיד נבנה לצורך המחקר הנוכחי. בניית השאלון התבססה על ראיונות חצי-מובנים שנערכו עם 10 צעירים בנוגע לתפיסות העתיד שלהם (Michael, Most, & Cinamon, 2011a). בנוסף, שולבו נושאים המוצגים בשאלון אוריינטציה עתיד (המבוסס על השאלונים של Seginer, Nurmi, & Poole, 1994; Seginer, 1988b; Trommsdorff, Lamm, & Schmidt, 1979), שאלון קשיי קבלת החלטות קריירה (Gati et al., 1996) ושאלונים העוסקים בציפיות ליחסי עבודה ומשפחה (צינמון וריץ', 2004; Cinamon, 2006).

מתוך הראיונות שקוימו ונושאים שנלקחו מהשאלונים השונים, הוצאו תמות ונבנה מודל כללי של תפיסות עתיד שהתייחס לארבעה תחומים עיקריים: העתיד באופן כללי, המקצוע העתידי, המשפחה העתידית ושילוב עתידי בין עבודה ומשפחה. מודל זה היווה בסיס לניסוח פריטי השאלון שהועברו ל-5 שופטים: פרופסור לחינוך המתמחה בשיטות מחקר, 3 סטודנטיות לתואר שלישי בחינוך המתמחות בהתפתחות קריירה וסטודנטית לתואר שלישי בהפרעות בתקשורת המתמחה בתלמידים לקויי שמיעה. פריטים שהיתה לגביהם הסכמה של 80% ומעלה הושארו ופריטים ששיעור ההסכמה לגביהם היה נמוך מ-80% נוסחו מחדש והועברו שוב לשופטים. בסופו של דבר נתקבל שאלון בן 40 פריטים אשר הועבר במחקר חלוץ ל-68 תלמידי כיתות יא'-יב' לצורך תקיפות תוכן.

תוצאות מחקר החלוץ העלו 4 גורמים של תפיסות עתיד:

- א. בהירות העתיד – גורם הכולל 7 פריטים המתייחסים למידה שבה תמונת העתיד הנה ברורה ובהירה (לדוג', "אני ממש יכולה לדמיין את עצמי הורה לילדים").
 - ב. עיסוק בעתיד – גורם המכיל 5 פריטים המתארים את המידה שבה האדם חושב על עתידו (לדוג', "אני מאוד עסוקה במחשבות על העבודה שתהיה לי").
 - ג. לחץ מפני העתיד – 4 פריטים העוסקים בתחושות הלחץ שמחשבות על העתיד עלולות לגרום (לדוג', "מלחיץ אותי לחשוב על העבודה שתהיה לי").
 - ד. תכנון העתיד – 6 פריטים המתייחסים לנטייה לתכנן את העתיד ולחשיבות המיוחסת לתכנון זה בתחומי חיים שונים (לדוג', "חשוב שאתכנן את העתיד שלי").
- בלוח 3 מוצגים ממצאי ניתוח הגורמים.

ממצאי ניתוח גורמים של שאלון תפיסות העתיד (n=68)

הגורמים				הפריטים
תכנון העתיד	לחץ מפני העתיד	עיסוק בעתיד	בהירות העתיד	
.15	-.01	.03	.81	אני ממש יכול/ה לדמיין את עצמי חיה עם בן/בת זוג.
-.18	-.02	.08	.76	אני ממש יכול/ה לדמיין את עצמי הורה לילדים.
-.26	.13	.03	.68	ברור לי איך אהיה בתור הורה לילדים.
-.28	-.08	-.16	.65	אני ממש יכול/ה לדמיין את עצמי מחלק/ת זמן בין עבודה ומשפחה.
.06	.33	.07	.65	ברור לי איך יראו חיי הנישואין שלי.
-.46	-.04	-.28	.63	אני יודע/ת בדיוק איך אצליח גם לעבוד וגם להיות בעל/ת משפחה.
-.10	.25	-.40	.57	מאוד ברור לי איך העתיד שלי יהיה.
-.06	.15	-.87	-.06	אני כל הזמן חושב/ת על העתיד שלי.
-.15	.12	-.84	.04	אני כל הזמן חושב/ת על המקצוע שיהיה לי בעתיד.
.14	.01	-.78	-.07	אני מאוד עסוק/ה במחשבות על העבודה שתהיה לי בעתיד.
.20	-.14	-.71	.11	המחשבה על העתיד מאוד מעסיקה אותי.
.33	-.03	-.66	.13	אני חושב/ת הרבה על איזה הורה אני אהיה.
-.05	.81	-.22	.23	מלחץ אותי לחשוב על העבודה שתהיה לי.
.01	.80	-.16	-.06	כשאני חושב/ת על העתיד שלי אני נכנס/ת ללחץ.
.16	.76	.02	-.14	מלחץ אותי לחשוב איך אהיה בתור הורה.
.28	.51	-.39	-.17	מחשבות על חיים משותפים עם בן זוג מאוד מלחיצות אותי.
.73	-.08	-.21	.21	אני אתכנן את העתיד שלי ולא אשאיר את זה למזל או לגורל.
.66	-.17	-.16	.17	אני אתכנן מראש באיזה מקצוע אעבוד.
.64	.31	.18	.03	חשוב לי לתכנן איך אהיה בתור הורה לפני שאביא ילדים לעולם. 21
.61	-.08	.03	.37	חשוב שאתכנן את העתיד שלי.
.57	.14	.03	-.24	אני אהיה הורה רק אחרי שאחשוב על זה ואתכנן את זה.
.51	-.26	-.19	-.07	אני אתכנן ואחשוב טוב-טוב לפני שאבחר את המקצוע שבו אעבוד.

הגורמים				הפריטים
תכנון העתיד	לחץ מפני העתיד	עיסוק בעתיד	בהירות העתיד	
9.16%	16.24%	6.70%	26.48%	אחוז השונות המוסברת
.72	.76	.84	.83	מהימנות של אלפא

השאלון הסופי של תפיסות עתיד מורכב, אם כן, מ-22 פריטים. אפשרויות התשובה של כל פריט נעות בין 1 ("בכלל לא נכון" ל-6 ("נכון מאוד"). העקביות הפנימית של כלל השאלון שנמצאה במחקר החלוץ היתה .83. (נספח 1). ערכי המהימנות של אלפא של השאלון במחקר הנוכחי היו .86. עבור כלל השאלון ונעו בין .72 ל-.82. עבור הגורמים השונים.

2. שאלון מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה

שאלון מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה של צינמון (Cinamon, 2006) כולל 8 פריטים המתייחסים לתחושת המסוגלות העצמית להתמודד עם תפקידי עבודה ומשפחה. 4 פריטים מתייחסים למצבים בהם עבודה מפריעה למשפחה (לדוגמא, "למלא בהצלחה את תפקידך במשפחה, למרות קשיים רבים הקיימים בעבודה") ו-4 פריטים מתייחסים למצבים שבהם המשפחה מפריעה לעבודה (לדוג', "להשקיע בעבודתך, למרות העומס הרב שיהיה לך בתפקידך במשפחה"). המשתתפים התבקשו לדרג את מידת ביטחונם ביכולת שלהם להתמודד עם מצבים אלו על סולם הנע בין 0 ("לא בטוח בכלל") ל-9 ("בטוח מאוד") (נספח 2). מהימנות אלפא קרונבך של תת-סולם מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עבודה-משפחה דווחה כ-0.85. ומהימנות מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט משפחה-עבודה דווחה כ-0.89. המהימנות הכללית של השאלון הייתה 0.89. במחקר הנוכחי נמצאו מהימנויות פנימיות של .84, .88, ו-0.91. בהתאמה.

לאור הצעתם של ברנט ושות' (Barnett et al., 2003) וצינמון (Cinamon, 2006) כי מתאמים גבוהים בין שני סוגי המסוגלות מעידים על רמה נמוכה של הבחנה ביניהם, חושבו מתאמי Pearson בין שני משתנים אלו, כמוצג בלוח 4.

לוח 4:

ערכי המתאמים בין שני סוגי המסוגלות להתמודדות עם קונפליקט עתידי

קונפליקט משפחה-עבודה				קונפליקט עבודה-משפחה
כלל המדגם (n=191)	שומעים (n=95)	כבדי שמיעה (n=36)	חירשים (n=60)	
***.74	***.77	***.77	***.70	

*** $p < .001$

ניתן לראות כי נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין שני סוגי המסוגלות הן בכלל המדגם והן בקבוצות המחקר השונות. בין 49% ל-59% מהשונות של סוג מסוגלות אחד הוסברה

על ידי הסוג השני. מכאן, שהמשתתפים נטו שלא להבחין בין שני סוגי המסוגלות. מסיבה זו במחקר זה מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה כללה ציון אחד שהורכב ממוצע כל פריטי השאלון.

3. סולם מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה

סולם מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה הינו חלק משאלון מסוגלות עצמית המיועד לתלמידי חטיבות ביניים (Fouad, Smith, & Enochs, 1997) המתבסס על שאלון מסוגלות עצמית בקבלת החלטות קריירה (CDMSE- Career Decision Making Self-) של טיילור ובץ (Efficacy) של טיילור ובץ (Talor & Betz, 1983). למעשה, קיימת גרסה עברית של השאלון של טיילור ובץ (Gati, Osipow, & Fassa, 1994), אולם הסולם של פואד ועמיתיה הוא קצר יחסית ופחות מורכב מבחינה שפתית בהשוואה לשאלון המקורי, שכן הוא הותאם לתלמידים צעירים יחסית. לפיכך, הוא נמצא מתאים יותר לתלמידים עם לקויי שמיעה ונבחר לשימוש במחקר הנוכחי. הסולם תורגם לעברית לצורך המחקר הנוכחי בתהליך של תרגום כפול על ידי מחברת המחקר ופרופסור לחינוך שהינה דוברת ילידית של השפה האנגלית. לאחר מכן, הוא הועבר במחקר חלוץ ל-39 תלמידי יי-יא' ונמצא בעל מהימנות אלפא של .78. בסולם המקורי דווחה מהימנות אלפא של .84 ואילו במחקר הנוכחי היא היתה .78.

סולם מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה מורכב מ-12 פריטים ומעריך תהליכים של קבלת החלטות קריירה הממוקדות בתחום התעסוקתי. סולם התשובות האפשרי של כל פריט נע בין "לא בטוח כלל" (0) ל"בטוח מאוד" (9) (נספח 3).

4. שאלון תמיכה הורית בקריירה

לצורך בחינת אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה נעשה שימוש בשאלון תמיכה הורית בקריירה המבוסס על ה-Career Related Parent Support Scale של טרנר ועמיתיה (Turner, Alliman-Brissett, Lapan, Udipi, & Ergun, 2003) (נספח 4). השאלון תורגם לעברית לצורך המחקר הנוכחי בתהליך של תרגום כפול על ידי מחברת המחקר ופרופסור לחינוך שהינה דוברת ילידית של השפה האנגלית. לאחר מכן, הוא הועבר במחקר חלוץ ל-39 תלמידי יי-יא'.

שאלון תמיכה הורית בקריירה בוחן את תפיסותיהם של מתבגרים לגבי הדרכים שבהם הוריהם מעבירים להם מידע העשוי להוות בסיס להתפתחותה של תחושת המסוגלות בתחומי הקריירה וההשכלה בהתאם לארבעת המקורות של ציפיות למסוגלות עצמית של בנדורה (Bandura, 1986). השאלון מכיל 27 פריטים המחולקים לארבעה סולמות:

- א. עזרה אינסטרומנטלית (7 פריטים, לדוג', "ההורים שלי מלמדים אותי דברים שאוכל להשתמש בהם בעתיד בעבודה שתהיה ליי").
- ב. מודל לחיקוי הקשור לקריירה (7 פריטים, לדוג', "ההורים שלי לקחו אותי לעבודה שלהם").
- ג. עידוד מילולי (6 פריטים, לדוג', "ההורים שלי אמרו לי שהם מצפים ממני לסיים את בית-הספר").

ד. תמיכה רגשית (7 פריטים, לדוג', "כשאני מוטרד מהמקצוע שיהיה לי בעתיד, ההורים שלי מדברים איתי על זה").

כל פריט מורכב מסולם הנע בין 1 ("כלל לא מסכים") ל-5 ("מסכים בהחלט"). טרנר ועמיתיה (Turner et al., 2003) דיווחו על ערכי מהימנות אלפא של כל אחד מארבעת הסולמות בין 78. ל-85. ומהימנות הציון הכולל של השאלון (שהוגדר כחוזק הכללי של התמיכה ההורית הנתפסת הקשורה לקריירה בהתפתחות תעסוקתית ולימודית) הייתה 92. במחקר החלוץ ערכי המהימנות של הסולמות השונים נעו בין 68. ל-90 ומהימנות הכללית הייתה 91. במחקר הנוכחי ערכי המהימנות של הסולמות נעו בין 69. ל-87. ומהימנות הכללית הייתה 88.

5. שאלון דמוגרפי

השאלון הדמוגרפי שהועבר לתלמידים בדק מאפיינים שונים כמו: גיל, מגדר, ארץ לידה ושנת עליה, ציונים במקצועות שונים (ספרות, לשון מתמטיקה ואנגלית), ציפיות לתעסוקה ולחלוקת תפקידים בבגרות ושאיפות משפחתיות (כגון גיל אידאלי לנישואין ומספר ילדים רצוי). התלמידים עם לקויי השמיעה נשאלו, בנוסף, שאלות הקשורות לירידה בשמיעה שלהם, כגון חומרת הירידה בשמיעה, שימוש בעוזר שמיעתי, שיטת התקשורת העיקרית וקיומם של קרובי משפחה נוספים עם ליקוי בשמיעה (נספח 5).

כלל ההורים המשתתפים במחקר מלאו 2 שאלונים:

1. שאלון תמיכה הורית בקריירה

גירסה של השאלון המבוסס על ה-Career Related Parent Support Scale של טרנר ועמיתיה (Turner et al., 2003) שהותאמה להורה לצורך המחקר הנוכחי בכדי לבחון אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה על פי דיווחים של הורים (נספח 6). השאלון תורגם לעברית בתהליך של תרגום כפול על ידי מחברת המחקר ופרופסור לחינוך שהינה דוברת ילידית של השפה האנגלית. לאחר מכן, הוא הועבר במחקר חלוץ ל-37 הורים של תלמידי יא'-יב'. ערכי מהימנות אלפא של הסולמות השונים נעו בין 68. ל-87. ומהימנות הכללית הייתה 85. במחקר הנוכחי ערכי המהימנות של הסולמות נעו בין 75. ל-90. ומהימנות הכללית הייתה 90.

2. שאלון דמוגרפי

השאלון הדמוגרפי שהועבר להורים בדק מאפיינים כמו: מגדר, השכלה, ארץ לידה ושנת עליה, תעסוקה (היקף משרה ומקצוע) וחלוקת תפקידים בבית. ההורים לתלמידים עם ליקויי שמיעה השיבו, בנוסף לשאלונים שלעיל, על שני השאלונים הבאים:

1. שאלון הערכת יכולות תעסוקתיות

הערכת יכולות תעסוקתיות נמדדה באמצעות שאלונים של ויזל וצינמון (Weisel & Cinamon, 2005). שאלון זה מציג 24 מקצועות ומבקש מהמשתתפים לציין לגבי כל אחד מהם האם הוא מתאים לאדם חירש. המקצועות השונים מסווגים לארבע קטגוריות: שישה מקצועות שדורשים תקשורת רבה ונתפסים כיוקרתיים (לדוג', רופא), שישה מקצועות שדורשים תקשורת רבה ונתפסים כבעלי יוקרה מועטה (לדוג', פקיד), שישה מקצועות שדורשים תקשורת מועטה

ונחשבים כיוקרתיים (לדוג', מהנדס) ושישה מקצועות הדורשים תקשורת מועטה ונתפסים כבעלי יוקרה מועטה (לדוג', דייג). חלוקה זו התבססה הן על דירוג יוקרת המקצוע של קראוס והרטמן (1994) והן על ממצאי מחקרם של ויזל וצינמון. סולם התשובות לכל מקצוע נע בין 1 ("בהחלט לא") ל-4 ("בהחלט כן") (נספח 7).

שאלון הערכת יכולות תעסוקתיות הועבר במחקר חלוץ ל-45 הורים. נמצאו ערכי מהימנות אלפא של בין 68. ל-86. עבור כל אחד מארבעת סולמות השאלון. בשאלון המקורי של צינמון וויזל דווחו ערכי מהימנות בין 54. ל-79. ואילו במחקר הנוכחי נמצאו ערכי מהימנות בין 81. ל-84. יש לציין כי השאלון שהועבר להורים נותר במתכונתו המקורית, דהיינו, כלל את הבקשה לציין את מידת ההתאמה של המקצועות השונים לאדם חירש באופן כללי ללא התייחסות לילדם הפרטי.

2. שאלון הערכת יכולות משפחתיות

שאלון הערכת יכולות משפחתיות מבוסס על שני סולמות של קאפארה ועמיתיו (Capara, Regalia, Scabini, Barbaranelli, & Bandura, 2004): מסוגלות עצמית הורית ומסוגלות עצמית זוגית. כל סולם כולל 12 היגדים, כאשר אפשרויות התשובה של כל היגד נעות בין 1 ("בכלל לא טוב") ל-7 ("טוב מאוד"). הסולמות המקוריים נוסחו בגוף ראשון. לצרכי המחקר הנוכחי, הסולמות נוסחו באופן המבקש מהמשיבים לסמן באיזו מידה אדם חרש יכול להצליח לגבי כל אחד מן התפקודים ההוריים והזוגיים המופיעים בהיגדי הסולמות. בנוסף לכך, נעשתה הבחנה בין הורות לילד חירש והורות לילד שומע וכן בין זוגיות לאדם חרש לבין זוגיות לאדם שומע (נספח 8). לאחר התאמת הסולמות, הם הועברו במחקר חלוץ ל-30 הורים.

קאפארה ושות' (Capara et al., 2004), שבחנו את סולמות המסוגלות ההורית והזוגית על אבות ואימהות, דיווחו על ערכי מהימנות אלפא של 92. בקרב אימהות ו-94. בקרב אבות בהתייחס לסולם המסוגלות ההורית ועל מהימנות אלפא של 94. בקרב שתי הקבוצות בהתייחס לסולם המסוגלות הזוגית. ערכי המהימנות שנמצאו במחקר החלוץ היו 94. עבור הסולם שבחן יכולות הוריות של אדם חירש שהנו הורה לילד חירש, 96. עבור הסולם שבחן יכולות הוריות של אדם חירש שהנו הורה לילד שומע, 90. עבור הסולם שבחן יכולות זוגיות של אדם חירש הנשוי לאדם שומע ו-95. עבור הסולם שבחן יכולות זוגיות של אדם חירש הנשוי לאדם חירש. ערכי המהימנות שנמצאו במחקר הנוכחי היו 96. עבור הסולם שבחן יכולות זוגיות של אדם חירש הנשוי לאדם שומע ו-95. עבור שאר הסולמות.

כמו כן, ההורים לתלמידים עם לקויי השמיעה נשאלו בשאלון הדמוגרפי מספר שאלות הקשורות לירידה בשמיעה של ילדיהם כגון גיל גילוי הליקוי, חומרת הירידה בשמיעה, שימוש בעזר שמיעתי, שיטת התקשורת העיקרית וקיומם של קרובי משפחה נוספים עם ליקוי בשמיעה (נספח 9). חלק מן השאלות היו חופפות לשאלות שנשאלו התלמידים על מנת שניתן יהיה לבחון את אמינות הנתונים וכן בכדי למנוע מצב בו נמסר מידע חלקי על ידי אחת מקבוצות המשתתפים. בדיקת הדיווחים של שתי הקבוצות (תלמידים והורים) העלתה התאמה ביניהן במקרים בהם היו הן דיווחים של תלמידים והן דיווחים של הורים.

2.3 הליך

איסוף הנתונים החל בפניה למשרד החינוך במטרה לקבל אישור פורמלי להעביר את השאלונים בכיתות התלמידים. לאחר קבלת האישור, הועברה פניה למנהלי בתי-הספר. דגימת בתי-הספר נעשתה באופן הבא: לצורך גיוס מתבגרים הלומדים בכיתות לתלמידים עם ליקויי שמיעה עבור המחקר, הועברה פניה לשני בתי-הספר התיכוניים היחידים בארץ (באזור חיפה והמרכז) המכילים כיתות של תלמידים עם ליקויי שמיעה הלומדים לקראת בגרות ולכן מסוגלים להשיב על שאלוני המחקר. 94% מהתלמידים הללו נכחו בימי העברת השאלונים והשיבו עליהם. מתוך שני בתי-הספר הללו נבחרו גם התלמידים השומעים, כאשר הבחירה באותם תלמידים נעשתה בהתאם לשיקולי מערכת (לדוגמה, בכיתה שבה ניתן מבחן לא הועברו שאלונים). איתור התלמידים עם לקויי שמיעה הלומדים בשילוב אישי במסגרות החינוך הרגיל נעשה בעזרת ארגון "שמע", אשר העביר רשימה של בתי-הספר הרלוונטיים באזור המרכז וחיפה. מתוך 65 בתי-ספר שאליהם נשלחו השאלונים, 30 הפיצו לתלמידיהם ודאגו לשלחם בחזרה לעורכת המחקר. מכאן, ששיעור ההחזר עמד על 46%.

הפניה למנהלי בתי-הספר השונים כללה התייחסות למטרות המחקר ולחשיבותו בצירוף שאלוני המחקר. משניתנה הסכמת המנהלים, הועברו השאלונים לתלמידים. יש לציין כי השאלונים היו ממוספרים. לאחר מילוי השאלונים, כל תלמיד קיבל מעטפה ובה השאלונים המיועדים להורים, כולל מכתב הסבר. על כל שאלון הורים הופיע מספר שהיה זהה לזה המופיע על שאלון התלמיד על מנת שניתן יהיה להתאים בין שאלון התלמיד לשאלון ההורה.

העברת השאלונים לתלמידים נעשתה בשני אופנים:

1. השאלונים לתלמידים השומעים ולתלמידים עם ליקויי השמיעה הלומדים בכיתות שילוב הועברו בכיתות התלמידים על ידי עורכת המחקר תוך הסבר על מטרות המחקר והתייחסות לסוגיית האנונימיות והזכות לבחור האם להשתתף. במידת הצורך, ניתנו הבהרות. ההסברים וההבהרות הועברו לתלמידים לקויי השמיעה בדיבור המלווה בסימנים. לאחר מכן, התלמידים נתבקשו להעביר את השאלונים המיועדים להורים לאחד מהוריהם ולהחזירם תוך שבוע לעורכת המחקר.
2. השאלונים לתלמידים הלומדים בשילוב האינדבידואלי נשלחו לבתי-הספר שבהם לומדים התלמידים והועברו על ידי איש קשר (יועץ או רכז שכבה) לאחר שקיבל הדרכה מעורכת המחקר. העברה באופן זה נעשתה עקב הנחיות של משרד החינוך ומתוך מטרה לשמור על אנונימיות המשתתפים. לאחר מילוי שאלוני התלמידים והחזרת השאלונים על ידי הוריהם לאיש הקשר בבתי-הספר, הם נשלחו דרך בתי-הספר חזרה לעורכת המחקר.

2.4 ניתוח הנתונים

באופן כללי, ניתוח הנתונים התבסס ברובו על רגרסיות לינאריות וניתוחי שונות. ברגרסיות אשר כללו את שלושת סוגי הסטאטוס השמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה), חושבו שני משתני דמי (שומעים לעומת חירשים וכבדי שמיעה, וחירשים לעומת שומעים וכבדי שמיעה). כמו כן, כפי שצויין בתיאור המשתתפים, המשתנים של מגדר וארץ לידה נכללו בעיבודי המחקר השונים לאור ההבדלים שנמצאו בין קבוצות המתבגרים השונות במשתנים אלו. במקרים

בהם ארץ הלידה נכללה בעיבודים של רגרסיה, היא הוכנסה כמשתנה דמי אחד (מתבגרים ילידי הארץ לעומת מתבגרים שאינם ילידי הארץ).

לשם בחינת ההשערות העוסקות בתרומת המסוגלות העצמית בקריירה והסטאטוס השמיעתי לתפיסות העתיד של המתבגרים, חושבו ארבע רגרסיות לינאריות בהן שני משתני המסוגלות העצמית (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה), המשתנה של סטאטוס שמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) והמשתנים של מגדר המתבגרים וארץ הלידה שלהם היו המשתנים הבלתי תלויים וארבעת משתני תפיסות העתיד (בהירות עתיד, עיסוק בעתיד, לחץ מהעתיד ותכנון עתיד) היו המשתנים התלויים.

לצורך בדיקת תרומתן של ציפיות הורים למתבגרים עם לקויי שמיעה למסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם, חושבו תחילה מתאמים בין ציפיות ההורים לבין שני משתני המסוגלות העצמית בקריירה (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה) בקרב כלל ההורים למתבגרים עם לקויי שמיעה ובקרב שתי קבוצות בנפרד: הורים למתבגרים חירשים והורים למתבגרים כבדי שמיעה. לאחר מכן, חושבו שני סוגים של רגרסיות לינאריות: (א) שתי רגרסיות בהן המשתנים של ציפיות בתחום התעסוקתי (באשר להצלחה במקצועות בעלי תקשורת ויוקרה רבות, מקצועות בעלי תקשורת רבה ויוקרה מועטה, מקצועות בעלי תקשורת מועטה ויוקרה רבה ומקצועות בעלי תקשורת ויוקרה מועטה), של סטאטוס שמיעתי (חירשים וכבדי שמיעה), של מגדר ושל ארץ הלידה של המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. (ב) שתי רגרסיות בהן המשתנים של ציפיות בתחום המשפחתי (באשר למסוגלות הזוגית לבן-זוג שומע, המסוגלות הזוגית לבן-זוג חירש, המסוגלות ההורית לילד שומע והמסוגלות ההורית לילד חירש), של סטאטוס שמיעתי (חירשים וכבדי שמיעה), של מגדר ושל ארץ הלידה של המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. בשני הסוגים הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה הוכנסו בשלב הראשון ומשתני הציפיות הוכנסו בשלב השני.

לצורך בחינת תרומתם של האינטראקציות המשפחתיות מכוונות-הקריירה והסטאטוס השמיעתי למסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים, חושבו שתי רגרסיות לינאריות, כאשר הסטאטוס השמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה), המגדר, ארץ הלידה של המתבגרים וארבעת תת-הסולמות של האינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה על פי דיווחי המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית בקריירה (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה ומסוגלות להתמודדות עם קונפליקט עתיד בין תפקידי בית ועבודה) היו המשתנים התלויים. המשתנים של סטאטוס שמיעתי, מגדר וארץ הלידה של המתבגרים הוכנסו למשוואת הרגרסיה בשלב הראשון ומשתני האינטראקציות המשפחתיות הוכנסו בשלב השני.

בשל העובדה כי גם הורי המתבגרים דיווחו על אינטראקציות משפחתיות, חושבו שתי רגרסיות נוספות בהן הסטאטוס השמיעתי של המתבגרים, המגדר שלהם, ארץ הלידה שלהם וארבעת משתני האינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי ההורים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. בדומה לרגרסיות שכללו את משתני האינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי המתבגרים, המשתנים של סטאטוס שמיעתי, מגדר וארץ לידה הוכנסו למשוואת הרגרסיה בשלב הראשון ומשתני האינטראקציות החברתיות הוכנסו בשלב השני.

לצורך בחינת ההשערה כי ימצאו הבדלים בציפיות של הורים למתבגרים חירשים לבין ציפיותיהם של הורים למתבגרים כבדי שמיעה באשר לעתידם התעסוקתי והמשפחתי, חושבו מבחני t למדגמים בלתי תלויים. ההשערה כי ימצאו הבדלים בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) במשתנה של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה, נבחנה באמצעות ניתוחי שונות דו-כווניים (MANOVA), כאשר הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה של המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים והאינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה (הן על פי דיווחי המתבגרים והן על פי דיווחי הוריהם) היו המשתנים התלויים.

3. ממצאים

פרק הממצאים מורכב משני חלקים: החלק הראשון מציג ממצאים מקדימים של ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים שבין משתני המחקר; בחלק השני מובאים ממצאי המבחנים אשר נערכו לבדיקת השערות המחקר.

3.1 ממצאים מקדימים - תיאור משתני המחקר

בלוחות 5-8 מופיעים הממוצעים, סטיות התקן והמתאמים שבין משתני המחקר בקרב כלל המתבגרים שהשתתפו ועל פי הסטאטוס השמיעתי שלהם (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה). לוחות 9 ו-10 מציגים את הממוצעים, סטיות התקן והמתאמים שבין משתני האינטראקציות המשפחתיות בקרב כלל ההורים שהשתתפו במחקר ובקרב ההורים למתבגרים בעלי שמיעה תקינה (בהתאמה). משתני ציפיות ההורים לא הוצגו בלוחות אלו כיוון שהם לא נמדדו בקרב הורים למתבגרים שומעים. בלוחות 11 ו-12 מוצגים הממוצעים, סטיות התקן והמתאמים שבין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים חירשים והורים למתבגרים כבדי שמיעה (בהתאמה). הממצאים המופיעים בלוחות 5-12 ידונו בהמשך בהקשר להשערות המחקר.

לוח 5:

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב כלל מדגם המתבגרים

($n=191$)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)											
1. עזרה אינטרומנטלית	3.49	0.77	***.36	***.42	***.56	***.35	***.38	** .19	*.15	.06	*.15
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.77	1.03		** .22	***.32	** .20	***.28	*.16	.09	.04	.10
3. עידוד מילולי	4.41	0.60			***.29	***.34	***.33	.11	.03	-.02	** .18
4. תמיכה רגשית	3.24	0.98				** .19	***.29	***.35	***.39	** .23	***.27
מסוגלות עצמית בקריירה (סולם 0-9)											
5. קבלת החלטות קריירה	6.73	1.26					***.53	***.27	.06	*-.14	***.29
6. התמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה	6.78	1.63						***.35	.10	-.05	*.16
תפיסות עתיד (סולם 1-6)											
7. בהירות עתיד	3.78	1.14							***.46	.01	***.49
8. עיסוק בעתיד	3.70	1.31								*.47	*.52
9. לחץ מפני העתיד	2.99	1.27									*.28
10. תכנון עתיד	4.28	1.00									

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

בממוצע, הציונים שהתקבלו במשתני המחקר השונים בכלל מדגם המתבגרים היו גבוהים יחסית: ציונים ממוצעים של מעל 3 במשתני האינטראקציות המשפחתיות (סולם 1-5), ציונים ממוצעים מעל 6 במשתני המסוגלות העצמית בקריירה (סולם 0-9) וציונים ממוצעים מעל 3

במשתני תפיסות העתיד (סולם 1-6, להוציא את המשתנה של לחץ מפני העתיד, שהממוצע שלו היה קרוב ל-3). באופן כללי, נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין כל משתני האינטראקציות המשפחתיות לבין כל משתני המסוגלות העצמית, בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד ובין חלק ממשתני המסוגלות העצמית לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד. מתאם שלילי מובהק, אם כי נמוך, נמצא בין מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה לבין לחץ מפני העתיד.

לוח 6:

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים השומעים

(n=95)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)											
1. עזרה אינסטרומנטלית	3.45	0.72	***.36	***.44	***.59	***.32	***.37	*.21	.16	.14	*.18
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.80	0.97		.04	***.26	*.24	***.37	***.28	.11	*.18	.14
3. עידוד מילולי	4.45	0.54			***.40	***.32	***.26	*.19	.05	.04	***.27
4. תמיכה רגשית	2.91	0.96				*.18	***.35	***.31	***.43	***.30	***.27
מסוגלות עצמית בקריירה (סולם 0-9)											
5. קבלת החלטות קריירה	6.82	1.21					***.48	***.43	.14	-.16	***.37
6. התמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה	6.86	1.60						***.48	.10	-.04	.12
תפיסות עתיד (סולם 1-6)											
7. בהירות עתיד	3.59	1.15							***.46	-.15	***.51
8. עיסוק בעתיד	3.59	1.15								***.24	***.48
9. לחץ מפני העתיד	2.87	1.10									*.18
10. תכנון עתיד	4.28	1.06									

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

בדומה לממצאים המוצגים בלוח 5 באשר לכלל המתבגרים, גם בקרב המתבגרים בעלי השמיעה התקינה דווחו ציונים ממוצעים גבוהים יחסית, להוציא את המשתנה של לחץ מפני העתיד (2.87 בסולם של 1-6). כמו כן, נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין כל משתני האינטראקציות המשפחתיות לבין כל משתני המסוגלות העצמית, בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד ובין חלק ממשתני המסוגלות העצמית לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד. לא נמצאו מתאמים שליליים מובהקים.

לוח 7 :

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים החירשים

(n=60)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)											
1. עזרה אינסטרומנטלית	3.53	0.88	** .33	*** .48	** .67	*** .45	** .34	* .26	* .26	.10	* .28
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.72	1.11		** .40	** .38	* .26	* .26	.13	.03	-.02	.03
3. עידוד מילולי	4.27	0.71			** .39	*** .44	*** .50	.17	.06	.10	.17
4. תמיכה רגשית	3.71	0.85				*** .44	*** .43	* .29	.17	.17	** .34
מסוגלות עצמית בקריירה (סולם 0-9)											
5. קבלת החלטות קריירה	6.56	1.38					*** .76	* .28	.13	-.05	* .30
6. התמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה	6.71	1.80						* .27	.06	.06	* .29
תפיסות עתיד (סולם 1-6)											
7. בהירות עתיד	4.20	1.13							* .24	.04	*** .42
8. עיסוק בעתיד	4.17	1.22								*** .69	*** .57
9. לחץ מפני העתיד	3.26	1.45									*** .45
10. תכנון עתיד	4.40	0.90									

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

עיון בלוח 7 מלמד כי בכל משתני המחקר בקרב המתבגרים החירשים נמצאו ציונים ממוצעים גבוהים יחסית: ממוצעים מעל ל-3 במשתני האינטראקציות המשפחתיות (סולם 1-5), ציונים ממוצעים מעל ל-6 המשתני המסוגלות העצמית בקריירה (סולם 0-9) וציונים ממוצעים מעל ל-3 במשתני תפיסות העתיד (סולם 1-6). בנוסף לכך, נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין משתני האינטראקציות המשפחתיות לבין משתני המסוגלות העצמית, בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד ובין חלק ממשתני המסוגלות העצמית לבין חלק ממשתני תפיסות העתיד. לא נמצאו מתאמים שליליים מובהקים.

לוח 8 :

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב המתבגרים כבדי השמיעה

(n=36)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)											
1. עזרה אינסטרומנטלית	3.54	0.71	** .44	* .30	** .41	.17	*** .53	-.04	-.11	-.24	-.18
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.77	1.08		* .30	*** .54	-.04	.07	.01	.19	-.10	.09
3. עידוד מילולי	4.56	0.49			.24	.10	.05	.05	.02	* -.32	.09
4. תמיכה רגשית	3.35	0.94				.05	.09	.27	* .37	.05	.19

10	9	8	7	6	5	4	3	2	ס.ת.	ממוצע	משתנה
מסוגלות עצמית בקריירה (סולם 0-9)											
.07	-.22	-.17	-.11	.14					1.16	6.77	5. קבלת החלטות קריירה
.05	-.04	.21	.20						1.48	6.70	6. התמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה תפיסות עתיד (סולם 1-6)
***.56	.10	***.66							0.97	3.56	7. בהירות עתיד
***.56	***.56								1.30	3.43	8. עיסוק בעתיד
.23									1.36	2.86	9. לחץ מפני העתיד
									1.01	4.11	10. תכנון עתיד

$p < .001$ ***, $p < .01$ **, $p < .05$ *

בדומה לכלל מדגם המתבגרים ומשתי קבוצות המחקר האחרות (מתבגרים בעלי שמיעה תקינה ומתבגרים חירשים), הציונים הממוצעים שדווחו על ידי המתבגרים כבדי השמיעה באשר למשתנים השונים שנמדדו במחקר היו גבוהים יחסית, להוציא את הציון הממוצע של לחץ מפני העתיד (2.86 בסולם של 1-6). אולם, בשונה מכלל המדגם ומקבוצות המחקר האחרות, מתאמים חיוביים מובהקים נמצאו רק בין משתנה אחד של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (עזרה אינסטרומנטלית) לבין משתנה אחד של מסוגלות עצמית בקריירה (מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה). מתאם חיובי מובהק נוסף נמצא בין המשתנה של תמיכה רגשית לבין המשתנה של עיסוק בעתיד. כמו כן, נמצא מתאם שלילי מובהק בין המשתנה של עידוד מילולי לבין המשתנה של לחץ מפני העתיד.

לוח 9:

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני האינטראקציות המשפחתיות בקרב כלל

מדגם ההורים (n=79)

סולם	משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)	1. עזרה אינסטרומנטלית	3.57	0.76	*.21	***.40	***.59
	2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.99	0.98		*.23	***.50
	3. עידוד מילולי	4.57	0.45			***.49
	4. תמיכה רגשית	3.75	0.95			

$p < .001$ ***, $p < .05$ *

עיון בלוח 9 מלמד כי נמצאו ציונים ממוצעים גבוהים יחסית במשתני האינטראקציות המשפחתיות - ציונים ממוצעים מעל ל-3 (סולם 1-5). כמו כן, נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין כל משתני האינטראקציות המשפחתיות.

לוח 10 :

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים בעלי

שמיעה תקינה (n=41)

סולם	משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)	1. עזרה אינסטרומנטלית	3.38	0.75	.04	**.38	***.55
	2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.95	0.93		.16	*.29
	3. עידוד מילולי	4.51	0.51			***.49
	4. תמיכה רגשית	3.65	0.95			

$p < .001$ ***, $p < .01$ **, $p < .05$ *

בדומה לממצאים המוצגים בהתייחס לכלל מדגם ההורים, גם בקרב ההורים למתבגרים שומעים נמצאו ציונים ממוצעים גבוהים יחסית במשתני האינטראקציות המשפחתיות. עם זאת, מתאמים חיוביים מובהקים נמצאו רק בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות.

לוח 11 :

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים חירשים

(n=20)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)													
1. עזרה אינסטרומנטלית	3.88	0.71	*.59	*.52	**.65	.19	.40	*.54	**.65	*.50	.47	-.12	-.06
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	3.97	1.06		*.48	**.77	*.51	.44	**.70	***.83	.23	-.01	.16	.42
3. עידוד מילולי	4.70	0.32			**.70	.21	.32	.37	.33	***.82	*.57	*.87	.55
4. תמיכה רגשית	4.00	0.86				.32	.30	.45	*.63	.46	.32	.46	.51
ציפיות הורים בתחום התעסוקתי (סולם 1-4)													
מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה רבות	2.73	0.87						***.88	**.72	**.66	.35	-.05	.11
מקצועות בעלי תקשורת רבה ויוקרה מועטה	2.64	0.92							**.72	*.55	.14	.47	*.79
מקצועות בעלי תקשורת מועטה ויוקרה רבה	3.50	0.64								***.87	.42	-.05	.43
מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה מועטות	3.60	0.51									.26	-.07	.54

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ציפיות הורים בתחום המשפחתי (סולם 1-7)													
9. מסוגלות זוגית לבן-זוג שומע	5.78	0.95									**78	*83	.30
10. מסוגלות זוגית לבן-זוג חירש	6.32	0.62										*92	*70
11. מסוגלות הורית לילד שומע	5.63	0.71											***91
12. מסוגלות הורית לילד חירש	6.23	0.67											

$p < .001$ ***, $p < .01$ **, $p < .05$ *

ניתן לראות כי גם בקרב ההורים למתבגרים החירשים נמצאו ציונים ממוצעים גבוהים יחסית בכל המשתנים שנמדדו. בנוסף לכך, נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות לבין חלק ממשתני הציפיות. שני מתאמים חיוביים מובהקים נמצאו גם בין משתנים של ציפיות תעסוקתיות לבין משתנים של ציפיות משפחתיות.

לוח 12 :

ממוצעים, סטיות תקן ומתאמים בין משתני המחקר בקרב הורים למתבגרים כבדי

שמיעה (n=18)

משתנה	ממוצע	ס.ת.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (סולם 1-5)													
1. עזרה אינסטר-מנטלית	3.77	0.74	.28	.33	**61	.10	.25	.03	-.06	**65	*51	*53	**65
2. מודל לחיקוי בתחום הקריירה	4.10	1.08		.29	***76	.03	.05	-.01	-.08	.25	*48	.24	.05
3. עידוד מילולי	4.59	0.39			**61	-.25	.11	-.28	-.21	.04	-.05	.02	.07
4. תמיכה רגשית	3.81	1.00				.09	.26	.07	-.06	*52	**58	*42	.28
ציפיות הורים בתחום התעסוקתי (סולם 1-4)													
5. מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה רבות	2.89	0.87					***74	***69	*45	.32	.39	.30	*44
6. מקצועות בעלי תקשורת רבה ויוקרה מועטה	2.77	0.68						**67	**57	.39	.36	*47	*47
7. מקצועות בעלי תקשורת מועטה ויוקרה רבה	3.70	0.52							***81	.25	.27	.24	.26
9. מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה מועטות	3.66	0.66								.14	.11	.25	.21
ציפיות הורים בתחום המשפחתי (סולם 1-7)													
9. מסוגלות זוגית לבן-זוג שומע	6.44	0.74									***88	***79	***74
10. מסוגלות זוגית לבן-זוג חירש	6.33	1.08										***83	***66
11. מסוגלות הורית לילד שומע	5.86	1.06											***91
12. מסוגלות הורית לילד חירש	6.06	0.78											

$p < .001$ ***, $p < .01$ **, $p < .05$ *

ציונים ממוצעים גבוהים יחסית נמצאו גם בקרב ההורים למתבגרים כבדי שמיעה. בשונה מההורים למתבגרים החירשים, לא נמצאו מתאמים מובהקים בין משתני האינטראקציות המשפחתיות לבין משתני הציפיות בתחום התעסוקתי. מתאמים חיוביים מובהקים כן נמצאו בין חלק ממשתני האינטראקציות המשפחתיות לבין חלק ממשתני הציפיות בתחום המשפחתי ובין מחלק ממשתני הציפיות בתחום התעסוקתי לבין חלק ממשתני הציפיות בתחום המשפחתי.

3.2 בדיקת השערות המחקר

3.2.1 תפיסות עתיד

השערת המחקר הראשונה היתה כי תחושת המסוגלות העצמית בקריירה תנבא באופן מובהק את תפיסות העתיד של המתבגרים המשתתפים במחקר. באופן ספציפי, נטען כי ככל ששני סוגי המסוגלות שנבדקו (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה) תהינה גבוהות יותר, תמונת העתיד תהיה בהירה יותר, והמתבגרים יטו לחשוב יותר על עתידם, לתכננו ולחוות פחות לחץ מפניו. השערת המחקר השנייה היתה כי סטאטוס שמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) ימצא גם הוא מנבא מובהק של תפיסות העתיד של המתבגרים. מתבגרים שומעים ידווחו על הרמות הגבוהות ביותר של בהירות עתיד, עיסוק בעתיד ותכנון שלו ועל הרמה הנמוכה ביותר של לחץ מפניו, ואילו מתבגרים חירשים ידווחו על הרמות הנמוכות ביותר של בהירות עתיד, עיסוק בעתיד ותכנון שלו ועל הרמה הגבוהה ביותר של לחץ מפניו.

לצורך בדיקת שתי ההשערות שלעיל, חושבו ארבע רגרסיות לינאריות בהן שני משתני המסוגלות העצמית (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה), המשתנה של סטאטוס שמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) והמשתנים של מגדר המתבגרים וארץ הלידה שלהם היו המשתנים הבלתי תלויים וארבעת משתני תפיסות העתיד (בהירות עתיד, עיסוק בעתיד, לחץ מהעתיד ותכנון עתיד) היו המשתנים התלויים. ממצאים מובהקים נמצאו בהקשר לבהירות העתיד $[F(6, 188)=8.26, p<.001]$ ולתכנון $F(6, 188)=3.52, p<.01$. בלוח 13 מוצגים ממצאי רגרסיות אלו.

לוח 13 :

רגרסיות לינאריות המנבאות בהירות ותכנון עתיד ($N=191$)

המשתנה המנובא	המשתנים המנבאים	B	SE B	β
בהירות עתיד	שלב 1 :			
	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	-0.62	0.42	-.27
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	-0.65	0.24	**-50
	מגדר	0.29	0.17	.12
	ארץ לידה	-0.01	0.27	.01
שלב 2 :	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	-0.60	0.39	-.26
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	-0.66	0.23	**-51
	מגדר	0.23	0.16	.10
	ארץ לידה	0.05	0.25	.01
	מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות	0.12	0.07	.13
	מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתיד	0.20	0.05	***.28

המשתנה המנובא	המשתנים המנבאים	B	SE B	β
תכנון עתיד	שלב 1 :			
	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	-0.48	0.38	-0.23
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	-0.38	0.22	-0.25
	מגדר	0.17	0.15	.08
	ארץ לידה	-0.31	0.24	-0.10
	שלב 2 :			
	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	-0.53	0.37	-0.35
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	-0.40	0.21	-0.29
	מגדר	0.80	0.15	.04
	ארץ לידה	-0.29	0.23	-0.09
	מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות	0.23	0.07	**0.29
	מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי	0.01	0.05	.01

$p < .001$ ***, $p < .01$ **

אחוז השונות המוסברת של בהירות העתיד עמד על 21.4%, כאשר הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה של המתבגרים תרמו 7.7% לשונות ושני סוגי המסוגלות העצמית תרמו 13.7%. כפי שניתן לראות בלוח 7, הן הסטאטוס השמיעתי של המשתתפים והן המסוגלות העצמית שלהם להתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה נמצאו מנבאים מובהקים של בהירות העתיד. המתבגרים החירשים נטו לדווח על בהירות עתיד רבה יותר ($M=4.20$, $SD=1.13$) בהשוואה למתבגרים השומעים ($M=3.59$, $SD=1.15$) וכבדי השמיעה ($M=3.56$, $SD=0.97$). כמו כן, ככל שהמסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה היתה גבוהה יותר, משתתפי המחקר דיווחו על בהירות עתיד רבה יותר ($r=.35$, $p<.001$). באשר לתכנון העתיד, אחוז השונות המוסברת של משתנה זה היה נמוך יחסית ועמד על 10.4%, כאשר הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה תרמו 2.3% לשונות והמסוגלות העצמית תרמה 8.1%. כמוצג בלוח 7, מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות נמצאה מנבא מובהק של תכנון העתיד. ככל שהמסוגלות העצמית לקבל החלטות תעסוקתיות היתה רבה יותר, דווח על מידה רבה יותר של תכנון עתיד ($r=.16$, $p<.05$).

3.2.2 מסוגלות עצמית בקריירה

השערות המחקר השלישית והרביעית עסקו בתרומתם של גורמים משפחתיים למסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים המשתתפים במחקר. ההשערה השלישית התמקדה בתרומתן של ציפיות הורים למתבגרים עם לקויי שמיעה באשר ליכולותיהם התעסוקתיות והמשפחתיות של אנשים חירשים למסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם, וההשערה הרביעית התמקדה בתרומתן של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה למסוגלות העצמית של המתבגרים. שוער כי ככל שציפיותיהם התעסוקתיות והמשפחתיות של הורי המתבגרים תהינה גבוהות יותר, תחושות המסוגלות העצמית של ילדיהם לקבל החלטות תעסוקתיות ולהתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה תהינה גבוהות יותר. כמו כן, שוער כי מתבגרים ממשפחות בהן תמצא מידה רבה של אינטראקציות מכוונות קריירה ידווחו על מסוגלות עצמית גבוהה יותר הן לקבל החלטות תעסוקתיות והן להתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה. השערת המחקר

החמישית התמקדה בתרומת הסטאטוס השמיעתי של המתבגרים למסוגלותם העצמית בתחום הקריירה. בהקשר זה שוער כי בקרב המתבגרים החירשים תדווחנה הרמות הנמוכות ביותר של שני סוגי המסוגלות העצמית בהשוואה לקבוצות המחקר האחרות.

לצורך בדיקת תרומתן של ציפיות הורים למתבגרים עם לקויי שמיעה למסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם, חושבו תחילה מתאמים בין ציפיות ההורים לבין שני משתני המסוגלות העצמית בקריירה בקרב כלל ההורים למתבגרים עם לקויי שמיעה ובקרב שתי קבוצות בנפרד: הורים למתבגרים חירשים והורים למתבגרים כבדי שמיעה (ראה נספח 10). לאחר מכן, חושבו שני סוגים של רגרסיות לינאריות: א) שתי רגרסיות בהן המשתנים של ציפיות בתחום התעסוקתי, של סטאטוס שמיעתי (חירשים וכבדי שמיעה), של מגדר ושל ארץ הלידה של המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. ב) שתי רגרסיות בהן המשתנים של ציפיות בתחום המשפחתי, של סטאטוס שמיעתי (חירשים וכבדי שמיעה), של מגדר ושל ארץ הלידה של המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. אולם, לא נמצאו ממצאים מובהקים.

לצורך בחינת תרומתם של האינטראקציות המשפחתיות מכוונות-הקריירה והסטאטוס השמיעתי למסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים, חושבו שתי רגרסיות לינאריות, כאשר הסטאטוס השמיעתי (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה), המגדר, ארץ הלידה של המתבגרים וארבעת תת-הסולמות של האינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה על פי דיווחי המתבגרים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית בקריירה (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה ומסוגלות להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה) היו המשתנים התלויים. ממצאים מובהקים נמצאו הן בהתייחס למסוגלות העצמית בקבלת החלטות תעסוקתיות [$F(8,188)=5.85, p<.001$] והן בהתייחס למסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי [$F(8,188)=6.05, p<.001$], כפי שמוצג בלוח 14.

לוח 14:

רגרסיות לינאריות המנבאות מסוגלות עצמית בקריירה (N=191)

המשתנה המנובא	המשתנים המנבאים	B	SE B	β
מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות	שלב 1:			
	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	0.21	0.47	.08
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	0.17	0.27	.12
	מגדר	0.41	0.19	*.16
	ארץ לידה	-.09	0.30	-.02
שלב 2:	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	-0.04	0.40	-.01
	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	-0.01	0.26	-.01
	מגדר	0.46	0.18	*.18
	ארץ לידה	-0.21	0.28	-.05
	עזרה אינסטרומנטלית	0.41	0.14	** .25
	מודל לחיקוי בתחום הקריירה	0.06	0.09	.05
	עידוד מילולי	0.47	0.16	** .22
	תמיכה רגשית	-0.01	0.11	-.01

β	SE B	B	המשתנים המנבאים	המשתנה המנובא
			שלב 1:	מסוגלות עצמית
-0.07	0.63	-0.22	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	להתמודדות עם קונפליקט
-0.04	0.36	-0.07	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	עתידי בין תפקידי בית
.02	0.25	0.08	מגדר	ועבודה
-0.04	0.40	-0.22	ארץ לידה	
			שלב 2:	מסוגלות עצמית
-0.15	0.57	-0.50	שומעים – חירשים וכבדי שמיעה	להתמודדות עם קונפליקט
-0.11	0.34	-0.20	חירשים – שומעים וכבדי שמיעה	עתידי בין תפקידי בית
.04	0.23	0.14	מגדר	ועבודה
-0.06	0.36	-0.33	ארץ לידה	
*.21	0.18	0.44	עזרה אינסטרומנטלית	
.13	0.11	0.20	מודל לחיקוי בתחום הקריירה	
*.18	0.21	0.50	עידוד מילולי	
.10	0.15	0.17	תמיכה רגשית	

$p < .01$ **, $p < .05$ *

אחוז השונות המוסברת של המסוגלות העצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות עמד על 20.6%, כאשר הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה של המתבגרים תרמו 3.2% ומשתני האינטראקציות המשפחתיות תרמו 17.4%. מהמוצג בלוח 8 ניתן לראות כי המשתנים של מגדר, עזרה אינסטרומנטלית ועידוד מילולי נמצאו מנבאים מובהקים של מסוגלות זו. מתבגרות דיווחו על מידה רבה יותר של מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ($M=6.90$, $SD=1.07$) בהשוואה למתבגרים ($M=6.47$, $SD=1.47$). כמו כן, ככל שהמתבגרים דיווחו על מידה רבה יותר של עזרה אינסטרומנטלית ($r=.35$, $p<.001$) ושל עידוד מילולי ($r=.34$, $p<.001$) מצד הוריהם, הם גם דיווחו על מידה רבה יותר של מסוגלות עצמית לקבל החלטות תעסוקתיות.

אחוז השונות המוסברת של המסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה עמד על 21.2%, כאשר הסטאטוס השמיעתי, המגדר וארץ הלידה של המתבגרים תרמו 0.4% ומשתני האינטראקציות המשפחתיות תרמו 20.8%. עזרה אינסטרומנטלית ועידוד מילולי נמצאו מנבאים מובהקים גם של מסוגלות זו. ככל שהמתבגרים דיווחו על מידה רבה יותר של עזרה אינסטרומנטלית ($r=.38$, $p<.001$) ושל עידוד מילולי ($r=.33$, $p<.001$) מהוריהם, הם גם דיווחו על מידה רבה יותר של מסוגלות להתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידים.

בשל העובדה כי גם הורי המתבגרים דיווחו על אינטראקציות משפחתיות, חושבו שתי גרסיות נוספות בהן הסטאטוס השמיעתי של המתבגרים, המגדר שלהם, ארץ הלידה שלהם וארבעת משתני האינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי ההורים היו המשתנים הבלתי תלויים ושני משתני המסוגלות העצמית היו המשתנים התלויים. אולם, לא נמצאו ממצאים מובהקים. יש לציין כי מתאמי Pearson שחושבו בין דיווחי ההורים באשר לקיומן של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה לבין דיווחי המתבגרים באשר למסוגלות העצמית שלהם בקריירה, מצאו מתאמים חיוביים מובהקים, אם כי נמוכים, בין עזרה אינסטרומנטלית לבין מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה ($r=.23$, $p<.05$) ובין מודל

לחקיקי בתחום הקריירה לבין מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה ($r=.23, p<.05$). לא נמצאו מתאמים מובהקים בכל אחת מקבוצות המחקר בנפרד (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה, ראה נספח 11).

3.2.3 הבדלים בין מתבגרים במשתנים משפחתיים

3.2.3.1 ציפיות הורים

השערת המחקר השישית הניחה כי הורים למתבגרים כבדי שמיעה ידווחו על ציפיות גבוהות יותר בתחומי תעסוקה ומשפחה בהשוואה להוריהם של מתבגרים חירשים. הבדל מובהק נמצא רק בהתייחס לציפיות הורים באשר ליכולתו של אדם חירש להצליח בזוגיות לאדם שומע $t(36)=-2.14, p<.05$. בהתאם להשערת המחקר, ההורים למתבגרים כבדי השמיעה דיווחו על ציפיות גבוהות יותר ($M=6.44, SD=0.74$) בהשוואה להורים למתבגרים החירשים ($M=5.78, SD=0.95$). יש לציין כי כאשר נבדקה תרומתה של ארץ הלידה של המתבגרים להבדלים בציפיות ההורים (לאור ההבדלים שנמצאו בין המתבגרים החירשים למתבגרים האחרים במשתנה זה), לא נמצאו הבדלים מובהקים.

3.2.3.2 אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה

השערת המחקר השביעית עסקה בהבדלים בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה באשר לקיומן של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה. שוער כי בקרב מתבגרים שומעים ידווחו על המידה הרבה ביותר של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה ואילו בקרב מתבגרים חירשים ידווחו על המידה המועטה ביותר של אינטראקציות מסוג זה. על מנת לבחון השערה זו, חושבו ניתוחי שונות דו-כווניים (MANOVA), כאשר הסטאטוס השמיעתי (חירשים, כבדי שמיעה ושומעים), המגדר וארץ הלידה של המתבגרים (ילידי הארץ לעומת אלו שאינם ילידי הארץ) היו המשתנים הבלתי תלויים (לאור ההבדלים שנמצאו בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה במגדר ובארץ הלידה) והאינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה (הן על פי דיווחי המתבגרים והן על פי דיווחי הוריהם) היו המשתנים התלויים. הבדלים מובהקים נמצאו בהתייחס לסטאטוס השמיעתי של המתבגרים באשר לאינטראקציות המשפחתיות כפי שהם עצמם דיווחו עליהן $[F(8,94)=2.62, p<.01, \eta^2=.06]$. בלוח 15 מוצגים הממוצעים, סטיות התקן וערכי ה-F של משתני האינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי המתבגרים בחלוקה לפי סטאטוס שמיעתי.

לוח 15:

ממצאי ניתוחי שונות לבחינת הבדלים באינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי

מתבגרים שומעים ($n=95$), חירשים ($n=60$) וכבדי שמיעה ($n=36$)

סוג האינטראקציה (סולם 1-5)	קבוצה	ממוצע	ס.ת.	F
עזרה אינסטרומנטלית	שומעים	3.45	0.72	0.32
	חירשים	3.53	0.88	
	כבדי שמיעה	3.54	0.71	

סוג האינטראקציה (סולם 1-5)	קבוצה	ממוצע	ס.ת.	F
מודל לחיקוי בתחום הקריירה	שומעים	3.80	0.97	0.13
	חירשים	3.72	1.11	
	כבדי שמיעה	3.77	1.08	
עידוד מילולי	שומעים	4.45	0.54	3.05
	חירשים	4.27	0.71	
	כבדי שמיעה	4.56	0.49	
תמיכה רגשית	שומעים	2.91	0.96	***13.76
	חירשים	3.71	0.85	
	כבדי שמיעה	3.35	0.94	

$***p < .001$

כמוצג בלוח 15, נמצא הבדל מובהק בתמיכה הרגשית על פי דיווחי המתבגרים. מבחן post hoc מסוג Scheffe הראה כי ההבדל היה בין המתבגרים החירשים לבין המתבגרים השומעים. בניגוד להשערת המחקר, המתבגרים החירשים דיווחו על תמיכה רגשית רבה יותר בהשוואה למתבגרים השומעים.

לסיכום, ממצאי המחקר מצביעים על תרומתם של משתנים אישיים ומשפחתיים להתפתחותן של תחושות המסוגלות העצמית בקריירה ועקב כך לתפיסות העתיד בתחום הקריירה בקרב מתבגרים. כאמור, סטאטוס שמיעתי נמצא משמעותי בניבוי בהירות העתיד. מתבגרים חירשים נטו לדווח על בהירות עתיד רבה יותר בהשוואה למתבגרים שומעים וכבדי שמיעה. בנוסף, נמצא כי משתנים של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה הנם משמעותיים בניבוי של המסוגלות העצמית בקריירה. זאת ועוד, נמצאו קשרים חיוביים בין המסוגלות העצמית של המשתתפים לקבל החלטות תעסוקתיות ומסוגלותם להתמודד עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה לבין מידת הבהירות של תמונת עתידם והמידה שבה הם נטו לתכנן אותה. סטאטוס שמיעתי נמצא משמעותי גם בהתייחס למשתנים משפחתיים הקשורים לקריירה. מתבגרים חירשים נטו לדווח גם על תמיכה רגשית רבה יותר מצד הוריהם בתחום הקריירה בהשוואה למתבגרים שומעים. כמו כן, הורים למתבגרים כבדי שמיעה דיווחו על ציפיות משפחתיות גבוהות יותר באשר ליכולתו של אדם חירש להיות בזוגיות עם אדם שומע בהשוואה להורים למתבגרים חירשים.

4. דיון

המחקר הנוכחי נשען על תיאוריית הקריירה החברתית-קוגניטיבית הטוענת כי גורמים אישיים, כגון ליקוי או מצב בריאותי, מנבאים את תחומי העניין הקשורים לקריירה ואת תהליך בחירת הקריירה של צעירים, וכי גורמים סביבתיים, כגון ההזדמנויות והמחסומים הניתנים על ידי הורים, משפיעים על המסוגלות העצמית בקריירה של צעירים (Lent et al., 1994). במחקר נבחנו תרומתם של הגורם האישי של סטאטוס שמיעתי והגורמים הסביבתיים של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה וציפיות הורים למסוגלות העצמית בקריירה של מתבגרים. בניגוד למחקרים קודמים, אשר נטו להתמקד בסוג אחד של מסוגלות בתחום הקריירה (לדוג', סוגים: מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה, מתוך תפיסה כי ישנה חשיבות בבחינה של היבטים שונים של מסוגלות עצמית הקשורה לקריירה).

תרומתה של המסוגלות העצמית בקריירה נבדקה במחקר הנוכחי בהקשר לתפיסות העתיד של המשתתפים, כאשר המוקד של תפיסות עתיד אלו היה בתחום הקריירה. כפי שצויין בסקירת הספרות, המונח "קריירה" במחקר זה חורג מההתמקדות הצרה בפן התעסוקתי בלבד ומציע התייחסות רחבה יותר הכוללת גם את הפן המשפחתי ואת הקשרים שבין שני היבטים אלו. הן המשתתפים של מסוגלות עצמית בקריירה והן המשתתפים של תפיסות העתיד במחקר עסקו בהיבטים של עבודה ומשפחה מתוך התפיסה כי תפקידים משפחתיים הינם חלק משמעותי מן הקריירה של הפרט וככאלו הם עשויים להיות קשורים ולהשפיע על האופן שבו הוא מתפקד בתחומי חיים נוספים כמו התחום התעסוקתי (צינמון וריץ', 2004).

ממצאי המחקר תאמו בחלקם את השערותיו. הפרקים הבאים ידונו במשמעות ממצאים אלו ובהשלכותיהם.

4.1 תפיסות עתיד

בהתאם להשערות המחקר, הן הסטאטוס השמיעתי של המשתתפים והן המסוגלות העצמית שלהם נמצאו מנבאים מובהקים של תפיסות העתיד. באופן ספציפי, נמצא כי ככל שהמסוגלות העצמית לקבל החלטות תעסוקתיות היתה רבה יותר, דווח על מידה רבה יותר של תכנון עתיד (אם כי במתאם נמוך יחסית) וככל שהמסוגלות העצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה היתה גבוהה יותר, משתתפי המחקר דיווחו על בהירות עתיד רבה יותר. בנוסף לכך, המתבגרים החירשים דיווחו על בהירות עתיד רבה יותר בהשוואה למתבגרים השומעים וכבדי השמיעה.

הממצאים בדבר הקשרים החיוביים שנמצאו בין תחושת המסוגלות העצמית בקריירה לבין תפיסות העתיד של המתבגרים שהשתתפו במחקר תומכים בתיאוריה החברתית-קוגניטיבית של בנדורה אשר לפיה מסוגלות עצמית משפיעה על כמות הפעולות שהפרט בוחר לבצע, מידת המאמץ שהוא משקיע, העמידה אל מול מכשולים וכישלונות, יכולת ההתמודדות אל מול מצוקות, רמת הדחק והדיכאון שהוא חווה אל מול דרישות הסביבה והמידה שבה הוא מגשים את עצמו (Bandura, 1997). בדומה לכך, במחקר הנוכחי מתבגרים בעלי מסוגלות עצמית רבה יותר נטו יותר לנקוט בפעולה של תכנון עתיד. כתוצאה, תמונת העתיד היתה ברורה יותר עבורם.

העובדה כי שני משתני המסוגלות העצמית בקריירה שנבחנו במחקר זה (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה) נמצאו קשורים למשתנים שונים של תפיסות עתיד תומכת בתפיסת המחקר כי קיימת חשיבות בהתייחסות לסוגים שונים של מסוגלויות כאשר בוחנים את האופן שבו צעירים חושבים על עתידם. בחינה של מספר סוגים של מסוגלויות בתחום הקריירה חושפת תמונה מקיפה יותר המציגה את התרומה הייחודית של כל סוג של מסוגלות לראיית העתיד של המתבגרים. לאור זאת, מומלץ שמחקרים עתידיים יבחנו את תרומתם של סוגים נוספים של מסוגלויות בתחום הקריירה להתפתחות תפיסות העתיד של צעירים.

בניגוד לקשרים המובהקים שנמצאו בין שני סוגי המסוגלות עצמית בקריירה לבין המשתנים של בהירות עתיד ותכנון עתיד, לא נמצאו קשרים שכאלו בין המסוגלות העצמית בקריירה לבין משתני תפיסות העתיד של עיסוק בעתיד ושל לחץ מפניו. במבט ראשון, נראה כי מדובר בממצאים שאינם עולים בקנה אחד עם טענותיו של בנדורה (Bandura, 1997) בדבר השפעותיה של המסוגלות העצמית על התנהגותו ורגשותיו של הפרט. עם זאת, יש לשים לב כי בנדורה מתייחס לאופן שבו המסוגלות העצמית בתחום מסוים משפיעה על התנהגותו של הפרט ועל רגשותיו בהתייחס לדרישות הסביבה. הוא איננו עוסק ברגשות בהתייחס לגורמים תוך-אישיים (כגון הלחץ הסוביקטיבי שהפרט חש בעקבות מחשבות על עתידו) וכן למידה שבה הפרט עסוק במחשבות על התחום הנידון. מכאן, שהתיאוריה של בנדורה אינה קושרת באופן ישיר בין מחשבות ולחץ הנובע ממקורות פנימיים של הפרט לבין מסוגלות עצמית. תימוכין להסבר זה ניתן למצוא בממצאי המחקר הנוכחי. כמוצג בלוח 5, העיסוק בעתיד נמצא קשור באופן חיובי עם בהירות העתיד ותכנונו ואילו הלחץ מהעתיד נמצא קשור באופן חיובי עם תכנון העתיד. מכאן, ששני משתנים אלו (עיסוק בעתיד ולחץ מפניו) אמנם אינם קשורים ישירות למסוגלות העצמית בקריירה, אך הם קשורים למשתני תפיסות עתיד אחרים שנמצאו קשורים בקשר ישיר למשתני המסוגלות העצמית בקריירה שנבדקו במחקר זה. נראה, אם כן, כי בעוד שחלק ממשתני תפיסות העתיד קשורים ישירות למסוגלות עצמית בקריירה, משתנים אחרים קשורים באופן עקיף למסוגלות מסוג זה.

העדר הקשרים בין מסוגלות עצמית בקריירה לבין העיסוק בעתיד והלחץ מפניו מעלה מספר סוגיות שראוי לבחון במחקרי המשך. ראשית, האם אכן מסוגלות עצמית בקריירה איננה קשורה לתפיסות עתיד אלו? כאמור, במחקר הנוכחי נבחנו שני סוגים של מסוגלות עצמית בקריירה: מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה. קיימים סוגים נוספים של מסוגלות עצמית הקשורים לקריירה כגון מסוגלות עצמית לתכנון ולחקירת קריירה ומסוגלות עצמית להתפתחות השכלתית ותעסוקתית (Gysbers, Multon, Lapan, & Lukin, 1992). ייתכן שסוגים אלו ו/או אחרים קשורים באופן ישיר למידה שבה מתבגרים חושבים על העתיד וחווים תחושות לחץ מפניו. נראה אם כן, כפי שכבר הוצע, כי רצוי לבחון את תרומתם של סוגי מסוגלויות נוספים בתחום הקריירה. שנית, במידה ומסוגלות עצמית בקריירה אינה קשורה למחשבות וללחץ מפני העתיד, אילו משתנים כן קשורים אליהם? מהמוצג בלוח 5 ניתן לראות כי קיימים מתאמים מובהקים בין משתנים של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה (ובאופן ספציפי – עזרה אינסטרומנטלית ותמיכה רגשית) לבין משתנים אלו. מומלץ, אם כן, שמחקרי המשך יבדקו את תרומתם של

משתנים משפחתיים באופן ישיר לתפיסות העתיד של מתבגרים הקשורות למחשבות ולרגשות כלפי העתיד ללא המשתנה המתווך של מסוגלות עצמית.

כאמור, בהתאם להשערה כי סטאטוס שמיעתי עשוי להיות משתנה מבחין בתפיסות העתיד של המשתתפים, נמצאו הבדלים מובהקים בין המתבגרים החירשים לבין המתבגרים השומעים וכבדי שמיעה במשתנה של בהירות העתיד. אולם, בניגוד למשוער, המתבגרים החירשים נטו לדווח על מידה רבה יותר של בהירות עתיד אל מול המתבגרים האחרים. הבדלים בין שומעים, חירשים וכבדי שמיעה במשתנים של התפתחות קריירה דווחו גם במחקרים קודמים שנעשו בקרב מבוגרים צעירים (Cinamon et al., 2008; Michael et al., 2011b). ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על כך שהבדלים אלו קיימים גם בגיל ההתבגרות.

הסבר אפשרי לכך שדווקא המתבגרים החירשים היו בעלי בהירות רבה יותר בהשוואה לקבוצות המחקר האחרות עשוי להיות קשור לציפיות מהם. כפי שהוצג בסקירת הספרות, הורים רבים מאמינים שחירות מגבילה הזדמנויות תעסוקה וכי אנשים חירשים אינם יכולים להצליח באותה מידה בתחום התעסוקתי כמו אנשים בעלי שמיעה תקינה (Schroedel & Carnahan, 1991). עקב כך, הם נוטים לעודד מתבגרים שומעים לעסוק במגוון רחב של מקצועות יותר מאשר מתבגרים חירשים בעלי הכשרה זהה (DeCaro et al., 2001; Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996). מכאן, ייתכן שמלכתחילה הורים לילדים חירשים מנתבים אותם למקצועות מסויימים ומגבילים את ההזדמנויות של ילדיהם לחקור את העולם ואת יכולותיהם (Punch et al., 2004). בעקבות זאת, אפשרויות העתיד של המתבגרים הללו מצומצמות יותר ולכן תמונת העתיד האפשרי ברורה יותר. למעשה, הציפיות הנמוכות יותר ממתבגרים חירשים בתחום התעסוקתי עשויות לבוא לידי ביטוי לא רק מצד ההורים אלא גם מצד המערכת החינוכית שבה הם לומדים. כאמור, המתבגרים החירשים במחקר הנוכחי למדו בכיתות מיוחדות לתלמידים עם ליקויי שמיעה. ייתכן שבכיתות אלו, לאור ציפיות לקשיים בתחום התעסוקתי, מושם דגש רב יותר על הכנה לעולם העבודה וכתוצאה מהירות העתיד בתחום זה הופכת רבה יותר בהשוואה לתלמידים שלא עברו הכנה מעין זו או שעברו הכנה מצומצמת יותר. הסבר אחר קשור לממצא (אשר עליו ידון בהמשך בהרחבה) כי בקרב המתבגרים החירשים דווח על מידה רבה יותר של אינטראקציות משפחתיות העוסקות בקריירה העתידית שלהם בהשוואה למתבגרים השומעים. ייתכן שהשיח המשפחתי התדיר על העתיד גורם לו להתפס כברור יותר.

יש לזכור כי בהירות העתיד הינה רק היבט אחד של תפיסות עתיד שנבחנו במחקר זה וכי בניגוד להשערות, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה בהיבטים אחרים של תפיסות עתיד (עיסוק בעתיד, לחץ מפניו ותכנונו). מכאן, שסטאטוס שמיעתי היה משתנה מבחין רק בהיבטים מסויימים של תפיסות עתיד ולא בהיבטים אחרים. המחקר הנוכחי, כאמור, התמקד בארבעה משתנים של תפיסות עתיד. מחקרים קודמים בתחום מצביעים על משתנים נוספים שעשויים להיות משמעותיים כגון אמונה בעתיד (Catalano et al., 2004) וציפיות כלפיו (Seginer, 2009; Sulimani-Aidan & Benbenishty, 2011). מומלץ כי מחקרים עתידיים יבחנו את תרומתו של הסטאטוס השמיעתי גם למשתנים אלו בכדי להגיע להבנה טובה יותר באשר להתפתחות תפיסות העתיד בקרב מתבגרים עם וללא ליקוי בשמיעה.

4.2 מסוגלות עצמית בקריירה

בניגוד להשערת המחקר שגרסה כי ציפיות הורים למתבגרים עם לקויי שמיעה לגבי עתידם המקצועי והמשפחתי של ילדיהם תנבאנה באופן מובהק את המסוגלות העצמית של מתבגרים אלו לקבל החלטות תעסוקתיות ולהתמודד עם קונפליקט בית-קריירה, לא נמצאו ממצאים שכאלו. יש לציין כי השערה זו נסמכה, בין היתר, על ההנחה כי עמדותיהם של ילדים מושפעות מאלו של הוריהם, מכאן, שעמדות של הורים שומעים לילדים עם לקויי שמיעה, שהנם דמויות סמכות המייצגות את החברה השומעת הכללית, עשויות להיטמע בקרב ילדיהם (Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996) ובעקבות זאת להשפיע על האופן שבו הם תופסים את עצמם. עם זאת, טענה זו לא התייחסה באופן ספציפי לתחושת המסוגלות העצמית. גם המחקרים על הציפיות התעסוקתיות הנמוכות יחסית כלפי אנשים עם לקויי שמיעה (Hurwitz, Weisel, Parasnis, DeCaro, & Savir, 1997; Parasnis, DeCaro, & Raman, 1996; Parasnis, Samar, & Mandke, 1996; Weisel & Cinamon, 2005) לא עסקו בתרומתן של ציפיות אלו למסוגלות העצמית של אנשים עם לקויי שמיעה. כמו כן, מסקירה שנערכה לא נמצאו מחקרים שבחנו ישירות את הקשר שבין ציפיות הורים לילדים עם לקויי שמיעה לבין תחושת המסוגלות העצמית של ילדים אלו. אין זה, כמובן, אומר כי ציפיות הורים לילדים עם לקויי שמיעה באשר לעתידם התעסוקתי והמשפחתי אינן משפיעות על התפתחות הקריירה של ילדיהם. אולם, נראה כי הן אינן קשורות קשר ישיר לסוגי המסוגלות העצמית שנבדקו.

הסבר אפשרי אחר להעדר הקשרים שבין ציפיות הורים לבין תחושת המסוגלות העצמית של המתבגרים עם לקויי השמיעה נעוץ בעובדה שבמחקר הנוכחי ציפיות הורים נמדדו באמצעות הבקשה להתייחס לאנשים חירשים באופן כללי ולא באופן ישיר למתבגרים עצמם. כלומר, הממצאים לגבי הציפיות משקפים את עמדותיהם של ההורים כלפי כלל אוכלוסיית החירשים, אך לא בהכרח כלפי ילדיהם הפרטיים. זאת ועוד, ייתכן שחלק מן ההורים, במיוחד אלו שיש להם ילדים כבדי שמיעה, אינם תופסים את ילדיהם כחירשים ולכן ציפיותיהם מחירשים עשויות להיות שונות בתכלית השינוי מציפיותיהם מילדיהם שלהם, הנתפסים בעיניהם ככבדי שמיעה. כפי שנטען בסקירת הספרות, על פי ההבחנה החברתית בין חירשים לכבדי שמיעה (סלע וויזל, 1992), כבדי השמיעה שואפים להיות חלק מעולם השומעים, בניגוד לחירשים הרואים עצמם חלק מתרבות חירשית. מכאן, שיתכן והשימוש במונח "חירשים" איננו מייצג עמדות כלפי כבדי שמיעה. לאור התפיסה כי חירשים וכבדי שמיעה הנם שתי קבוצות מובחנות, ייתכן שהיה נכון יותר להעביר שני שאלונים נפרדים – אחד אשר מודד עמדות כלפי חירשים ואחד אשר מודד עמדות כלפי כבדי שמיעה. רצוי שמחקרים עתידיים יתנו את הדעת לסוגיה זו ויבחנו האם קיימים הבדלים בעמדות כלפי שתי הקבוצות הללו.

בהתאם להשערה כי מתבגרים ממשפחות בהן תמצא מידה רבה של אינטראקציות מכוונות קריירה ידווחו על מסוגלות עצמית גבוהה יותר בקריירה, נמצאו במחקר הנוכחי קשרים חיוביים מובהקים בין משתנים של אינטראקציות משפחתיות לבין שני משתני המסוגלות העצמית (מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות ומסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט בית-קריירה) על פי דיווחי המתבגרים. ככל שהמתבגרים דיווחו על מידה רבה יותר של אינטראקציות משפחתיות, הם גם דיווחו על מידה רבה יותר של מסוגלות עצמית בקריירה. ממצאים אלו מעידים על כך כי אינטראקציות משפחתיות העוסקות בקריירה תורמות למסוגלות העצמית בתחום זה בקרב מתבגרים. הם גם מחזקים את הטענות בדבר תרומתה של המשפחה להתפתחות הקריירה של מתבגרים (Super, 1957; Roe, 1956, 1957; Lopez & Andrews,)

1983; Zingaro, 1987) ומצביעים על כך כי, מעבר למשתנים משפחתיים כלליים (כגון היקשרות או דפוס הורלי), לתמיכה בקריירה במסגרת המשפחתית, באמצעות שיח ופעולות ישירות בנושא, עשויות להיות השלכות על המסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים.

באופן מעניין, בשונה מדיווחי המתבגרים, דיווחי ההורים באשר לקיומן של אינטראקציות משפחתיות בתחום הקריירה לא היו מנבאים מובהקים של המסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם. ממצא זה עשוי להעיד על שוני בין תפיסות המתבגרים והורים, ממצא אשר דווח גם במחקרים קודמים (לדוג', Creed et al., 2007; Yu, Clemens, Yang, Li, Stanton, Deveau et al., 2006). הסבר אפשרי לשוני זה עשוי להיות הקשר שבין סביבה לתפקוד. חוקרים שונים הציעו כי קשר זה מתווך באמצעות עיבוד ההתנסות על ידי העצמי (ה-self) (Harter, 2012; Tesser, 1988). מכאן, שהאופן שבו המתבגרים והאופן שבו הורים תופסים את הקשר שבין אינטראקציות משפחתיות (=הסביבה) לבין מסוגלות עצמית (=התפקוד) שונה מטיבעו, שכן העצמי שלהם הינו שונה ולכן גם העיבוד העצמי שלהם. בנוסף לכך, ייתכן ששוני זה מקורו במשתנים שעליהם המתבגרים והורים נשאלו. השאלון שבחן קיומן של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה התייחס להתנהגותם של ההורים בתחום זה – עד כמה הם מושיטים עזרה אינסטרומנטלית לילדיהם, עד כמה הם מהווים מודל לחיקוי בקריירה, עד כמה הם מעודדים מילולית את ילדיהם לפתח קריירה ועד כמה הם תומכים בהם רגשית להתקדם בתחום. כתוצאה מכך, ייתכן וההורים (אשר השיבו על עצמם), היו פחות אובייקטיבים בהשוואה לילדיהם ומכאן הפער בתפיסות. בנוסף לכך, בשני המקרים, הן בהתייחס לאינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי המתבגרים והן בהתייחס לאינטראקציות המשפחתיות על פי דיווחי הורים, חושבו קשרים עם המסוגלות העצמית בקריירה על פי דיווחי המתבגרים בלבד. ייתכן ולו היו מחושבים קשרים בין דיווחי הורים באשר לאינטראקציות המשפחתיות מכוונות קריירה לבין דיווחיהם באשר למסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם, היו נמצאים קשרים מובהקים.

בניגוד להשערה כי ימצאו הבדלים במסוגלות העצמית בקריירה בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה, הסטאטוס השמיעתי לא נמצא משתנה מבחין בתחושת המסוגלות העצמית בקריירה של המשתתפים. אף על פי כן, יהא זה נמהר להסיק כי למצב השמיעה אין קשר למסוגלות העצמית של הפרט, שכן במחקר הנוכחי נבדקו רק שני סוגים של מסוגלות עצמית. עניין זה, יחד עם התרומה השונה שנמצאה לסוגים שונים של מסוגלות עצמית בקריירה באשר לתפיסות העתיד של המשתתפים במחקר זה, שב ומחזק את הטענה כי ראוי לבחון סוגים נוספים של מסוגלות עצמית בקריירה.

בדומה למחקרים שונים אשר דיווחו על מגדר כמשתנה משמעותי בהתפתחות הקריירה של הפרט (לדוג', Gushue & Whitson, 2006; O'Brien, Friedman, Tipton, & Linn, 2000), במחקר הנוכחי נמצא כי מגדר היה מנבא מובהק של מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות בקרב המתבגרים. בקרב כלל המתבגרות דווח על מידה רבה יותר של מסוגלות עצמית לקבלת החלטות תעסוקתיות בהשוואה למתבגרים הבנים. חוקרים שונים התייחסו לאופן שבו תפיסות מגדריות משפיעות על החלטות בתחומי הזוגיות, על השתתפות בעולם העבודה ועל יצירת משפחה (לדוג', Cinamon & Rich, 2002; Damaske, 2011). לדוגמה, נמצא כי בעוד שגברים נוטים לטפח ציפיות תעסוקתיות גבוהות יותר בהשוואה לנשים (לדוג', Gibson &

(Lawrence, 2010), נשים נמצאו כבעלות אורנטציות עתיד חזקה יותר בעיקר בכל הקשור למשפחתן העתידית (Seginer, Vermulst, & Shoyer, 2004). לאור זאת, אין זה מפתיע כי גם במחקר הנוכחי נמצאו הבדלי מגדר. כמו כן, ייתכן שהמתבגרות דיווחו על מסוגלות עצמית רבה יותר מהמתבגרים דווקא בשל ציפיות נמוכות יותר. ייתכן כי המתבגרות חשו שהן בעלות מסוגלות גבוהה בתחום הקריירה שכן מראש הן ציפו לקריירה עתידית בעלת דרישות מועטות בהשוואה למתבגרים הבנים. יש לציין כי מרבית מחקרי המגדר בתחום הקריירה המתקדו במדגמים בעלי התפתחות תקינה. לאור ממצאי המחקר הנוכחי, רצוי להמשיך ולחקור הבדלי מגדר גם בקרב קבוצות בעלי לקויות שונות.

4.3 הבדלים בין מתבגרים במשתנים משפחתיים

4.3.1 ציפיות הורים

ציפיות הורים נבחנו במחקר זה רק בהקשר ליכולותיהם של אנשים חירשים ולכן נמדדו רק בקרב הורי המתבגרים החירשים וכבדי השמיעה. בהתאם להשערות המחקר, הורים למתבגרים כבדי שמיעה דיווחו על ציפיות גבוהות יותר לעומת הורים למתבגרים חירשים, אולם הבדל זה נמצא רק במשתנה אחד – מסוגלות זוגית לאדם שומע. הורים למתבגרים כבדי שמיעה היו בעלי ציפיות גבוהות יותר מאדם חירש להצליח בזוגיות עם אדם שומע בהשוואה למתבגרים להורים חירשים. לאור העובדה כי שיטת התקשורת העיקרית של כבדי השמיעה היא השפה המדוברת (בניגוד לחירשים ששיטת התקשורת העיקרית שלהם היא שפת הסימנים), אין זה מפתיע כי ציפיות הורים לכבדי שמיעה באשר להצלחה בזוגיות עם אדם שומע היו גבוהות יותר מאלו של הורים למתבגרים חירשים. סביר להניח כי כבדי שמיעה יתקלו בפחות קשיי תקשורת עם בן-זוג שומע בהשוואה לחירשים. ממצא זה תואם ממצאי מחקר קודם אשר בחן את ציפיותיהם של הורים לילדים חירשים וילידים כבדי שמיעה והצביע על ציפיות גבוהות יותר בנושא חיי נישואין ומשפחה בקרב הורים לכבדי שמיעה לעומת הורים לילדים חירשים (Mutua & Elhoweris, 2002).

למעט ההבדל בציפיות למסוגלות זוגית עם אדם חירש, לא נמצאו במחקר הנוכחי הבדלים נוספים בציפיות הורים בין הורים למתבגרים חירשים לבין הורים למתבגרים כבדי שמיעה. הסבר אפשרי לכך הינו אותו הסבר שניתן לגבי העדר הקשרים שנמצא בין ציפיות הורים לבין המסוגלות העצמית בקריירה של ילדיהם – כלי המחקר שבחנו ציפיות הורים. כאמור, במחקר זה ציפיות הורים נמדדו באמצעות הבקשה להתייחס לאנשים חירשים באופן כללי ולא באופן ישיר למתבגרים עצמם. מכאן, שממצאים לגבי הציפיות משקפים את עמדותיהם של ההורים כלפי כלל אוכלוסיית החירשים, אך לא בהכרח כלפי ילדיהם הפרטיים. אילו ההורים המשתתפים במחקר היו נשאלים ספציפית על ציפיותיהם מילדיהם, ייתכן שהיו מתגלים הבדלים מובהקים נוספים בין הורים למתבגרים חירשים לבין הורים למתבגרים כבדי שמיעה. סיבה אפשרית נוספת קשורה להתפתחות הטכנולוגית המאפיינת את תקופתנו - בעוד שבעבר מקצועות רבים דרשו תקשורת מילולית אינטנסיבית, בין אם פנים מול פנים ובין אם בשימוש בטלפון, כיום יותר ויותר מקצועות כוללים תקשורת כתובה באמצעות הפקס, המחשב ושימוש במסרונים (SMS). עקב כך, גם חירשים, ששיטת התקשורת העיקרית שלהם איננה השפה הדבורה, יכולים להשתלב בהצלחה רבה יותר במקצועות שבעבר היו הרבה פחות נגישים להם. כתוצאה, הציפיות

התעסוקתיות מהם עשויות לעלות, כך שההבדלים בין הציפיות כלפי חירשים לבין הציפיות כלפי כבדי שמיעה עשויים להטשטש ואף להעלים לחלוטין.

4.3.2 אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה

בהתאם להשערה כי סטאטוס שמיעתי יהיה משתנה מבחין באינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה של המתבגרים, נמצאו הבדלים מובהקים בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה (שומעים, חירשים וכבדי שמיעה) במידה שבה התקיימו בקרב משפחותיהם אינטראקציות מכוונות קריירה. אולם, הבדלים אלו נמצאו בכיוון הפוך למשוער. הנחת המחקר היתה כי בשל ציפיות נמוכות יותר של הורים למתבגרים לקויי שמיעה, תתקיימנה פחות אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה בקרב מתבגרים אלו לעומת מתבגרים שומעים. שוער כי בקרב מתבגרים שומעים ידווחו על המידה הרבה ביותר של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה ואילו בקרב מתבגרים חירשים ידווחו על המידה המועטה ביותר של אינטראקציות מסוג זה. אולם, נמצא כי המתבגרים החירשים דווחו על תמיכה רגשית רבה יותר של הוריהם בתחום הקריירה בהשוואה למתבגרים בעלי השמיעה התקינה.

הממצאים בדבר מידה רבה יותר של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה בקרב המתבגרים החירשים נראים, במבט ראשון, מנוגדים לממצאי מחקרים קודמים על עמדות וציפיות נמוכות יחסית בתחום הקריירה של הורים לילדים חירשים (DeCaro, Mudgett, 1996; DeCaro, & Dowaliby, 2001; Parasnis, DeCaro, & Raman, 2001). אולם, קיומן של אינטראקציות המעודדות פיתוח קריירה במסגרת המשפחתית אינו מעיד בהכרח על עמדות חיוביות יותר כלפי היכולות של אנשים חירשים בתחום זה. ייתכן מאוד שלהורים למתבגרים חירשים ישנן ציפיות נמוכות יחסית בתחום הקריירה מילדיהם. הם עשויים לחשוש שבשל החסך השמיעתי והשליטה הדלה יחסית בשפה המדוברת, ילדיהם עלולים לחוות קשיי קריירה רבים יותר. עקב כך, ייתכן והורים אלו חשים צורך רב יותר לעודד את התפתחות הקריירה של ילדיהם בהשוואה למתבגרים בעלי שמיעה תקינה ובעלי שליטה טובה יחסית בשפה המדוברת.

באופן מעניין, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המתבגרים כבדי השמיעה לקבוצות האחרות במשתני האינטראקציות המשפחתיות בתחום הקריירה. ייתכן וציפיותיהם של הורים למתבגרים כבדי שמיעה היו קרובות יותר לציפיותיהם של הורים למתבגרים שומעים ולכן גם האינטראקציות המשפחתיות היו בהתאם. יחד עם זאת, מדובר בהשערה בלבד, לאור העובדה כי ציפיותיהם של הורים למתבגרים שומעים לא נבדקו במחקר הנוכחי. מומלץ כי מחקרים עתידיים יבחנו את הנושא של ציפיות הורים בתחומי חיים שונים בקרב מתבגרים שומעים, חירשים וכבדי שמיעה.

בניגוד לדיווחי המתבגרים שהשתתפו במחקר, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין דיווחי הורים למתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה באשר למידה שבה התקיימו במשפחותיהם אינטראקציות מכוונות קריירה. כפי שמוצג בנספח 12, בקרב כל הקבוצות דווחה מידה רבה יחסית של אינטראקציות. ממצא זה עשוי לחזק את הטענה שהוצעה קודם לכן בדבר השוני שקיים בין תפיסותיהם של המתבגרים המשתתפים במחקר לבין תפיסות הוריהם. כאמור, ייתכן שלא מדובר בשוני אמיתי. העדר ההבדלים עשוי גם להיות קשור לתופעה של רציה חברתית. ייתכן כי כל ההורים, ללא קשר לסטאטוס השמיעתי של ילדם, רצו להציג את עצמם כמי שמעודדים את התפתחות הקריירה שלו ואולי בשל כך דיווחו על תדירות רבה יחסית של אינטראקציות מכוונות

קריירה. המתבגרים, לעומת זאת, פחות נתונים, במקרה זה, לרציה חברתית ולכן נמצא בדיווחיהם הבדל מובהק. הסבר אפשרי נוסף קשור למספר הקטן יחסית של הורים אשר השיב על השאלונים ביחס למספרם של המתבגרים. ייתכן שמדגם גדול יותר של הורים היה מניב ממצאים מובהקים. כמו כן, נשאלת השאלה האם להורים אשר השיבו על השאלונים מאפיינים ייחודיים כגון נטיה גדולה יותר לשיתוף, נקיטת יוזמה וכד' בהבדל מאלו שלא התנדבו להשתתף במחקר. אם זהו המקרה, הרי שיתכן שמדגם ההורים במחקר הנוכחי אינו מייצג נאמנה את הורים למתבגרים בכלל והורים למתבגרים עם לקויי שמיעה בפרט.

לסיכום, ממצאי המחקר מצביעים על כך כי המשתנה האישי של סטאטוס שמיעתי, כמו גם המשתנה הסביבתי של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה, הינם משתנים משמעותיים להתפתחות המסוגלות העצמית בקריירה ותפיסות העתיד של מתבגרים. בניגוד לכך, המשתנה הסביבתי של ציפיות הורים, כפי שנמדד במחקר הנוכחי, לא נמצא קשור למשתנים אלו. לממצאי המחקר השתמעויות תיאורטיות ופרקטיות. מבחינה תיאורטית, הם תומכים בתיאוריית הקריירה החברתית-קוגניטיבית אשר טענה כי גורמים סביבתיים משפיעים על המסוגלות העצמית בקריירה של צעירים (Lent et al., 1994). הטענה בדבר תרומתם של משתנים אישיים למסוגלות העצמית לא אוששה במחקר זה. כאמור, בעוד שהמשתנה המשפחתי של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה נמצא מובא מובהק של המסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים, המשתנה האישי של סטאטוס שמיעתי לא נמצא ככזה. יחד עם זאת, הממצאים מצביעים על כך כי הן המסוגלות העצמית בקריירה של מתבגרים והן הסטאטוס השמיעתי שלהם עשויים להיות משמעותיים להתפתחות תפיסות העתיד שלהם. מכאן, שהמודל התיאורטי המוצע בדבר תרומתם של משתנים משפחתיים מסויימים להתפתחות המסוגלות עצמית בקריירה ובאשר לקשרים שבין מסוגלות זו לבין תפיסות עתיד בקרב מתבגרים, אושש, לפחות בחלקו, במחקר זה. מבחינה פרקטית, ממצאי המחקר מצביעים על כך שבעת בניה ותכנון של תוכניות התערבות בתחום הקריירה בקרב מתבגרים יש לקחת בחשבון משתנים של סטאטוס שמיעתי ושל המידה שבה קיימות אינטראקציות מכוונות קריירה במסגרת המשפחתית, כיוון שמשתנים אלו נמצאו קשורים לתחושת המסוגלות העצמית בקריירה, ותחושה זו הינה משמעותית ביותר לציפיות הקריירה של הפרט, להחלטותיו ולמטרותיו בתחום ולהתנהגויות הקריירה שלו כגון תכנון וחקירה (Lent et al., 1994, 2000). למעשה, חשיבותן של האינטראקציות המשפחתיות בתחום הקריירה מעיד על הצורך בהתערבויות שתתקיימנה לא רק בקרב המתבגרים עצמם אלא גם עם הוריהם על מנת לעודד ולפתח אינטראקציות מסוג זה.

אחת המסקנות העיקריות שניתן להסיק מן המחקר הנוכחי היא כי בתחום הקריירה, כמו גם בתחומים אחרים (לדוג', Weisel & Richstein, 1990), לא ניתן להתייחס רק לעצם היותו של אדם עם או ללא ליקוי בשמיעה. ההבחנה בתוך קבוצת לקויי השמיעה, דהיינו, בין חירשים לכבדי שמיעה היא משמעותית. כאמור, במחקר זה נמצא כי סטאטוס שמיעתי הינו משמעותי בניבוי חלק מתפיסות העתיד, האינטראקציות המשפחתיות בתחום הקריירה והציפיות המשפחתיות של הורים. כמו כן, בקרב קבוצות בעלות סטאטוס שמיעתי שונה נמצאו קשרים שונים בין המסוגלות העצמית בקריירה לבין תפיסות העתיד וכן בין אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה לבין המסוגלות העצמית בקריירה. אף על פי כן, מרבית המחקרים הקודמים בתחום התייחסו לאוכלוסיית לקויי השמיעה כמקשה אחת (לדוג', Schroedel & Geyer, 2001).

או לאחת מן הקבוצות באופן נפרד (לדוג', Foster & MacLeod, 2004; Punch et al., 2006). חשוב, אם כן, שמחקרים עתידיים הבוחנים אוכלוסיה עם לקויי שמיעה ישכילו לעשות הבחנה זו אם ברצונם לתת תמונה מקיפה של הנעשה בקרב אוכלוסייה זו.

שאלה מרכזית שעולה בעקבות ממצאי המחקר היא – מדוע נמצאו הבדלים בין קבוצות בעלות סטאטוס שמיעתי שונה במשתנים שונים של התפתחות קריירה? במחקר הנוכחי ההבחנה בין חירשים לכבדי שמיעה נעשתה על סמך שיטת התקשורת העיקרית של המתבגרים וגם ההסברים שניתנו להבדלים השונים שנמצאו נשענו ברובם על היבטים של תקשורת. אולם, קיימים הבדלים נוספים בין קבוצות אלו (Byrne, 1998; Weisel & Richstein, 1990). אחד ההבדלים הללו מקורו בהיבט בסיסי יותר של האישיות – הזהות העצמית. כפי שכבר צויין, בעוד שלחירשים ישנה תחושת קהילתיות וזהות חירשת מגובשת, כבדי השמיעה אינם מזדהים כקבוצת מיעוט ואינם יוצרים קהילה הניתנת לזיהוי. עם זאת, עבור מתבגרים כבדי שמיעה פיתוח הזהות העצמית עשוי להיות קשה יותר לעומת עמיתיהם השומעים, לאור הצורך בהתמודדות עם השפעת הירידה בשמיעה על מגוון היבטי חיים (Israelite et al., 2002). חוקרים שונים עסקו בנושא הזהות העצמית ובקשר שלה עם התפתחות קריירה (לדוג', Benwell & Stokoe, 2006). על מנת שניתן יהיה לבסס את הטענה בדבר זהויות שונות בקרב קבוצות בעלות סטאטוס שמיעתי ותקשורתי שונים, יש צורך במחקרים שיבחנו באופן ישיר סוגיה זו.

לאור ההבדלים שנמצאו במחקר הנוכחי בין מתבגרים בעלי סטאטוס שמיעתי שונה, נראה כי תוכניות התערבות בתחום הקריירה עבור צעירים עם לקויי שמיעה צריכות לקחת בחשבון לא רק את ההשפעה האפשרית של לקויי השמיעה עצמו על התפתחות הקריירה של המשתתפים, אלא גם את דפוס התקשורת העיקרי שלהם (השפה המדוברת או שפת סימנים / שפה מדוברת המלווה בסימנים). בנוסף, ממצאי המחקר מצביעים על כך כי יש מקום להתייחס גם למשתנים אחרים כמו מגדר, אשר קשורים גם הם לזהות העצמית של אותם צעירים.

תרומתו של המחקר הנוכחי הינה במספר מישורים – ההמשגתי, התיאורטי והמחקרי. מבחינה המשגתית, רוב המחקרים שעסקו בתפיסות עתיד של מתבגרים התייחסו לעתיד באופן רחב, תוך התייחסות לתחומי חיים שונים, כגון המחקרים על אוריינטציית עתיד (Seginer, 2000; Nurmi, 1991), או להיבטים ספציפיים של עתיד בתחום הקריירה כגון קבלת החלטות קריירה (Gati et al., 1996; Furlonger, 1998) וציפיות לשילוב בין תפקידי עבודה ומשפחה (Cinamon, 2006). המחקר הנוכחי מציע מחד גיסא המשגה של תפיסות עתיד הממוקדת בתחום הקריירה ומאידך גיסא תפיסה שהינה אינטגרטיבית יותר ועוסקת במכלול של היבטים הקשורים לאוריינטציית עתיד, קבלת החלטות קריירה וציפיות לשילוב בין עבודה ומשפחה מתוך הנחה כי משתנים אלה משלבים היבטים מרכזיים בתפיסת הקריירה העתידית. באופן זה, תפיסות העתיד בתחום הקריירה מקבלות התייחסות מקיפה יותר הכוללת את התכנים הנכללים בתפיסות אלו, את האופן שבו הן באות לידי ביטוי, את האמונות המלוות את התהליך ואת הרגשות (מידת הלחץ) המעורבים בו.

תרומה המשגתית נוספת של מחקר זה, הנשענת על גישתם של צינמון וריץ' (2004), היא העובדה כי המונח "קריירה" קיבל התייחסות לא רק בהקשר לעולם העבודה אלא גם בהתייחס למשפחה, מתוך ראיית החשיבות של בחינה והתייחסות תיאורטית ופרקטית למספר תפקידי חיים בו-זמנית. למעשה, לא זו בלבד ששני התחומים, עבודה ומשפחה, נבחנו במקביל, אלא שגם

הקשרים שביניהם, כגון התמודדות עם קונפליקט עתידי בין השניים, היו במוקד של מחקר זה. גישה זה נתמכת על ידי מחקרים שהראו כי תוכניות הקריירה של צעירים רבים בעולם המערבי כוללות השתתפות פעילה הן בתפקיד התעסוקתי והן בתפקיד המשפחתי (Kerpelman & Schvaneveldt, 1999; Peake & Harris, 2002).

מבחינה תיאורטית, אחת התרומות המרכזיות של המחקר הנוכחי היא בכך שהוא משלב את תיאוריית הקריירה החברתית-קוגניטיבית בהסבר התפתחות תפיסות העתיד בתחום הקריירה. ספציפית, הוא מציע כי הגורם האישי של סטאטוס שמיעתי והגורם המשפחתי של אינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה תורמים לתפיסות העתיד של מתבגרים: הסטאטוס השמיעתי – ככל הנראה, באופן ישיר – והאינטראקציות המשפחתיות – באמצעות המשתנה המתווך של מסוגלות עצמית בקריירה. ממצאי המחקר מצביעים, למעשה, על כך כי חקר תפיסות העתיד אינו יכול להיעשות במנותק ממשתנים אישיים ומשפחתיים של הפרט. יש לזכור כי מדובר במחקר ראשון מסוג זה וכי על מנת להגיע למסקנות ברורות יותר, יש לבחון משתנים נוספים שעשויים להיות קשורים לתפיסות העתיד כגון סוגי מסוגלויות נוספים בתחום הקריירה וצרכים מיוחדים נוספים כמו נכויות פיסיות ולקויות למידה.

תרומתו המחקרית העיקרית של מחקר הינה מעצם הבחינה של קבוצה בעלת מאפיינים ייחודיים – מתבגרים עם לקויות שמיעה. מרבית המחקרים שבחנו את התפתחות הקריירה ותוכניות העתיד של מתבגרים ואת תרומת המשפחה לכך (לדוג', Hargrove, Wall et al., 1999; et al., 2005) התמקדו במתבגרים בעלי התפתחות תקינה ופחות עסקו במתבגרים בעלי צרכים מיוחדים. מתבגרים עם לקויות שמיעה הנם אוכלוסייה שהתפתחות הקריירה שלה עלולה להיות בסיכון, לאור הקשיים התקשורתיים (Luey, Glass, & Elliot, 1995), החברתיים (לדוג', Most, 1994) והתעסוקתיים (לדוג', Schildroth et al., 1991) שהיא נוטה לחוות ולכן ישנה חשיבות רבה בחקירתה. הבנה טובה של אוכלוסייה זו בתחום הקריירה תסייע בפיתוח מענה הולם אשר יוכל לקדמה ולאפשר לה שילוב מיטבי בשוק העבודה.

על אף תרומתו של המחקר להבנת הקשרים שבין משתנים משפחתיים ומשתנים אישיים הקשורים לסטאטוס השמיעתי, לבין משתנים הקשורים להתפתחות הקריירה של מתבגרים, הוא אינו חף מחסרונות. ראשית, איסוף הנתונים מההורים והתלמידים כבדי השמיעה דרך המוסדות החינוכיים התגלה כבעייתי. כאמור, בעוד ש-191 תלמידים השיבו על שאלוני המחקר, פחות ממחצית משאלוני ההורים הוחזרו מלאים. כמו כן, מתוך 65 בתי-ספר מן החינוך הכללי ש אליהם נשלחו שאלונים עבור תלמידים כבדי שמיעה, רק 30 הפיצו לתלמידיהם ודאגו לשלחם בחזרה לעורכת המחקר. עקב כך, נשאלת השאלה האם להורים אשר השיבו על השאלונים, כמו גם לבתי-הספר אשר הסכימו להפיץ את השאלונים לתלמידיהם, ישנם מאפיינים ייחודיים כגון מיצב סוציו-אקונומי מסויים או נטיה גדולה יותר לשיתוף ולנקיטת יוזמה. בשל סיבות אלו, ייתכן שמדגם ההורים ומדגם כבדי השמיעה במחקר הנוכחי איננו מדגם מייצג, ולכן יש צורך בהתייחסות זהירה לממצאים, בעיקר בכל הקשור לשני מדגמים אלו.

לאור האמור לעיל, מומלץ שבמחקרים עתידיים המודדים עמדות של הורים יעשה ניסיון להגיע ישירות אליהם ללא תיווך של מסגרות חינוכיות. ייתכן שבדרך זו מספר המשיבים יעלה, באשר לאיתור תלמידים כבדי שמיעה שלא במסגרת הבית-ספרית – הבעיה היא סבוכה יותר, לאור הדרישה בשמירה על אנונימיות ובשל העובדה כי הם פזורים במספר נרחב של בתי-ספר. ייתכן שלצורך איסוף נתונים מאוכלוסייה בעלת פיזור כה נרחב ועל מנת להגיע לכמה שיותר

משתתפים, יש צורך בעבודה משותפת של מספר חוקרים יחד, ולא של חוקרת אחת, כפי שנעשה במחקר הנוכחי.

חסרונות נוספים של המחקר קשורים לכלים שבהם נעשה שימוש במחקר הנוכחי. ראשית, ציפיות הורים נמדדו במחקר זה באמצעות הבקשה להתייחס לאנשים חירשים באופן כללי ולא באופן ישיר למתבגרים עצמם. לפיכך, הממצאים עלולים לשקף את עמדותיהם של ההורים כלפי כלל אוכלוסיית החירשים, אך לא בהכרח כלפי ילדיהם הפרטיים. הסיבה לשימוש בהתייחסות כללית נבעה מן הרצון למנוע נטיה של רציה חברתית, אולם מאידך ייתכן שהיא פגמה בתקיפות הממצאים. השאלה באשר האם נכון לבקש התייחסות כללית כלפי אנשים חירשים או שמא לבחור בדרך ישירה יותר הינה סוגיה שיש לתת עליה את הדעת במחקרי המשך. שנית, לא בוצע איסוף מידע באשר לתוכניות הקיימות במסגרות החינוכיות השונות בתחום הקריירה וההכנה למעבר לעולם העבודה. קיומן (או העדרן) של תוכניות מסוג זה, כמו גם טיבן ומאפייניהן עשויים להיות משתנים המשמעותיים אשר יש בכוחם להסביר ולהבהיר חלק מן הממצאים.

אחד הממצאים המעניינים במחקר זה היה השוני בתפיסות שנמצא בין דיווחי הורים לדיווחי ילדיהם באשר לקשרים שבין אינטראקציות משפחתיות בתחום הקריירה לבין משתנים נוספים במחקר. במחקר הנוכחי הוצע הסבר שמקורו בכלי המחקר. עם זאת, כיוון שמדובר בהצעה בלבד, נראה כי יש צורך בבחינה מעמיקה של סוגיה זו. נושא נוסף שלא ניתן עליו מענה היה הנושא של המשתנים הקשורים לציפיות הורים לגבי עתידם התעסוקתי והמשפחתי של המתבגרים לקויי השמיעה. כאמור, במחקר זה לא נמצאו משתנים שהינם קשורים לציפיות מסוג זה. לאור העובדה שלהורים יש מקום חשוב בהתפתחות הקריירה של ילדיהם (לדוג', Ketterson & Blustein, 1997; Wall et al., 1999; Keller & Whiston, 2004), ומתוך תפיסת תחום הקריירה כמורכב מתפקידי חיים שונים, כולל התחום המשפחתי, מומלץ שמחקרים עתידיים יבחנו בצורה מעמיקה יותר את תרומתם של משתנים שונים כמו מוצא אתני ורקע תרבותי לציפיותיהם המשפחתיות של הורים לילדים עם ליקויי שמיעה.

5. ביבליוגרפיה

- גאלי-צינמון, ר. ג. וריץ', י. (2004). עבודה ומשפחה: הכנת מתבגרים לשילוב בין תפקודי החיים. מתוך: ר. אלרעד וא. וקלינגמן (עורכים), *יעץ בבית ספר בחברה משתנה*. תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל-אביב.
- ויזל, א. (1995). האם יש בגן עדן מלאכים שיודעים שפת סימנים? בתוך: ד. חן (עורך), *החינוך לקראת המאה ה-21*. תל-אביב: רמות.
- זנדברג, ש., ושטרן, ה. (2005). *חינוך ילדים עם לקות בשמיעה – יעדים והגשמה*. www.tzafonet.org.il/kehil/shemanet
- טל, א. (2007). תפיסת יחסי עבודה-משפחה בזיקה לייחוס חשיבות לתפקידי חיים ותחושת קוהרנטיות בקרב נוער בסיכון. עבודה לקראת התואר "מוסמך למדעי הרוח", אוניברסיטת תל-אביב.
- סלע, י. וויזל, א. (1992). *קהילת החרשים בישראל*. תל-אביב: משרד העבודה והרווחה, הביטוח הלאומי, הגיונט בישראל.
- פלאוט, א. (2007). *מה נשתנה? ההיסטוריה של מסגרות החינוך לתלמידים עם ליקוי בשמיעה בישראל 1932-2005*. תל-אביב: מכון מופ"ת.
- קראוס ו., והרטמן מ. (1994). שינוי ביוקרת המקצועות בישראל בשנים 1974-1989. *מגמות, ל"ו*, 87-78.
- רוסו-נצר, פ. (2007). *ייחוס חשיבות לתפקידי חיים, תפיסת יחסי עבודה-משפחה ומסוגלות עצמית בתוכניות העתיד של בני-נוער בסיכון*. עבודה לקראת התואר "מוסמך למדעי הרוח", אוניברסיטת תל-אביב.
- Adi-Bensaid, L., Michael, R., Most, T., & Cinamon, R. G. Parental and spouse self-efficacies of deaf and hard of hearing young adults and their relations to speech intelligibility. Submitted to *Volta Review*.
- Alliman-Brisset, A. E., Turner, S. L., & Skovholt, T. M. (2004). Parent support and African American adolescents' career self-efficacy. *Professional School Counseling*, 7, 124-132.
- Allen, T. D., Herst, D. E., Bruck, C. S., & Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5, 278-308.
- Allen, T. E., Rawlings, B. W., & Schildroth, N. N. (1989). *Deaf students and the school-to-work transition*. Baltimore: Brokkes.
- Arkansas Rehabilitation Services RT-31 20th Summative Report. (2002). University of Arkansas, Rehabilitation Research and Training Center for Persons who are Deaf or Hard of Hearing. Retrieved 02/05/07, from www.uark.edu/depts/rehabres/center.html.

- Almagor, M. (1991). The relationship among father's physical disability, agreement regarding marital satisfaction, and perception of children's emotional state. *Rehabilitation Psychology, 36*, 241-354.
- Anderson, M. L., & Leigh, I. W. (2011). Intimate partner violence against deaf female college students. *Violence Against Women, 17*, 822-834.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*, 469-480.
- Astin, H. S. (1984). The meaning of work in women's lives: A sociopsychological model of career choice and work behavior. *Counseling Psychologist, 12*, 117-126.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: H. W. Freeman and Company.
- Bandura, A., Barbarenelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. *Child Development, 67*, 1206-1222.
- Barnett, R. C., Gareis, K. C., James, J. B., & Steele, J. (2003). Planning ahead: College seniors' concerns about career-marriage conflict. *Journal of Vocational Behavior, 62*, 305-319.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. In W. Damon (Ed.), *Child development today and tomorrow* (pp. 349-378). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Bellavia, G., & Frone, M. R. (2005). Work-family conflict. In J. Barling E. K. Kelloway, & M. R. Frone (Eds.), *Handbook of work stress* (pp. 113-147).
- Benwell, B., & Stokoe, E. (2006). *Discourse and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Blustein, D.L. (1997). A context-rich perspective of career exploration across the life-roles. *The Career Development Quarterly, 45*, 260-274.
- Blustein, D. L. (2001). Extending the research of vocational psychology: Towards an inclusive and integrative psychology of working. *Journal of Vocational Behavior, 59*, 171-182.
- Bonds, B. G. (2003). School-to-work-experiences: Curriculum as a bridge. *American Annals of the Deaf, 148*, 38-48.

- Bright, J. E. H., Pryor, R. G. L., & Harpham, L. (2005). The role of chance events in career decision making. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 561-576.
- Bright, J. E. H., Pryor, R. G. L., Wilkenfeld, S., & Earl, J. (2005). The role of social context and serendipitous events in career decision making. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 5, 19-36.
- Buck, F. M. & Hohmann, G. W. (1983). Parental disability and children's adjustment. In E. L. Backer & C. L. Vash (Eds.), *Annual review of rehabilitation* (vol. 3) (pp. 203-241). New York: Springer Publishing Co.
- Bullis, M., Bull, B., Freeburg, J., & Sendelbaugh, J. (1990). Education and community integration experiences of deaf adolescents and young adults. In R. Gaylord-Ross (Ed.), *Issues and research in special education* (Vol. 1, pp. 297-354). New York: Teachers College Press.
- Bullis, M., Davis, C., Bull, B., & Johnson, B. (1997). Expectations versus realities: Examination of the transition plans and experiences of adolescents who are deaf and adolescents who are hearing. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 40, 251-264.
- Byrne, M. R. (1998). Diversity within the deaf or hard of hearing population: Wisdom from seeing the whole. *Early Child Development and Care*, 147, 55-70.
- Calderon, R., & Greenberg, M. (2003). Social and emotional development of deaf children: Family, school, and program effects. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds.), *Oxford handbook of deaf studies, language, and education* (pp. 177-189). New York: Oxford University Press.
- Capella, M. E. (2003). Comparing the occupational status of vocational rehabilitation consumers who are deaf or hard of hearing to the general labor force. *Journal of American Deafness and Rehabilitation*, 36, 1-21.
- Capara, G. V., Regalia, C., Scabini, E., Barbaranelli, C., & Bandura, A. (2004). Assessment of filial, parental, marital, and collective family efficacy beliefs. *European Journal of Psychological Assessment*, 20, 247-261.
- Carvajal, S. C., Evans, R. I., Nash, S. G., & Getz, J. G. (2002). Global positive expectation of the self and adolescents' substance use avoidance: Testing a social influence mediation model. *Journal of Personality*, 70, 421-442.
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A. M., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on

- evaluations of positive youth development programs. *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, 591, 98-124.
- Cinamon, R. G. (2006). Anticipated work-family conflict: Effects of gender, self-efficacy, and family background. *Career Development Quarterly*, 54, 202-215.
- Cinamon, R. G. (2010). Anticipated work-family conflict: Effects of role salience and self-efficacy. *British Journal of Guidance and Counseling*, 38, 83-99.
- Cinamon, R. G., & Hason, I. (2009). Facing the future: Barriers and resources in work and family plans of at-risk Israeli youth. *Youth and Society*, 40, 502-525.
- Cinamon, R. G., Most, T., & Michael, R. (2008). Role salience and anticipated work-family relations among hearing and hearing impaired young adults. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 13, 351-361.
- Cinamon, R.G., & Rich, Y. (2002). Gender differences in attribution of importance to life roles: Implications for the work-family conflict. *Sex Roles*, 47, 531-541.
- Cinamon, R. G., & Rich, Y. (in press). Work and family plans among at-risk Israeli adolescents: A mixed method study. *Journal of Career Development*.
- Constantine, M. G., Wallace, B. C., & Kindaichi, M. M. (2005). Examining contextual factors in the career decision status of African American adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13, 307-319.
- Coyne, J. C. & Whiffen, V. E. (1995). Issues in personality as diathesis for depression: The case of sociotropy-dependency and autonomy-self-criticism. *Psychological Bulletin*, 118, 358-378.
- Creed, P. A., Conlon, E. G., & Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). Career barriers and reading ability as correlates of career aspirations and expectations of parents and their children. *Journal of Vocational Behavior*, 70, 242-258.
- Damaske, S. (2011). A “major career woman”? How women develop early expectations about work. *Gender and Society*, 25, 409-430.
- DeCaro, J. J., Dowaliby, F. J., & Maruggi, E. A. (1983). A cross-cultural examination of parents’ and teachers’ expectations for deaf youth regarding careers. *British Journal of Educational Psychology*, 53, 358-363.
- DeCaro, J. J., Mudgett-DeCaro, P. A., & Dowaliby, F. J. (2001). Attitudes toward occupations for deaf youth in Sweden. *American Annals of the Deaf*, 146, 51-59.

- DeGoedge, I. H. A., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 75-88.
- Eagle, B., Miles, E., & Icenogle, M. (1997). Interrole conflicts and the permeability of work and family domains: Are there gender differences? *Journal of Vocational Behavior*, 50, 168-184.
- El-Khiami, A. (1990). In step with the future: Occupational changes of hearing-impaired youth over the past decade. In G. B. Anderson & D. Watson (Eds.), *Habilitation and rehabilitation of hearing impaired adolescent in the mainstream* (pp.285-301). Little Rock: University of Arkansas, Rehabilitation Research and Training Center for Persons who are Deaf or Hard of Hearing.
- Elliot, T. R., Herrick, S. M., & Witty, T. E. (1992). Problem-solving appraisal and the effects of social support among college students and persons with physical disabilities. *Journal of Counseling Psychology*, 39, 219-226.
- Elliot, T. R., MacNair, R. R., Yoder, B., & Bryne, C. A. (1991). Interpersonal behavior moderates "kindness norm" effects on cognitive and affective reaction to physical disability. *Rehabilitation Psychology*, 36, 57-66.
- English, K. M. (1997). *Self-advocacy for students who are deaf or hard of hearing*. Austin, TX: Pro-ed.
- Erikson, E. H. (1988). Youth: Fidelity and diversity. *Daedalus*, 117, 1-24.
- Erikson, E. (1963). *Childhood and society*. New York: W.W. Norton and Company.
- Farrugia, D. I. (1982). Deaf high school students' vocational interests and attitudes. *American Annals of the Deaf*, 127, 753-762.
- Fazel, M. Z., & Gray, R. F. (2007). Patient employment status and satisfaction following cochlear implantation. *Cochlear Implant International*, 8, 87-91.
- Felsman, D. E. & Blustein, D. L. (1999). The role of peer relatedness in late adolescent career development. *Journal of Vocational Behavior*, 54, 279-295.
- Ferrari, M. & Sussman, M. B. (1987). (Eds.), *Childhood disability and family systems*. New York: Haworth Press.
- Finkenauer, C., Frijns, T., Engels, R. C. M. E., & Kerkhof, P. (2005). Perceiving concealment in relationships between parents and adolescents: Links with parental behavior. *Personal Relationships*, 12, 387-406.
- Fitzsimmon, G., & Butson, S. (1986). Vocational knowledge testing of a deaf and hard of hearing population. *Canadian Journal of Counseling*, 20, 104-113.

- Flum, H., & Blustein, D. L. (2000). Reinvigorating the study of vocational exploration: A framework for research. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 380-404.
- Fouad, N. A., Smith, P. L., & Enochs, L. (1997). Reliability and validity evidence for the Middle School Self-Efficacy Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 30, 17-31.
- Foster, S., & Macleod, J. (2003). Deaf people at work: Assessment of communication among deaf and hearing persons in work settings. *International Journal of Audiology*, 42, S128-S139.
- Foster, S., & MacLeod, J. (2004). The role of mentoring relationships in the career development of successful deaf persons. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9, 442-458.
- Frone, M. F. (2003). Work-family balance. In J. C. Quick and L. E. Tetrick (Eds.) *Handbook of Occupational Health Psychology* (pp. 143-162). Washington: APA.
- Furlonger, B. (1998). An investigation of the career development of high school adolescents with hearing impairments in New Zealand. *American Annals of the Deaf*, 143, 268-276.
- Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision-making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510-526.
- Gati, I., Osipow, S. H., & Fassa, N. (1994). The scale structure of multi-scale measures: Application of the split-scale method to the task-specific occupational self-efficacy scale and the career decision-making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment*, 2, 384-397.
- Germeijs, V., & Verschuren, V. (2006). High school students' career decision-making process: A longitudinal study of one choice. *Journal of Vocational Behavior*, 68, 189-204.
- Gibson, D. E. & Lawrence, B. S. (2010). Women's and men's career referents: How gender composition and comparison level shape career expectations. *Organization Science*, 21, 1159-1175.
- Gomez, M. J., Fassinger, R. E., Prosser, J., Cooke K., Mejia, B., & Luna, J. (2001). Voces abriendo caminos [Voices forging path]: A qualitative study of the career

- development of Notable Latinas. *Journal of Counseling Psychology*, 48, 286-300.
- Greenberg, M. T., & Kusche, C. A. (1993). *Promoting social and emotional development in deaf children: The PATHS Project*. Seattle: University of Washington Press.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Source of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10, 76-88.
- Grotevant, H. D., & Cooper, C. R. (1987). The role of family experience in career exploration: A life-span perspective. In P. B. Baltes, D. L. Featherman, & R. M. Lerner (Eds.), *Life-span development and behavior* (pp.231-258). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Grzywacz, J. G., & Butler, A. B. (2005). The impact of job characteristics on work-to-family facilitation: Testing a theory and distinguishing a construct. *Journal of Occupational Health Psychology*, 10, 97-109.
- Grzywacz, J. G., & Marks, N. F. (2000). Family, work, work-family spillover, and problem drinking during midlife. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 336-348.
- Gushue, G. V., Clarke, C. P., Pantzer, K. M., & Scanlan, K. R. L. (2006). Self-efficacy, perceptions of barriers, vocational identity, and the career exploration behavior Latino/a high school students. *The Career Development Quarterly*, 54, 307-317.
- Gushue, G. V., Scanlan, K. R. L., Pantzer, K. M., & Clarke, C. P. (2006). The relationship of career decision-making self-efficacy, vocational identity, and career exploration behavior in African American high school students. *Journal of Career Development*, 33, 19-28.
- Gushue, G. V. & Whitson, M. L. (2006). The relationship of ethnic identity and gender role attitudes to the development of career choice goals among black and latina girls. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 379-385.
- Gysbers, N. C., Multon, K. D., Lapan, R. T., & Lukin, L. (1992). *Missouri Comprehensive Guidance Survey*. Jefferson City, MO: Missouri Department of Elementary and Secondary Education.

- Hargove, B. K., Inman, A. G., & Crane, R. L. (2005). Family interaction patterns, career planning attitudes, and vocational identity of high school adolescents. *Journal of Career Development, 31*, 263-278.
- Harter, S. (2012). *The construction of the self: Developmental and sociocultural foundations* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Holland, J. L. (1985). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Hurwitz, T. A., Weisel, A., Parasnis, L., DeCaro, J. J., & Savir, H. (1997). Attitudes of deaf and hearing adults in Israel toward deaf people's career suitability. *Journal of American Deafness and Rehabilitation, 31*, 23-31.
- Israelite, N., Ower, J., & Goldstein, G. (2002). Hard-of-hearing adolescents and identity construction: Influences of school experiences, peers, and teachers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 7*, 134-148.
- Johnson, V., A. (1993). Factors impacting the job retention and advancement of workers who are deaf. *The Volta Review, 95*, 341-354.
- Keller, R. K., & Whiston, S. C. (2004). The influence of the family of origin on career development: A review and analysis. *The Counseling Psychologist, 32*, 493-568.
- Keller, B. K., & Whiston, S. C. (2008). The role of parental influences on young adolescents' career development. *Journal of Career Assessment, 16*, 198-217.
- Kerpelman, J. L., Eryigit, S., & Stephens, C. J. (2007). African American adolescents' future education orientation: Associations with self-efficacy, ethnic identity, and perceived parental support. *Journal of Youth and Adolescence, 37*, 997-1008.
- Kerpelman, J. L., & Schvaneveldt, P. L. (1999). Young adults' anticipated identity importance of career, marital, and parental roles: Comparisons of men and women with different role balance orientation. *Sex Roles, 42*, 189-217.
- Ketterson, T.U. & Blustein, D.L. (1997). Attachment relationships and the career exploration process. *Career Development Quarterly, 46*, 167-178.
- King, S. (1990a). Background and family variables in a causal model of career maturity for hearing-impaired adolescents. *The Career Development Quarterly, 38*, 240-260.

- King, S. (1990b). Comparing two casual models of career maturity for hearing impaired adolescents. *American Annals of the Deaf*, 135, 43-49.
- King, S. (1992). The career development of young people with hearing impairments. In T. N. Kluwin, D. F. Moores, & M. G. Gaustad (Eds.), *Toward effective public school programs for deaf students* (pp. 217-237). New York: Teacher College Press.
- Kracke, B. (1997). Parental behaviors and adolescents' career exploration. *Career Development Quarterly*, 45, 341-350.
- Lapan, R. T., Hinkelman, J. M., Adams, A., & Turner, S. (1999). Understanding rural adolescents' interests, values, and efficacy expectations. *Journal of Career Development*, 26, 107-124.
- Laroche, C., Garcia, L. J., & Barrett, J. (2000). Perceptions by persons with hearing impairment, audiologists, and employers of the obstacles to work integration. *Journal of the Academy of Rehabilitation Audiology*, 33, 63-90.
- Laszlo, C. (1994). Is there a hard-of-hearing identity? *Journal of Speech Language Pathology and Audiology*, 18, 248-252.
- Leigh, I. W., Brice, P. J., & Meadow-Orlans, K. (2004). Attachment in deaf mothers and their children. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9, 176-188.
- Lent, R.W., Brown, S.D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.
- Lent, R.W., Brown, S.D., & Hackett, G. (2000). Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 36-49.
- Leyser, Y., & Abrams, P. D. (1982). Teacher attitudes toward normal and exceptional groups. *The Journal of Psychology*, 110, 227-238.
- Lopez, F., & Andrews, S. (1987). Career indecision: A family systems perspective. *Journal of Counseling and Development*, 65, 304-307.
- Luckner, J. L. (2002). *Facilitating the transition of students who are deaf or hard of hearing*. Austin, TX: Pro-ed.
- Luckner, J. (2010). Preparing teachers of students who are deaf or hard of hearing. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds.), *The Oxford handbook of deaf studies, language, and education*, Vol. 2 (pp. 41-56). Oxford: University Press.

- Luey, H. S., Glass, L., & Elliot, H. (1995). Hard-of-hearing or deaf: Issues of ears, language, culture, and identity. *Social Work, 40*, 177-181.
- Luft, P. (2000). Communication barriers for deaf employees: Needs assessment and problem-solving strategies. *Work, 14*, 51-59.
- Lundgren, L. & Barnett, R. C. (2000). Reduced-hours careers in medicine: A strategy for the professional community and the family. *Community, Work & Family, 3*, 65-79.
- MacLeod-Gallinger, J. (1992). Employment attainments of deaf adults one and ten years after graduation from high school. *Journal of the American Deafness and Rehabilitation Association, 25*, 1-10.
- Malmberg, L-E. (1996). How do Finish students prepare for their future in three school types? The relation between content of plans, information gathering and self-evaluations. *British Journal of Educational Psychology, 66*, 457-469.
- Malmberg, L-E, Ehrman, J., & Lithén, T. (2005). Adolescents' and parents' future beliefs. *Journal of Adolescence, 28*, 709-723.
- Marschark, M., Rhoten, C., & Fabich, M. (2007). Effects of cochlear implants on children's reading and academic achievement. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 12*, 269-282.
- Marschark, M., & Wauters, L. (2008). Language comprehension and learning by deaf students. In M. Marschark & P. C. Hause (Eds.), *Deaf cognition: Foundations and outcomes* (pp. 309-350). New York: Oxford University Press.
- Mayberry, R. I., Locke, E., & Kazmi, H. (2002). Linguistic ability and early language exposure. *Nature, 417*, 38.
- McHugh, D. (1975). A review of deaf people in terms of Super's theory of vocational development. *Journal of Rehabilitation of the Deaf, 9*, 1-10.
- Meadow-Orlans, K. P. (1996). Socialization of deaf children and youths. In P. C. Higgins & J. E. Nash (Eds.), *Understanding deafness socially: Continuities in research and theory* (2nd ed., pp. 71-95). Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Michael, R., Most, T., & Cinamon, R. G. (2011a). How do Israeli youth explore their future? Paper presented at the APA Annual Convention, Washington, DC, August 2011.
- Michael, R., Most, T., & Cinamon, R. G. (2011b). Self-efficacy in the management of anticipated work-family conflict as a resilience factor among young deaf adults.

- In D. H. Zand and K. J. Pierce (Eds.). *Resilience in Deaf Children: Adaptation through Emerging Adulthood*. New York: Springer.
- Most, T. (1994). Production of emotions by hearing-impaired and normal-hearing children. *Scandinavian Audiology*, 23, 147-151.
- Most, T., Weisel, A., & Cinamon, R. G. (2008). Is speech intelligibility of deaf and hard of hearing people a barrier for occupational competence? *Journal of the American Deafness and Rehabilitation Association*, 42, 7-23.
- Mutua, N. K., & Elhoweris, H. (2002). Parents' expectations about the postschool outcomes of children with hearing disabilities. *Exceptionality*, 10, 189-201.
- Nauta, M. M., Epperson, D. L., & Kahn, J. H. (1998). A multiple-group analysis of predictors of higher level career aspiration among women in mathematics, science, and engineering majors. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 483-496.
- Niles, S., & Her, E. L. (1989). Using secondary school behaviors to predict career behaviors in young adulthood: Does "success breed success"? *Career Development Quarterly*, 37, 345-354.
- Nurmi, J-E. (1989). Planning, motivation and evaluation in orientation to the future: A latent structure analysis. *Scandinavian Journal of Psychology*, 30, 64-71.
- Nurmi, J-E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future-orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59.
- Nurmi, J-E. (1993). Adolescent development in an age-graded context: The role of personal beliefs, goals and strategies in the tackling of developmental tasks and standards. *International Journal of Behavioral Development*, 16, 169-189.
- Nurmi, J-E. (2005). Thinking about and acting upon the future: Development of future orientation across the life span. In A. Stratham & J. Joireman (Eds.), *Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application* (pp. 31-57). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Nurmi, J-E., Poole, M. E., & Seginer, R. (1995). Tracks and transitions – A comparison of adolescent future-oriented goals, explorations, and commitments in Australia, Israel, and Finland. *International Journal of Psychology*, 30, 355-375.

- O'Brien, K. M., Friedman, S. M., Tipton, L. C., & Linn, S. G. (2000). Attachment, separation, and women's vocational development: A longitudinal analysis. *Journal of Counseling Psychology, 47*, 301-315.
- Olkin, R., Abrams, K., Preston, P., & Kirshbaum, M. (2006). Comparison of parents with and without disabilities raising teens: Information from the NHIS and two national surveys. *Rehabilitation Psychology, 51*, 43-49.
- Osipow, S. H., & Fitzgerald, L. F. (1996). *Theories of career development* (4th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Padgham, J. J., & Blyth, D. A. (1991). Dating during adolescence. In R. M. Lerner, A. C. Petersen, & J. Brooks-Gunn (Eds.), *Encyclopedia of adolescence* (pp. 196-198). New York: Garland.
- Parasnis, I., DeCaro, J. J., & Raman, M. L. (1996). Attitudes of teachers and parents in India toward career choice for deaf and hearing people. *American Annals of the Deaf, 141*, 303-308.
- Parasnis, I., Samar, V., & Mandke, K. (1996). Deaf adults' attitudes toward career choices for deaf and hearing people in India. *American Annals of the Deaf, 141*, 333-339.
- Patton, W. (2000). The nexus between vocational education and career education in schools. *The Career Development Quarterly, 49*, 336-351.
- Peake, A., & Harris, K. L. (2002). Young adults' attitude toward multiple role planning: The influence of gender, career traditionality, and marriage plans. *Journal of Vocational Behavior, 60*, 405-421.
- Pearson, S. M., & Bieschke, K. J. (2001). Succeeding against the odds: An examination of familial influences on the career development of professional African American women. *Journal of Counseling Psychology, 48*, 301-309.
- Penick, N.I. & Jepsen, D.A (1992). Family functioning and adolescent career development. *Journal of Counseling Psychology, 40*, 208-222.
- Pimentel, A. T. (1978). Some implications of deafness on family life. In L. von der Lieth (Ed.), *Life in families with deaf members, Proceedings of the Fifth World Conference on Deafness* (pp. 159-161). Copenhagen, Denmark: National Federation of the Deaf in Denmark.
- Polat, F., Kalambouka, A., Boyle, B. (2004). After secondary school, what? The transition of deaf young people from school to independent living. *Deafness and Education International, 6*, 1-19.

- Pulkkinen, L. (1990). Home atmosphere and adolescent future orientation. *European Journal of Psychology of Education*, 5, 33-43.
- Punch, R., Hyde, M., & Creed, P.A. (2004). Issues in the school-to-work transition of hard of hearing adolescents. *American Annals of the Deaf*, 149, 28-38.
- Punch, R., Creed, P.A., & Hyde, M. (2005). Predicting career development in hard-of-hearing adolescents in Australia. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10, 146-160.
- Punch, R., Creed, P.A., & Hyde, M. B. (2006). Career barriers perceived by hard-of-hearing adolescents: Implications for practice from a mixed-method study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11, 224-237.
- Punch, R., Hyde, M., & Power, D. (2007). Career and workplace experiences of Australian university graduates who are deaf or hard of hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 12, 504-517.
- Rainey, L.M. & Borders, L.D. (1997). Influential factors in career orientation and career aspiration of early adolescent girls. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 160-172.
- Read, B. K. (1994). Motivational factors in technical college women's selection of nontraditional careers. *Journal of Career Development*, 20, 239-258.
- Rice, D. N. (1984). Relationships: Marriage and family life of hearing-impaired people living in the mainstream. *Volta Review*, 86, 17-27.
- Roe, A. (1956). *The psychology of occupations*. New York: Wiley.
- Roe, A. (1957). Early determinants of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4, 212-217.
- Rowland, K. D. (2004). Career decision-making skills of high school students in the Bahamas. *Journal of Career Development*, 31, 1-13.
- Ryan, N.E., Solberg, V.S. & Brown, S.D. (1996). Family dysfunction, parental attachment, and career search self-efficacy among community college students. *Journal of Counseling Psychology*, 43(1), 84-89.
- Savickas, M. L. (1999). The transition from school to work: A developmental perspective. *The Career Development Quarterly*, 47, 326-336.
- Scherich, D. (1996). Job accommodations in the workplace for persons who are deaf or hard of hearing: Current practices and recommendations. *Journal of Rehabilitation*, 62, 27.

- Scherich, D., & Mowry, R. (1997). Accommodations in the workplace for people who are hard of hearing: Perception of employees. *Journal of the American Deafness and Rehabilitation Association*, 31, 31-43.
- Schildroth, A., Rawlings, B., & Allen, T. (1991). Deaf students in transition: education and employment issues for deaf adolescents. *The Volta Review*, 93, 41-53.
- Schroedel, J. (1991). Improving the career decisions of deaf seniors in residential and day high schools. *American Annals of the Deaf*, 136, 330-338.
- Schroedel, J. (1992). Helping adolescents and young adults who are deaf make career decisions. *The Volta Review*, 94, 37-46.
- Schroedel, J. G., & Carnahan, S. C. (1991). Parental involvement in career development. *Journal of The American Deafness and Rehabilitation Association*, 25, 1-12.
- Schroedel, J. G., & Geyer, P. D. (2001). Enhancing the career advancement of workers with hearing loss: Results from a national follow-up survey. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*, 32, 35-44.
- Schunk, D. H., & Meece, J. L. (2006). Self-efficacy development in adolescence. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents* (pp. 71-96). Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing.
- Schunk, D. H., & Miller, S. D. (2002). Self-efficacy and adolescents' motivation. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Academic motivation of adolescents* (pp. 15-31). San Diego: Academic Press.
- Seginer, R. (1988a). Adolescents facing the future: Cultural and sociopolitical perspective. *Youth and Society*, 19, 314-333.
- Seginer, R. (1988b). Adolescents' orientation toward the future: Sex role differentiation in a sociocultural context. *Sex Roles*, 18, 739-757.
- Seginer, R. (1998). Adolescent passage to adulthood: Future orientation in the context of culture, age, and gender. *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 309-328.
- Seginer, R. (2000). Defensive pessimism and optimism correlates of adolescent future orientation: A domain-specific analysis. *Journal of Adolescent Research*, 15, 307-326.
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and Ecological Perspectives*. New York: Springer.

- Seginer, R., & Lilach, E. (2004). How adolescents construct their future: The effect of loneliness on future orientation. *Journal of Adolescence*, 27, 625-643.
- Seginer R., & Halabi-Kheir, H. (1998). Adolescent passage to adulthood: Future orientation in the context of culture, age, and gender. *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 309-328.
- Seginer, R., & Mahajna, S. (2004). How the future orientation of traditional Israeli Palestinian girls link beliefs about women's roles and academic achievements. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 122-135.
- Seginer, R., Nurmi, J.-E., & Poole, M. E. (1994). *Future orientation questionnaire* (revised). Haifa, Israel: University of Haifa.
- Seginer, R., Vermulst, A., & Shoyer, S. (2004). The indirect link between perceived parenting and adolescent future orientation: A multiple-step model. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 365-378.
- Seiffge-Krenke, I., Shulman, S., & Klessinger, N. (2001). Adolescent precursors of romantic relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18, 327-346.
- Seligman, L., Weinstock, L., & Heflin, E. N. (1991). The career development of 10 year olds. *Elementary Guidance and Counseling*, 25, 172-181.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. In S. S. Feldman & G. R. Elliot (Eds.), *At the threshold. The developing adolescent* (pp. 255-276). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Steinberg, L. D., & Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57, 841-851.
- Stephan, C. W., & Corder, J. (1985). The effects of dual-career families on adolescents' sex-role attitudes, work and family plans, and choices of important others. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 921-929.
- Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2011). Future expectations of adolescents in residential care in Israel. *Children and Youth Service Review*, 33, 1134-1141.
- Super, D. E. (1953). A theory of vocational development. *American Psychologist*, 8, 185-190.
- Super, D. E. (1957). *The psychology of careers*. New York: Harper and Row.
- Super, D. E., Savickas, M. L., & Super, C. M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (3rd ed., pp.121-178). San Francisco: Jossey-Bass.

- Sweet, R. (1998). Youth: The rhetoric and the reality of the 1990s. In Dusseldrop Skills Forum (Ed.), *Australia's youth: Reality and risk* (pp. 5-22). Sydney: Dusseldrop Skills Forum.
- Tang, M., Foad, N. A., & Smith, P. L. (1999). Asian Americans' career choices: A path model to examine factors influencing their career choices. *Journal of Vocational Behavior*, 54, 142-157.
- Tesser, A. (1988). Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology, Vol. 21: Social psychology studies of the self: Perspectives and programs* (pp.181-227). San Diego: Academic Press.
- Trommsdorff, G., Lamm, H., & Schmidt, R. W. (1979). A longitudinal study of adolescents' future orientation (time perspective). *Journal of Youth and Adolescence*, 8, 131-147.
- Turner, S., & Lapan, R. T. (2002). Career self-efficacy and perceptions of parent support in adolescent career development. *The Career Development Quarterly*, 51, 44-55.
- Turner, S. L., Alliman-Brissett, A., Lapan, R. T., Udipi, S., & Ergun, D. (2003). The career-related parent support scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 36, 83-92.
- Voydanoff, P. (2004). Implications of work and community demands and resources for work-to-family conflict and facilitation. *Journal of Occupational Health Psychology*, 9, 275-285.
- Wayne, J. H., Musisca, N., & Fleenon, W. (2004). Considering the role of personality in the work-family experience: Relationships of the big five to work-family conflict and facilitation. *Journal of Vocational Behavior*, 64, 108-130.
- Wall, J., Covell, K. & MacIntyre, P.D. (1999). Implications of social supports for adolescents' education and career aspirations. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 31, 63-71.
- Warick, R. (1994). A profile of Canadian hard-of-hearing youth. *Journal of Speech Language Pathology and Audiology*, 18, 253-259.
- Weer, C. H., Greenhaus, J. H., Colakoglu, S. N., & Foley, S. (2006). The role of maternal employment, role-altering strategies, and gender in college students' expectations of work-family conflict. *Sex Roles*, 55, 535-544.

- Weisel, A., & Cinamon, G. C. (2005). Hearing, deaf, and hard-of-hearing Israeli adolescents' evaluation of deaf men and deaf women's occupational competence. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10, 376-389.
- Weisel, A., & Reichstein, J. (1990). Acceptance of hearing loss and adjustment of deaf and hard of hearing young adults. *Journal of the American Deafness and Rehabilitation Association*, 24, 1-6.
- Wentzel, K. R. (1998). Parents' aspirations for children's educational attainments: Relations to parental beliefs and social address variables. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44, 20-37.
- Westbrook, M. T. & Legge, V. (1993). Health practitioners' perceptions of family attitudes toward children with disabilities: A comparison of six communities in a multicultural society. *Rehabilitation Psychology*, 38, 177-185.
- Westring, A. F., & Ryan, A. M. (2011). Anticipated work-family conflict: A construct investigation. *Journal of Vocational Behavior*, 79, 596-610.
- Wolfe, B. (1980). How the disabled fare in the labor market. *Monthly Labor Report: Research Summaries*, 3, 48-53.
- Wright, B. A. (1983). *Physical Disability: A Psychological Approach*. New York: Harper & Row.
- Young, R. A. (1994). Helping adolescents with career development: The active role of parents. *The Career Development Quarterly*, 42, 195-203.
- Young, R. A., Paseluikho, M. A., & Valach, L. (1997). The role of emotion in the construction of career in parent-adolescent conversations. *Journal of Counseling and Development*, 76, 36-44.
- Youniss, J., & Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zingaro, J. C. (1983). A family systems approach for the career counselor. *Journal of Counseling and Development*, 62, 24-27.

6. נספחים

נספח 1: שאלון תפיסות עתיד

לפניך משפטים שמתארים מחשבות על העבודה והמשפחה שיהיו לך בעתיד. לגבי כל אחד מהם, הקף בעיגול את התשובה שמתארת אותך הכי טוב.

נכון מאוד 6	נכון 5	די נכון 4	לא כל כך נכון 3	לא נכון 2	בכלל לא נכון 1	
6	5	4	3	2	1	1. אני ממש יכול לדמיין את עצמי אבא לילדים.
6	5	4	3	2	1	2. חשוב שאתכנן את העתיד שלי.
6	5	4	3	2	1	3. מלחיץ אותי לחשוב איך אהיה בתור אבא.
6	5	4	3	2	1	4. אני מאוד עסוק במחשבות על העבודה שתהיה לי בעתיד.
6	5	4	3	2	1	5. אני יודע בדיוק איך אצליח גם לעבוד וגם להיות בעל משפחה.
6	5	4	3	2	1	6. מחשבות על חיים משותפים עם בת זוג מאוד מלחיצות אותי.
6	5	4	3	2	1	7. אני אתכנן מראש באיזה מקצוע אעבוד.
6	5	4	3	2	1	8. מאוד ברור לי איך העתיד שלי יהיה.
6	5	4	3	2	1	9. אני ממש יכול לדמיין את עצמי חי עם בת זוג.
6	5	4	3	2	1	10. אני אהיה אבא רק אחרי שאחשוב על זה ואתכנן את זה.
6	5	4	3	2	1	11. המחשבה על העתיד מאוד מעסיקה אותי.
6	5	4	3	2	1	12. כשאני חושב על העתיד שלי אני נכנס ללחץ.
6	5	4	3	2	1	13. חשוב לי לתכנן איך אהיה בתור אבא לפני שאביא ילדים לעולם.
6	5	4	3	2	1	14. אני ממש יכול לדמיין את עצמי מחלק זמן בין עבודה ומשפחה.
6	5	4	3	2	1	15. אני אתכנן ואחשוב טוב-טוב לפני שאבחר את המקצוע שבו אעבוד.
6	5	4	3	2	1	16. אני אתכנן את העתיד שלי ולא אשאיר את זה למזל או לגורל.
6	5	4	3	2	1	17. אני חושב הרבה על איזה אבא אני אהיה.
6	5	4	3	2	1	18. ברור לי איך יראו חיי הנישואין שלי.
6	5	4	3	2	1	19. אני כל הזמן חושב על המקצוע שיהיה לי בעתיד.
6	5	4	3	2	1	20. ברור לי איך אהיה בתור אבא לילדים.
6	5	4	3	2	1	21. אני כל הזמן חושב על העתיד שלי.
6	5	4	3	2	1	22. מלחיץ אותי לחשוב על העבודה שתהיה לי.

נספח 2: שאלון מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי

בין תפקידי בית ועבודה

רוב המבוגרים גם עובדים וגם בעלי משפחה. אנא סמן עד כמה אתה בטוח (מ-0- לא בטוח בכלל ועד 9- בטוח מאוד) שאתה יכול להתמודד עם כל אחד מהאירועים העתידיים הבאים:

בטוח מאוד									לא בטוח בכלל	
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	1. להתפנות למחויבויות משפחתיות שונות, גם כאשר עליך להשלים דברים חשובים שקשורים לעבודה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	2. למלא את כל המחויבויות שלך בעבודה, גם בתקופה קשה במשפחה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	3. למלא בצורה טובה את תפקידך במשפחה, לאחר יום עבודה מעייף.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	4. להשקיע בעבודה שלך, למרות העומס הרב שיהיה לך בתפקידך במשפחה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	5. למלא בהצלחה את תפקידך במשפחה, למרות קשיים רבים שיהיו לך בעבודה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	6. למלא בהצלחה את תפקידך בעבודה, למרות קשיים רבים שיהיו במשפחה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	7. להשקיע בתפקידך במשפחה, למרות העומס הרב שיהיה לך בתפקידך בעבודה.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	8. להתרכז ולהשקיע בעבודה, גם כשתהיה מוטרד מאוד בענייני המשפחה.

נספח 3: שאלון מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה

כדי לבחור מקצוע לעתיד, צריך לקבל החלטות. המשפטים הבאים מתייחסים ליכולת שלך לקבל החלטות שקשורות למקצוע שיהיה לך בעתיד. אנא סמן את עד כמה אתה בטוח (מ-0- לא בטוח בכלל ועד 9- בטוח מאוד) שאתה יכול לבצע כל אחת מהפעולות הבאות.

בטוח מאוד									לא בטוח בכלל	
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	1. לאסוף מידע על חמישה מקצועות שמעניינים אותי.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	2. לתכנן את המטרות שלי בתחום המקצועי לשלושת השנים הבאות.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	3. לבחור במקצוע אחד מתוך רשימה של מקצועות אפשריים שאני מתלבט ביניהם.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	4. להחליט איזה מקצוע יהיה הטוב ביותר בשבילי.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	5. להחליט מהו הדבר שהכי חשוב לי במקצוע שיהיה לי בעתיד.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	6. להתנגד לניסיונות של הורים או חברים לדחוף אותי למקצוע שלדעתי הוא לא מתאים לי.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	7. לתאר את הכישורים שצריך למקצוע שאולי ארצה לעבוד בו.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	8. לבחור במקצוע שבו רוב העובדים בו הם נשים.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	9. לבחור במקצוע שיתאים למה שמעניין אותי.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	10. להחליט לאיזה סוג לימודים אצטרך כדי להגשים את המטרות המקצועיות שלי.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	11. לברר את המשכורת הממוצעת של אנשים במקצוע.
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	12. לדבר עם אדם שכבר עובד במקצוע שבו אני מעוניין לעבוד.

נספח 4: שאלון תמיכה הורית בקריירה

העתיד שלך חשוב בוודאי לא רק לך אלא גם להוריק. לפניך משפטים שמתייחסים להורים שלך בנושאים שקשורים לעתידך. סמן לגבי כל אחד מהם עד כמה הם מתארים את ההורים שלך (מ-1 – כלל לא ועד 5 – בהחלט).

				בכלל לא	בהחלט	
1.	ההורים שלי נותנים לי מתנות או מחמאות כשאני מצליח בלימודים.	1	2	3	4	5
2.	ההורים שלי מלמדים אותי דברים שאוכל להשתמש בהם בעתיד בעבודה שתהיה לי.	1	2	3	4	5
3.	ההורים שלי עוזרים לי לבחור לימודים שיעזרו לי במקצוע שיהיה לי.	1	2	3	4	5
4.	ההורים שלי נותנים לי לעשות דברים שמלמדים אותי מיומנויות שאוכל להשתמש בהן במקצוע שיהיה לי.	1	2	3	4	5
5.	ההורים שלי עוזרים לי להכין את שעורי הבית.	1	2	3	4	5
6.	ההורים שלי נותנים לי להשתתף בפעילויות מחוץ לבית-הספר שמלמדות אותי דברים שחשובים לעבודה שתהיה לי בעתיד.	1	2	3	4	5
7.	ההורים שלי מדברים איתי על כך שמה שאני לומד יוכל לעזור לי יום אחד בעבודה שלי.	1	2	3	4	5
8.	ההורים שלי מעודדים אותי להתגאות בדברים שאני עושה.	1	2	3	4	5
9.	ההורים שלי מספרים לי על העבודות שלהם.	1	2	3	4	5
10.	ההורים שלי מראים לי את מה שהם עושים בעבודה.	1	2	3	4	5
11.	ההורים שלי לקחו אותי לעבודה שלהם.	1	2	3	4	5
12.	ההורים שלי הפגישו אותי עם אדם שעובד איתם.	1	2	3	4	5
13.	ההורים שלי הראו לי את המקום שבו הם עובדים.	1	2	3	4	5
14.	ההורים שלי מספרים לי על דברים שקורים להם בעבודה.	1	2	3	4	5
15.	ההורים שלי מספרים לי מה שהם עושים בעבודה שלהם.	1	2	3	4	5
16.	ההורים שלי משבחים אותי כאשר אני לומד לעשות דברים שקשורים לעבודה.	1	2	3	4	5
17.	ההורים שלי מעודדים אותי ללמוד כמה שיותר בבית-הספר.	1	2	3	4	5
18.	ההורים שלי מעודדים אותי להוציא ציונים טובים.	1	2	3	4	5
19.	ההורים שלי מעודדים אותי ללכת לצבא, ללמוד או לעבוד אחרי שאסיים את בית-הספר.	1	2	3	4	5
20.	ההורים שלי אמרו לי שהם מצפים ממני לסיים את בית-הספר.	1	2	3	4	5
21.	ההורים שלי מדברים איתי על סוג העבודה שהם היו רוצים שתהיה לי.	1	2	3	4	5
22.	כשאני מוטרד מהמקצוע שיהיה לי בעתיד, ההורים שלי מדברים איתי על זה.	1	2	3	4	5
23.	כשאני לומד משהו שאולי אשתמש בו בעבודה בעתיד, ההורים שלי אומרים לי דברים שמשמחים אותי.	1	2	3	4	5
24.	ההורים שלי משוחחים איתי על כך שאני יכול להנות מהעבודה שתהיה לי בעתיד.	1	2	3	4	5
25.	כשאני מצליח בלימודים, ההורים שלי אומרים לי שהם גאים בי.	1	2	3	4	5
26.	לפעמים ההורים שלי ואני ממש מתרגשים כשאנחנו מדברים על העבודה הנהדרת שיום אחד אולי תהיה לי.	1	2	3	4	5
27.	ההורים שלי יודעים שלפעמים אני חושש מן המקצוע שיהיה לי בעתיד.	1	2	3	4	5

נספח 5: שאלון דמוגרפי לתלמיד

לפניך שאלון פרטים אישיים. מלא את החסר וסמן את התשובה המתאימה לך ביותר.

✠ מין: ☐ זכר ☐ נקבה

✠ כיתה: _____

✠ שנת לידה: _____ ארץ לידה: _____ שנת עליה: _____

✠ דת: ☐ יהודי ☐ מוסלמי ☐ נוצרי ☐ אחר: _____

✠ ממוצע הציונים שלך בשליש / במחצית האחרון/ה הוא:

במתמטיקה _____ בספרות _____

באנגלית _____ בלשון _____

בשאלות הבאות אתה מתבקש להתייחס לעתיד שלך, כפי שלדעתך הוא יראה.

✠ האם אתה מתלבט בנוגע למקצוע בו תרצה לעבוד בעתיד?

☐ עדיין אין לי כיוון כללי

☐ יש לי כיוון כללי בלבד

☐ אני מתלבט בין מספר קטן של מקצועות ספציפיים

☐ אני חושב על מקצוע מסוים, אבל מעוניין לבחון מקצועות נוספים לפני ההחלטה

☐ אני יודע באיזה מקצוע אני מעוניין

✠ מהו המקצוע בו היית רוצה לעבוד? _____

✠ בין אילו מקצועות אתה מתלבט? _____

✠ בעתיד, אני מתכוון (אפשר לסמן יותר מתשובה אחת):

☐ לעבוד ☐ להתחתן ☐ להיות אבא לילדים

✠ אם אתה מתכוון לעבוד ולהיות הורה לילדים:

לפני שיהיו לי ילדים, אני מעביר: ☐ עד הצהריים ☐ עד אחר הצהריים או הערב

כשהיה הורה, אני מעביר: ☐ בכלל לא מעביר ☐ עד הצהריים ☐ עד אחר הצהריים או

הערב

✠ אני מצפה שבן/בת הזוג שיהיה/ תהיה לי יעבוד/תעבוד:

☐ לא יהיה/תהיה לי בן/בת זוג ☐ כלל לא ת/יעבוד ☐ ת/יעבוד עד הצהריים

☐ ת/יעבוד עד אחה"צ או הערב

✠ איזו חלוקת תפקידים אתה מצפה שתהיה לך עם בן/בת הזוג שלך בעבודות הבית ובגידול הילדים :

☐ לא יהיה/תהיה לי בן/בת זוג ☐ שווה בשווה ☐ אני אעשה את רוב העבודות

☐ רוב העבודות ייעשו על ידי בן/בת זוגי ☐ רוב העבודות ייעשו על ידי גורם חיצוני (כמו מטפלת)

✠ הגיל הכי טוב לנישואים בעיניי : _____ הגיל הכי טוב להיות הורה בעיניי : _____

✠ מספר הילדים שהייתי רוצה שיהיו לי _____

מידע על הליקוי בשמיעה:

✠ האם נולדת עם ליקוי שמיעה? ☐ כן ☐ לא ☐ לא ידוע

✠ חומרת הירידה בשמיעה (ציין/י מספר dB) : באוזן ימין _____ באוזן שמאל _____

✠ האם אתה מרכיב מכשיר שמיעה? ☐ לא ☐ כן. אם כן, כל כמה זמן?

☐ כמעט שלא ☐ לפעמים ☐ בדרך כלל

✠ האם יש לך שתל? ☐ לא ☐ כן

✠ האם יש במשפחה עוד אנשים עם ליקוי בשמיעה? ☐ לא ☐ כן. אם כן, מי? _____

✠ שפת התקשורת העיקרית שלך :

בבית ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

בבית-הספר ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

עם חברים ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

✠ סמן את המשפט הנכון ביותר עבורך :

☐
מחצית מחבריי שומעים
ומחצית לקויי שמיעה

☐
רוב החברים שלי הם
שומעים

☐
רוב החברים שלי הם
לקויי שמיעה

תודה על שיתוף הפעולה!

נספח 6: שאלון תמיכה הורית בקריירה – גירסה להורים

לפניך משפטים שמתייחסים לנושאים שקשורים לעתיד של ילדך. סמן/י לגבי כל אחד מהם עד כמה הם מתארים אותך (מ-1 – כלל לא ועד 5 – בהחלט).

בהחלט				בכלל לא	
5	4	3	2	1	1. אני מתגמלת/את בני/ביתי על הישגים טובים בלימודים.
5	4	3	2	1	2. אני מלמד/ת את בני/ביתי דברים שיוכל/תוכל להשתמש בהם בעתיד בעבודה שתהיה לו/ה.
5	4	3	2	1	3. אני עוזר/ת לבני/ביתי לבחור לימודים שיעזרו לו/ה בקריירה שתהיה לו/ה.
5	4	3	2	1	4. אני מטילה/על בני/ביתי מטלות שמלמדות אותו מיומנויות שיוכל/תוכל להשתמש בהן בקריירה העתידית שלו/ה.
5	4	3	2	1	5. אני עוזר/ת לבני/ביתי להכין את שעורי הבית.
5	4	3	2	1	6. אני מאפשר/ת לבני/ביתי להשתתף בפעילויות מחוץ לבית-הספר שמלמדות אותו/ה מיומנויות הקשורות לעבודתו/ה בעתיד.
5	4	3	2	1	7. אני מדבר/ת עם בני/ביתי על כך שמה שהוא/היא לומד/ת יוכל לעזור לו/ה יום אחד בעבודתו/ה.
5	4	3	2	1	8. אני מעודד/ת את בני/ביתי להתגאות בעבודתו/ה.
5	4	3	2	1	9. אני מספר/ת לבני/ביתי על עבודתי.
5	4	3	2	1	10. אני מראה לבני/ביתי את סוג הדברים שאני עושה בעבודה.
5	4	3	2	1	11. לקחתי את בני/ביתי לעבודתי.
5	4	3	2	1	12. הפגשתי את בני/ביתי עם חברה/עבודה.
5	4	3	2	1	13. הראתי לבני/ביתי את המקום שבו אני עובד/ת.
5	4	3	2	1	14. אני מספר/ת לבני/ביתי על דברים שקורים לי בעבודה.
5	4	3	2	1	15. אני מספר לבני/ביתי על סוג העבודה שאני עושה.
5	4	3	2	1	16. אני משבח/ת את בני/ביתי כאשר הוא/היא רוכש/ת מיומנויות הקשורות לעבודה.
5	4	3	2	1	17. אני מעודד/ת את בני/ביתי ללמוד כמה שיותר בבית-הספר.
5	4	3	2	1	18. אני מעודד/ת את בני/ביתי להוציא ציונים טובים.
5	4	3	2	1	19. אני מעודד/ת את בני/ביתי ללכת לצבא, ללמוד או לעבוד לאחר שיסיים/תסיים את בית-הספר.
5	4	3	2	1	20. אמרתי לבני/ביתי שאני מצפה ממנו/ה שיסיים/תסיים את בית-הספר.
5	4	3	2	1	21. אני מדבר/ת עם בני/ביתי על סוג העבודה שהייתי רוצה שתהיה לו/ה.
5	4	3	2	1	22. כשבני/ביתי מוטרד/ת מעתידו/ה, אני משוחח/ת איתו/ה.
5	4	3	2	1	23. כשבני/ביתי לומד/ת משהו שהוא/היא עשוי/ה להשתמש בו בעבודה בעתיד, אני אומר/ת לו/ה דברים שמשמחים אותו/ה.
5	4	3	2	1	24. אני משוחח/ת עם בני/ביתי על ההנאה שהוא/היא יכול/ה להפיק מעבודתו/ה העתידית.
5	4	3	2	1	25. כשבני/ביתי מצליח/ה בלימודים, אני אומר/ת לו/ה שאני גאה בו/ה.
5	4	3	2	1	26. לעיתים בני/ביתי ואני ממש מתרגשים כשאנו מדברים על העבודה הנהדרת שעשויה יום אחד להיות לו/ה.
5	4	3	2	1	27. אני יודע/ת שלפעמים בני/ביתי חושש/ת מן העבודה שתהיה לו בעתיד.

נספח 7: שאלון הערכת יכולות תעסוקתיות

לפניך רשימת מקצועות. סמן/י באיזו מידה, לדעתך, יכול אדם חרש למלא כל אחד מהם בהצלחה, בהנחה כי יש לו את ההשכלה המתאימה.

מסוגל למלא בהצלחה	מסוגל	מסוגל בקושי רב	אינו מסוגל כלל	
4	3	2	1	רופא
4	3	2	1	מלצר
4	3	2	1	מהנדס
4	3	2	1	דייג
4	3	2	1	מרצה באוניברסיטה
4	3	2	1	עובד ניקיון
4	3	2	1	מוכר בחנות
4	3	2	1	עורך דין
4	3	2	1	פקיד
4	3	2	1	כלכלן
4	3	2	1	פועל
4	3	2	1	חבר כנסת
4	3	2	1	צייר
4	3	2	1	כבאי
4	3	2	1	בנאי
4	3	2	1	פסיכולוג
4	3	2	1	אדריכל
4	3	2	1	בעל קיוסק
4	3	2	1	אופה
4	3	2	1	עיתונאי
4	3	2	1	שוטר
4	3	2	1	רואה חשבון
4	3	2	1	דוור
4	3	2	1	כימאי

נספח 8: שאלון הערכת יכולות משפחתיות

לפניך משפטים שמתייחסים לחיי נישואים. לגבי כל משפט, סמן/י עד כמה אדם חרש יכול להצליח כאשר הוא נשוי לאדם שומע (מ-1- בכלל לא יצליח ועד 7- יצליח מאוד).

יצליח מאוד 7	6	יצליח די טוב 5	4	לא כל כך יצליח 3	2	בכלל לא יצליח 1	
7	6	5	4	3	2	1	למצוא זמן לדבר עם בן/ בת הזוג על דברים שמדאיגים אותו.
7	6	5	4	3	2	1	למנוע מויכוחים להפוך למריבות.
7	6	5	4	3	2	1	לכבד את הדעות של בן/בת הזוג גם כשהוא לא מסכים איתן.
7	6	5	4	3	2	1	להתמודד יחד עם בעיות מבלי להאשים אחד את השני.
7	6	5	4	3	2	1	לקבל ביקורת מבן/בת הזוג מבלי להיפגע.
7	6	5	4	3	2	1	לקבל את התמיכה של בן/בת הזוג כשיש לו בעיות אישיות.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להרגיש חשוב ומכובד.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להסכים לגבי הדרך שבה צריך להתמודד עם בעיות עם הילדים והחינוך שלהם.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להיות מעורב בהחלטה חשובה לגבי ניהול המשפחה.
7	6	5	4	3	2	1	לתמוך בבן/בת הזוג כשהילדים מתעלמים ממה שביקשו מהם לעשות.
7	6	5	4	3	2	1	לשמור על הפרטיות של יחסי הנישואין.
7	6	5	4	3	2	1	לתמוך בבן/בת הזוג כשהוא לא מסכים עם ההורים שלו/ה.

כעת, סמן/י לגבי כל משפט את המידה שבה אדם חרש יכול להצליח כאשר הוא נשוי לאדם חרש.

יצליח מאוד 7	6	יצליח די טוב 5	4	לא כל כך יצליח 3	2	בכלל לא יצליח 1	
7	6	5	4	3	2	1	למצוא זמן לדבר עם בן/ בת הזוג על דברים שמדאיגים אותו.
7	6	5	4	3	2	1	למנוע מויכוחים להפוך למריבות.
7	6	5	4	3	2	1	לכבד את הדעות של בן/בת הזוג גם כשהוא לא מסכים איתן.
7	6	5	4	3	2	1	להתמודד יחד עם בעיות מבלי להאשים אחד את השני.
7	6	5	4	3	2	1	לקבל ביקורת מבן/בת הזוג מבלי להיפגע.
7	6	5	4	3	2	1	לקבל את התמיכה של בן/בת הזוג כשיש לו בעיות אישיות.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להרגיש חשוב ומכובד.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להסכים לגבי הדרך שבה צריך להתמודד עם בעיות עם הילדים והחינוך שלהם.
7	6	5	4	3	2	1	לגרום לבן/בת הזוג להיות מעורב בהחלטה חשובה לגבי ניהול המשפחה.
7	6	5	4	3	2	1	לתמוך בבן/בת הזוג כשהילדים מתעלמים ממה שביקשו מהם לעשות.
7	6	5	4	3	2	1	לשמור על הפרטיות של יחסי הנישואין.
7	6	5	4	3	2	1	לתמוך בבן/בת הזוג כשהוא לא מסכים עם ההורים שלו/ה.

לפניך משפטים שמתייחסים לתפקוד של הורים. לגבי כל משפט, סמן/י עד כמה אדם חרש יכול להצליח כאשר הוא הורה לילד חרש (מ-1 בכלל לא יצליח ועד 7- יצליח מאוד).

יצליח מאוד	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא יצליח
7	6	5	4	3	2	1		לעזור לילד שלו להתמודד עם בעיות שיש לו עם אחרים.
7	6	5	4	3	2	1		לחזק בילד שלו את ההרגשה שהוא יכול לסמוך על עצמו כשהוא מרגיש שהוא לא מסוגל להתמודד עם דרישות.
7	6	5	4	3	2	1		להציע לילד שלו עזרה אפילו כשהוא לא מבקש אותה.
7	6	5	4	3	2	1		לשים-לב לילד שלו גם כשהוא מודאג לגבי עניינים אישיים, משפחה או עבודה.
7	6	5	4	3	2	1		להעניש את הילד שלו כשהוא לא מתנהג לפי הכללים והחובות שלו.
7	6	5	4	3	2	1		להציע עצות לילד שלו מבלי לפגוע בפרטיות שלו.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לוותר על חברים שהוא לא אוהב.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לשתף אותו בדברים שמדאיגים אותו.
7	6	5	4	3	2	1		לקבל את הביקורת של הילד שלו מבלי להיפגע.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לדבר איתו על עניינים מאוד אישיים.
7	6	5	4	3	2	1		לדבר עם הילד שלו על היחסים והרגשות שיש אחד כלפי השני.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו להציב מטרות מציאותיות ולעזור לו להגשים אותן.

כעת, סמן/י לגבי כל משפט את המידה שבה אדם חרש יכול להצליח כאשר הוא הורה לילד שומע.

יצליח מאוד	7	6	5	4	3	2	1	בכלל לא יצליח
7	6	5	4	3	2	1		לעזור לילד שלו להתמודד עם בעיות שיש לו עם אחרים.
7	6	5	4	3	2	1		לחזק בילד שלו את ההרגשה שהוא יכול לסמוך על עצמו כשהוא מרגיש שהוא לא מסוגל להתמודד עם דרישות.
7	6	5	4	3	2	1		להציע לילד שלו עזרה אפילו כשהוא לא מבקש אותה.
7	6	5	4	3	2	1		לשים-לב לילד שלו גם כשהוא מודאג לגבי עניינים אישיים, משפחה או עבודה.
7	6	5	4	3	2	1		להעניש את הילד שלו כשהוא לא מתנהג לפי הכללים והחובות שלו.
7	6	5	4	3	2	1		להציע עצות לילד שלו מבלי לפגוע בפרטיות שלו.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לוותר על חברים שהוא לא אוהב.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לשתף אותו בדברים שמדאיגים אותו.
7	6	5	4	3	2	1		לקבל את הביקורת של הילד שלו מבלי להיפגע.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו לדבר איתו על עניינים מאוד אישיים.
7	6	5	4	3	2	1		לדבר עם הילד שלו על היחסים והרגשות שיש אחד כלפי השני.
7	6	5	4	3	2	1		לגרום לילד שלו להציב מטרות מציאותיות ולעזור לו להגשים אותן.

נספח 9: שאלון דמוגרפי להורה

לפניך שאלון פרטים אישיים. מלא/י את החסר וסמן/י את התשובה המתאימה לך ביותר.

✕ מינך: ☐ זכר ☐ נקבה

✕ מין הילד/ה: ☐ זכר ☐ נקבה

✕ גיל הילד/ה _____

✕ שנת הלידה שלך: _____ ארץ הלידה שלך: _____ שנת עליה: _____

✕ דת: ☐ יהודי/ה ☐ מוסלמי/ת ☐ נוצרי/ה ☐ אחר

✕ מצבך המשפחתי: ☐ נשוי/אה ☐ גרוש/ה ☐ אלמן/ה ☐ אחר _____

✕ מספר הילדים במשפחה _____

✕ השכלת אב הילד/ה: ☐ יסודית ☐ תיכונית ☐ אקדמאית ☐ מקצועית ☐ אחר

✕ השכלת אם הילד/ה: ☐ יסודית ☐ תיכונית ☐ אקדמאית ☐ מקצועית ☐ אחר

✕ היקף משרת אב הילד/ה: ☐ משרה מלאה ☐ משרה חלקית ☐ לא עובד

✕ היקף משרת אם הילד/ה: ☐ משרה מלאה ☐ משרה חלקית ☐ לא עובדת

✕ מקצוע אב הילד/ה _____

✕ מקצוע אם הילד/ה _____

✕ מי אחראי על גידול הילד/ה?

☐ שני ההורים שווה בשווה ☐ רב העבודות נעשות ע"י גורם חיצוני (כגון מטפלת)

☐ רוב העבודות נעשות ע"י אב הילד/ה ☐ רב העבודות נעשות ע"י אם הילד/ה

✕ מי אחראי על עבודות הבית (נקיון, קניות וכו')?

☐ שני ההורים שווה בשווה ☐ רב העבודות נעשות ע"י גורם חיצוני (כגון מטפלת)

☐ רוב העבודות נעשות ע"י אב הילד/ה ☐ רב העבודות נעשות ע"י אם הילד/ה

✕ מי מחליט בנוגע לעבודות הבית וגידול הילדים?

☐ שני ההורים שווה בשווה ☐ רב העבודות נעשות ע"י גורם חיצוני (כגון מטפלת)

☐ רוב העבודות נעשות ע"י אב הילד/ה ☐ רב העבודות נעשות ע"י אם הילד/ה

מידע על הליקוי השמיעה:

✕ האם הילד/ה נולד/ה עם ליקוי שמיעה? ☐ כן ☐ לא ☐ לא ידוע

✕ גיל גילוי הליקוי בשמיעה _____

✕ חומרת הירידה בשמיעה: באוזן ימין _____ באוזן שמאל _____

✠ האם הילד/ה מרכיב/ה מכשיר שמיעה? ☐ לא ☐ כן. אם כן, מאיזה גיל? _____ ובאיזו

תדירות? ☐ כמעט שלא ☐ לפעמים ☐ בדרך כלל

✠ האם לילד/ה יש שתל? ☐ לא ☐ כן. אם כן, מאיזה גיל? _____

✠ האם יש במשפחה עוד אנשים עם ליקוי בשמיעה? ☐ לא ☐ כן. אם כן, מי? _____

✠ שפת התקשורת העיקרית של הילד/ה :

בבית ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

בבית-הספר ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

עם חברים ☐ השפה המדוברת ☐ שפת הסימנים ☐ דיבור + סימנים

✠ סמך/י את המשפט הנכון ביותר עבור ילדך/ילדתך :

☐
מחצית מחבריו/ה שומעים
ומחצית לקויי שמיעה

☐
רוב החברים שלו/ה הם
שומעים

☐
רוב החברים שלו/ה הם
לקויי שמיעה

תודה על שיתוף הפעולה!

נספח 10: מתאמים בין ציפיות ההורים למתבגרים עם ליקויי שמיעה לבין תחושת

המסוגלות העצמית בקריירה של המתבגרים בקרב כלל ההורים ($n=38$) ובקרב ההורים

לחירשים ($n=20$) וההורים לכבדי השמיעה ($n=18$)

מסוגלות עצמית בקריירה		קבוצת ההורים	ציפיות הורים	
התמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה	קבלת החלטות קריירה			
.44	.36	לחירשים	מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה רבות	ציפיות בתחום התעסוקתי
-.21	.01	לכבדי שמיעה		
.12	.27	סה"כ		
.43	.39	לחירשים	מקצועות בעלי תקשורת רבה ויוקרה מועטה	
-.43*	-.20	לכבדי שמיעה		
.03	.22	סה"כ		
.27	.14	לחירשים	מקצועות בעלי תקשורת מועטה ויוקרה רבה	
-.17	.19	לכבדי שמיעה		
-.02	.21	סה"כ		
.39	.19	לחירשים	מקצועות בעלי תקשורת ויוקרה מועטות	
-.28	.03	לכבדי שמיעה		
-.02	.13	סה"כ		
.16	.28	לחירשים	מסוגלות זוגית לאדם שומע	ציפיות בתחום המשפחתי
-.28	-.02	לכבדי שמיעה		
.13	.25	סה"כ		
.06	.21	לחירשים	מסוגלות זוגית לאדם חירש	
-.32	-.25	לכבדי שמיעה		
-.04	.01	סה"כ		
-.20	.06	לחירשים	מסוגלות הורית לילד שומע	
-.41	-.33	לכבדי שמיעה		
.10	-.21	סה"כ		
-.01	.13	לחירשים	מסוגלות הורית לילד חירש	
-.25	.01	לכבדי שמיעה		
.03	.17	סה"כ		

* $p<.05$

נספח 11: מתאמים בין דיווחי הורים באשר לאינטראקציות משפחתיות מכוונות קריירה לבין דיווחי המתבגרים באשר למסוגלות העצמית שלהם בקריירה על פי קבוצות המחקר השונות – הורים לשומעים ($n=41$), הורים לחירשים ($n=20$) והורים לכבדי שמיעה ($n=18$)

מסוגלות עצמית בקריירה		קבוצה	אינטראקציה משפחתית
מסוגלות עצמית לקבלת החלטות קריירה	מסוגלות עצמית להתמודדות עם קונפליקט עתידי בין תפקידי בית ועבודה		
.19	.21	שומעים	עזרה אינסטרומנטלית
.37	.45	חירשים	
.13	.05	כבדי שמיעה	
.14	.15	שומעים	מודל לחיקוי בתחום הקריירה
.28	.48	חירשים	
-.07	.16	כבדי שמיעה	
-.05	.02	שומעים	עידוד מילולי
.08	.01	חירשים	
-.11	.03	כבדי שמיעה	
.19	.16	שומעים	תמיכה רגשית
.23	.33	חירשים	
-.15	-.11	כבדי שמיעה	

נספח 12: ממוצעים וסטיות תקן של משתני האינטראקציות המשפחתיות מכוונות הקריירה על פי דיווחי הורים למתבגרים שומעים ($n=41$), הורים למתבגרים חירשים ($n=20$) והורים למתבגרים כבדי שמיעה ($n=18$) (סולם 1-5)

ס.ת.	ממוצע	קבוצה	סוג האינטראקציה
0.75	3.38	הורים לשומעים	עזרה אינסטרומנטלית
0.71	3.88	הורים לחירשים	
0.74	3.77	הורים לכבדי שמיעה	
0.93	3.95	הורים לשומעים	מודל לחיקוי בתחום הקריירה
1.06	3.97	הורים לחירשים	
1.08	4.10	הורים לכבדי שמיעה	
0.51	4.51	הורים לשומעים	עידוד מילולי
0.32	4.70	הורים לחירשים	
0.39	4.59	הורים לכבדי שמיעה	
0.95	3.65	הורים לשומעים	תמיכה רגשית
0.86	4.00	הורים לחירשים	
1.00	3.82	הורים לכבדי שמיעה	

Abstract

Social Cognitive Career Theory suggests that personal factors, such as having a disability or a health condition, predict youth's career interests and career choice processes, and environmental factors, such as opportunities and barriers imposed by parents, affect youth's career self-efficacy (Lent, Brown, & Hackett, 1994). The present study explored the contribution of hearing disability and family characteristics to adolescents' future perceptions. Specifically, connections between family variables (career-related family interactions and parental expectations regarding their child's professional and family future) and personal variables (different hearing statuses, i.e., normal hearing, deaf, and hard of hearing) on the one hand and adolescents' future occupational and family perceptions on the other hand were examined.

The study's main assumption was that future perception is a broad term which includes various variables. This concept was investigated in relation to specific aspects of future orientation, career decision-making, and anticipated work-family relations. An additional assumption was that future perception is significantly related to the individual's career self-efficacy. Therefore, career decision-making self-efficacy and the management of future work-family conflict self-efficacy were examined as well. The main research hypotheses were: (a) higher levels of career self-efficacy will be related to a clearer perception, higher levels of engagement, greater stress, and more planning of the future, (b) higher parental expectations will be related to higher adolescent career self-efficacy, (c) parents of hard of hearing adolescents will report higher expectations compared to parents of normal hearing adolescents, and (d) the highest rates of career-related family interactions, career self-efficacy and future perceptions will be found among normal hearing adolescents whereas the lowest rates of these variables will be found among deaf adolescents.

Participants were 191 11th and 12th grade students and 79 parents. Among the student sample, 96 were hearing-impaired (60 deaf and 36 hard of hearing) and 95 had normal hearing. All students received questionnaires which measured occupational and family future perceptions, career self-efficacy, and career-related parental support. The parents received questionnaires which dealt with their support of their child's future career and their evaluations regarding deaf persons' occupational and family abilities.

As predicted, career self-efficacy was positively correlated with students' future perceptions and career-related family interactions. However, the link between parental expectations and career self-efficacy was not supported in this study. Hearing

status was found to be a significant variable in the prediction of some of the participants' future perceptions, career-related family interactions, and parent's expectations.

The study's findings lead to the conclusion that hearing status, as well as career-related family interactions, are important variables in the development of adolescents' career self-efficacy and future perceptions. The knowledge accumulated in this study enriches the theoretical models in the field of future plans and career development which in the past were based mainly on normal hearing adolescents and young adults and focused mostly on work and less on family.

This work was carried out under the supervision of
Prof. Tova Most and Prof. Rachel Gali Cinamon

Tel Aviv University

The Jaime and Joan Constantiner

School of Education

**The Contribution of Personal and
Environmental Variables to Future Perceptions
of Adolescents with and without Hearing
Impairments**

Thesis Submitted for the Degree “Doctor of Philosophy”

By

Rinat Michael

Submitted to the Senate of Tel Aviv University

October 2012

Tel Aviv University

The Jaime and Joan Constantiner

School of Education

**The Contribution of Personal and
Environmental Variables to Future Perceptions
of Adolescents with and without Hearing
Impairments**

Thesis Submitted for the Degree “Doctor of Philosophy”

By

Rinat Michael

Submitted to the Senate of Tel Aviv University

October 2012